

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**TÜRKİYE’DE KADIN HAREKETİNE KA-DER (KADIN ADAY LARI
DESTEKLEME VE EĞİTME DERNEĞİ) BAĞLAMINDA BİR BAKIŞ**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
Nuray GÖL**

Anabilim Dalı : Siyaset Çalışmaları

Programı : Siyaset Çalışmaları Programı

OCAK 2010

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**TÜRKİYE’DE KADIN HAREKETİNE KA-DER (KADIN ADAY LARI
DESTEKLEME VE EĞİTME DERNEĞİ) BAĞLAMINDA BİR BAKIŞ**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
Nuray GÖL
419061007**

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih : 25 Aralık 2009

Tezin Savunulduğu Tarih : 28 Ocak 2010

**Tez Danışmanı : Yrd. Doç. Dr. Aslı ÖĞÜT ERBİL (İTÜ)
Diğer Jüri Üyeleri : Prof. Dr. İştâar GÖZAYDIN (İTÜ)
Dr. Fatma TÜRE (BÜ)**

OCAK 2010

ÖNSÖZ

Türkiye’de kadının siyasal alana katılımı meselesini; kadın örgütleri temelinde incelemeyi amaçladığımız bu yüksek lisans tez çalışmasının, her aşamasında beni yönlendiren danışmanım Yrd. Doç. Dr. Aslı ÖĞÜT ERBİL’e önemli katkılarından dolayı gönülden teşekkür ederim. Yapıcı eleştirileri ile bu çalışmaya katkıda bulunan Prof. Dr. İştar GÖZAYDIN ve Dr. Fatma TÜRE’ye minnettarım.

Çalışmamızın temelini oluşturan Kadın Adayları Destekleme ve Eğitim Derneği’nin Genel Sekreteri Aysun SAYIN ve Koordinatörü Tülin SEMAYİŞ’e, bilgi toplama sürecindeki yardımlarından dolayı içten teşekkürlerimi sunarım. Yine değerli önerileri ile bu çalışmaya katkıda bulunan Birsen TALAY’a teşekkür ederim.

Bu zorlu süreç boyunca her anlamda yanımda olan arkadaşlarım Özlem AYTEK, Evrim SABAK, Sinem BAHÇECİK, Barış GÜNÜŞEN, Fatma TANIŞ ve Neşe HATİPOĞLU’na ne kadar teşekkür etsem azdır. Sadece bu süreçte değil, hayatımın her döneminde bana inanıp, maddi ve manevi destek olan; hayatımın iki önemli kadını, anneannem Gülsüm BOSTANLI ile annem Nurten GÖL’e sonsuz teşekkürler.

Mayıs 2009

Nuray Göl

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖNSÖZ.....	iii
İÇİNDEKİLER.....	iv
KISALTMALAR.....	vi
ÇİZELGE LİSTESİ.....	vii
TÜRKİYE’DE KADIN HAREKETİNE KA-DER (KADIN ADAY LARI DESTEKLEME VE EĞİTME DERNEĞİ) BAĞLAMINDA BİR BAKIŞ	
ÖZET.....	viii
SUMMARY.....	ix
1. GİRİŞ.....	1
1.1 Çalışmanın Amacı ve Yöntemi.....	3
1.2 Çalışmanın Kapsamı ve Literatüre Katkısı.....	4
2. TÜRKİYE’DE KADIN HAREKETİ VE SİYASAL TEMSİL MESELESİNE KURAMSAL VE TARİHSEL BİR BAKIŞ.....	6
2.1 Feminist Kuramlarda Kadınların Siyasal Temsili Meselesi.....	6
2.1.1 Liberal / eşitlikçi feminist kuramda kadının siyasal hakları sorunu.....	7
2.1.2 Toplumsal cinsiyet teorisinin kadınların siyasal yaşama katılım sorununa yaklaşımı.....	15
2.2 Modern Türkiye’de Kadın Hareketi Tarihi ve Siyasal Temsil Sorunu.....	22
2.2.1 Kadınlık bilinci uyanıyor: Türkiye coğrafyasında cumhuriyet öncesi kadın hareketi.....	22
2.2.1.1 Osmanlı dönemindeki kadın hareketinin talepleri ve pratikleri.....	24
2.2.2 Kadınların siyasal hak mücadelesi ve Türk Kadın Birliği.....	29
2.2.2.1 Türk Kadın Birliği’nin çalışmaları.....	32
2.2.2.2 Türk Kadın Birliği’nin seçme ve seçilme hakkı mücadelesi.....	39
2.2.3 Türkiye’de kadın hareketi ve siyasete katılım ilişkisi.....	46
2.2.3.1 Türkiye’de siyasal hayat ve kadın.....	48
2.2.3.2 1935 – 1980 arasında Türkiye’de kadın hareketi.....	52
2.2.3.3 1980 sonrası dönem: kadınlık durumunu yeniden düşünmek.....	63
3. BİR KADIN SİVİL TOPLUM ÖRGÜTÜ OLARAK KADIN ADAYLARI DESTEKLEME VE EĞİTME DERNEĞİ (KA-DER).....	73
3.1 Avrupa Birliği Sürecinde Sivil Toplum Örgütlülüğü.....	73
3.2 KA-DER ve Kadınların Siyasette Eşitsiz Temsili Sorunu.....	77
3.2.1 Kuruluş amacı ve örgütsel işleyiş yapısı.....	79
3.2.2 KA-DER’in kadınların siyasete katılım eşitsizliği meselesine yaklaşımı.....	82
3.2.3. KA-DER’in çalışma yöntemi.....	89
3.2.4. KA-DER projeleri.....	92
3.3 KA-DER Faaliyetlerinde Toplumsal Cinsiyeti Ana Politikalara Yerleştirme (Gender Mainstreaming).....	98
3.4 KA-DER’in Genel ve Yerel Seçimlerde Yaptığı Çalışmalar.....	111
4. SONUÇ.....	119

KAYNAKLAR.....	124
EKLER.....	132

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
AÇEV	: Anne Çocuk Eğitim Vakfı
Akt.	: Aktaran
AP	: Avrupa Parlementosu
Bkz	: Bakınız
CEDAW	: Convention on Elimination of All Forms of Discrimination Against Women (Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi)
Der.	: Derleyen
Ed.	: Editör
ERG	: Eğitim Reformu Girişimi
İKD	: İlerici Kadın Derneği
KA-DER	: Kadın Adayları Destekleme ve Eğitim Derneği
KAGİDER	: Kadın Girişimci Derneği
KA-MER	: Kadın Merkezi
KHF	: Kadınlar Halk Fırkası
KSGM	: Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü
SHÇEK	: Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu
STGM	: Sivil Toplum Geliştirme Merkezi
STK	: Sivil Toplum Kuruluşu
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TKB	: Türk Kadın Birliği
TOBB	: Türkiye Odalar Ve Borsalar Birliği
TÜBAKKOM	: Türkiye Barolar Birliği Kadın Hukuku Komisyonu
TÜSES	: Türkiye Sosyal Ekonomik Siyasal Araştırmalar Vakfı
Yay. Haz.	: Yayına Hazırlayanlar

ÇİZELGE LİSTESİ

Sayfa

Çizelge 2.1 Seçim yılı ve cinsiyete göre milletvekili sayısı / TBMM'deki temsil oranı	47
---	----

TÜRKİYE’DE KADIN HAREKETİNE KA-DER (KADIN ADAY LARI DESTEKLEME VE EĞİTME DERNEĞİ) BAĞLAMINDA BİR BAKIŞ

ÖZET

Bu çalışma kadınların siyasete katılım sorununu, kadın örgütleri perspektifinden incelemektedir. Dolayısıyla çalışmanın temel amacı, Türkiye’deki kadın hareketinin temsil eşitsizliği sorununa bakışındaki değişimin yanı sıra bu değişimin nedenlerine ve etkilerine odaklanmaktır.

Çalışmada bahsedilen değişim, erkek değerlerinde birebir yasal eşitlik talebinin yerini kadınların toplumsal cinsiyet farklılıklarını gözetken yasal eşitlik talebinin almasıdır. Türkiye’de kadınlar için birebir yasal eşitlik pratikte eşitliği getirmemiştir. Bu durumda kadın hareketi de, soruna bakışını toplumsal cinsiyet farklılıklarını gözetken eşitlik anlayışı çerçevesinde dönüştürmüştür.

Bu değişimi analiz etmek amacıyla incelenecek olan örnek deneyim, kuruluş amacını kadınların seçimle gelinen karar alma mekanizmalarına katılımını arttırmak ve hükümetleri toplumsal cinsiyet eşitliğine karşı duyarlı kılmak olarak tanımlayan KA-DER (Kadın Adayları Destekleme Ve Eğitim Derneği)’dir. Çünkü KA-DER bu dönüşümün pratikteki yansımasını temsil etmektedir. Bunun yanı sıra, Türkiye’deki kadın hareketi tarihine, değişimi net görebilmek ve KA-DER’i önceleyen koşulları anlayabilmek çerçevesinde yer verilecektir.

KA-DER, kadınların siyasal ve kamusal alanda farklılıklarıyla temsili meselesine vurgusuyla değişimi temsil etmektedir. KA-DER, sadece kamusal veya siyasal alanda nicel bir temsil eşitliği istememektedir. Bunun yanı sıra, kadınların toplumsal cinsiyet rollerinden kaynaklı engellerin önleyici yasalarla giderilmesini ve seçilen kadın adayların kadınların taleplerini ve sorunlarını siyasetin gündemine getirmesi gerekliliğini savunmaktadır. Bu vurgu, kamusal/siyasal alanın eril yapısının kadın değerlerini de içine alabilecek şekilde dönüştürülmesini talep eden günümüz feminizmi açısından KA-DER’i önemli bir noktaya taşımaktadır.

A SURVEY ON WOMEN MOVEMENT IN TURKEY WITHIN THE CONTEX OF KA.DER (ASSOCIATION FOR SUPPORTING AND TRAINING WOMEN CANDIDATES)

SUMMARY

This study is examined the extent of Women's participation in politics by a view from woman organizations perspective. Therefore, the main aim of this study is to inquire the change of Turkish women organizations' view in women representation issue, and also to focus on reasons and influences of this change.

Mentioned with change in this study is the demand of one to one equal legal rights on male's value leaving its place to demand of gender sensibility equal legal rights. In Turkey, one to one equality doesn't provide equality for women in practice. In this occasion women movement changed its view of issue in a gender equality frame.

In order to analyze this change, as a sample practice KA-DER (Association for Supporting and Training Women Candidates)—which was established in the purpose of increasing women participation in all elected decision-making bodies and also making governments to be aware of gender equality—will be examined. KA-DER represents reflection of this change in practice. In addition, including Turkish women movements' history in respect of seeing change clear and understanding preceding conditions.

KA-DER represent the change by with emphasized the political and public sphere of woman. KA-DER does not want only quantitative representations equality in public and political area. Besides this, argue the law to remedy the difficulties based on gender roles and also the elective woman candidates should bring issues to the political agenda. This point of view settled an important point the KA-DER by today terms' feminism.

1.GİRİŞ

Kadın hakları olgusunun bir parçası olarak kadınların siyasi alanda temsili sorunsalı, modern devlet sistemine geçiş ile eş zamanlı ortaya çıkan bir meseledir. Kadınların siyasal alanda varolma mücadelesi tarihine baktığımızda; kadın hareketlerinin ve örgütlerinin verdikleri savaşımın iki aşamaya ayrıldığını görürüz. İlki, yasal olarak seçme ve seçilme hakkını elde etme sürecidir. İkincisi ise; yasalarca tanınan hakkın uygulamasında karşılaşılan nicel eşitsizliğin giderilmesi için yani kadınların siyasette erkeklerle eşit sayı ve ağırlıkta yer almasını sağlamak için verilen mücadele sürecidir (Tekeli, 1991: 3, 4).

Aydınlanma düşüncesi doktrinleriyle tebaadan, hukuk ve yasalarca tanımlanan hak ve sorumluluklara sahip “yurttaş” a dönüşümle elde edilen seçme ve seçilme hakkını kazanabilmek için kadınlar uzun süren bir savaşım vermek durumunda kalmıştır. Kadınların siyasal erkten dışlanması; modern devletin yarattığı özel/kamusal alan ayrışmasında, ataerkil sistemin, siyasal erki kamusal alanın öznesi olarak kodlarken; kadın varoluşunu ve onun yaşamsal pratiklerini özel alanın sınırlarıyla çizmesi ve tanımlamasından kaynaklanmaktadır. Yani, kamusal alanın öznesi olarak yasalar çerçevesinde tanımlanan soyut “yurttaş” erkek bireylerdir. Dolayısıyla hak ve özgürlükler erkek bireylere tanınmıştır (Green, 2000: 412). Dünya geneline bakıldığında kadınların Aydınlanmanın bu ikiliği ile mücadelesi; 18. yüzyılın sonlarından bu yana öncelikle yasal olarak seçme ve seçilme hakkını kazanmak ve kazanımın ardından ise, siyasal karar alma mekanizmalarında erkeklerle hem etkinlik açısından niteliksel hem de sayısal açıdan niceliksel eşitliğin sağlanması şeklinde devam etmektedir.

Kadınların tüm dünyada seçme ve seçilme haklarını kazanmış olmalarına rağmen bugün hâlâ yasalarca tanınan haklarını erkeklerle eşit bir biçimde kullanamamakta; yani teorik olarak kazanılan eşitlik pratikte uygulamaya geçirilememektedir. Uluslararası Parlamenterler Birliği’nin Şubat 2009 dünya ortalaması verilerine göre; seçilmiş meclislerdeki kadın oranı %18,4’tür. Dünya nüfusunun %50’sinden fazlasını kadınların oluşturduğunu düşündüğümüzde bu oran ne yazık ki bunca

zamandır süren eşit temsil ve katılım mücadelesine rağmen düşüktür (Url-1). Bu nedenle siyasal katılım eşitsizliği sorunu bugün hâlâ kadın sorunları üzerine çalışan kadın örgütlerinin gündeminde önemli bir yer işgal etmektedir.

İlk dönemde yasal eşitliğin sağlanması için çalışan kadın mücadelesi, yasalarca seçme ve seçilme hakkının elde edilmesinin uygulamada da eşitliği getireceği öngörüsüyle hareket etmişlerdir. Ancak; yasal eşitliğin uygulamada eşitliği getirmemesi, bu alandaki kadın mücadelesinin de hem bu meseleyi tanımlamasında, kavramsallaştırmasında hem de pratiklerinde dönüşümlere neden olmuştur. Özellikle toplumsal cinsiyet kuramının kadın mücadelesine kattığı bakış açısıyla; kadınların siyasal yaşama eşit katılımının önündeki engellerin hem siyasetin ataerkil yapısından kaynaklandığı görüşünden hem de toplumsal cinsiyet rollerinden kaynaklanan eşitsizliklerin kadınların siyasal alana katılımının önünde engel teşkil etmesinden yola çıkarak çözüm ve mücadele yolları geliştirmeye başlamışlardır. Pozitif ayrımcılık, eşitliğin sağlanması için alınması gereken özel önlemler (özellikle seçimle gelinen siyasal organlarda kadın kotası uygulaması), toplumsal cinsiyet farkındalığının ana politikalara yerleştirilmesi (gender mainstreaming) gibi yöntemlerle, artık sadece kadının siyasal alanda varolması için değil; ataerkil zihniyetin şekillendirdiği yasalar ile siyasal alanı da kadınların yer alabileceği şekilde yeniden düzenlemek için öneriler sunulmaya başlanmıştır. Siyasal alanda eşitliğin sağlanması odaklı çalışan kadın örgütlerinin üzerinde ısrarla durduğu kadın kotası uygulaması bugün Ruanda, İsveç, Danimarka, Belçika, Arjantin, Güney Afrika, Meksika, Fransa gibi ülkelerde yasal olarak uygulanmakta ve eşitliğin sağlanması yolunda olumlu sonuçlar verdiği görülmektedir. Örneğin; kadınların ulusal meclislerde temsil oranı yaklaşık verilerle kota uygulayan ülkelerde şu şekildedir: Ruanda %48.8, İsveç %45.3, Danimarka %36.9, Belçika %35.3, Arjantin %35, Güney Afrika %32.8, Meksika %22.6, Fransa %12.1 (Sayın, 2007: 61 -63).

Türkiye özelinde kadının siyaset hayatına katılım meselesine yakından baktığımızda ise; kadın örgütleri açısından yukarıda dünya geneli için yapılan iki aşamalı mücadele süreciyle paralellik taşıdığı görülür. Türkiye’de kadınlara 3 Nisan 1930 yılında yasal olarak belediye seçimlerine katılma hakkı, 5 Aralık 1934’de ise genel seçimler için seçme ve seçilme hakkı tanınmıştır. 1935’ten bu yana genel mecliste kadının siyasete katılım durumu (bkz. Tablo: 2.1) kadınlara seçme ve seçilme hakkı verilmesini ardındaki ilk genel seçimlerdeki %4.6’lık oran 50 seçimleriyle %1’e

düşmüş ve 1999 seçimlerine kadar bir daha %4'lere çıkmamıştır. Bu oranlar, dünya ortalamasının oldukça altındadır. Uluslararası Parlamenterler Birliği'nin Aralık 2008 verilerine göre; kadın meclis üyeleri oranları sıralanmasında Türkiye, 188 ülke arasında 135. sırada yer almaktadır.

Çalışmada, Türkiye'deki feminist hareketin kadınların siyasal alandaki nicel ve nitel eşitsiz temsili sorununu kavramsallaştırmasındaki ve ürettiği çözüm taleplerindeki dönüşüm sorunsallaştırılacaktır. Türkiye'de de yukarıdaki oranlardan da açıkça anlaşılacağı üzere kadınlar için birebir yasal eşitlik pratikte eşitliği getirmemiştir. Bu durumda kadın hareketi de, soruna bakışını toplumsal cinsiyet farklılıklarını gözetken eşitlik anlayışı çerçevesinde dönüştürmüştür. KA-DER, bu dönüşümün pratikteki temsilcisi olması nedeniyle çalışmanın ana konusu olacaktır.

1.1. Çalışmanın Amacı ve Yöntemi

Bu çalışmada genel olarak Türkiye'deki kadın hareketinin, kadınların siyasal yaşama katılımındaki nicel ve nitel eşitsizlik sorununa yaklaşımı incelenmeye ve yaklaşımdaki değişimin yapısı ve nedenleri analiz edilmeye çalışılacaktır. Bu amaçla, dönüşümün özelliklerini bünyesinde barındıran KA-DER, çalışmanın üzerine yoğunlaştığı örnek deneyim olarak ele alınacaktır. KA-DER'in örnek olarak seçilmesinin nedeni ise, hem kadının siyasete katılım meselesine bakışıyla hem de varolan eşitsiz katılımı gidermeye yönelik yaptığı çalışmalarıyla değişimi gösterebilecek bir örnek olmasıdır.

Tezde öne sürülen değişimin genel hatları “erkek değerlerinde eşitlikten farklılıklara rağmen eşitlik” (Yaraman, 2001: 173) anlayışına geçiş olarak çizilebilir. KA-DER, kadınların, siyasal ve kamusal alanda farklılıklarıyla varolmaları ve temsili meselesine vurgusuyla değişimi temsil etmektedir (Berktaş, 1998: 8). Diğer bir deyiş ile KA-DER, toplumsal cinsiyet rolleri eşitsizliklerini yani özel alanı temel alan bakış açısıyla, kamusal alanda değişimi hedefleyerek önem kazanmaktadır. Bu çalışmada; bu değişimin, siyasal haklar ve siyasi alandaki temsil eşitliğini sağlamak amacıyla mücadele eden Türk kadın hareketi açısından ne anlama geldiği araştırılacaktır.

Tez çalışması, yöntem olarak arşiv taraması, yüz yüze görüşme, yüksek lisans ve doktora tezlerine ve ikinci el literatürün taranmasına dayandırıldı. KA-DER'e dair

ikinci el veri toplamak için öncelikle Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi'nde bulunan KA-DER Arşivi'ne başvuruldu. Derneğin son dönem çalışmalarıyla ilgili bilgiler için ise, KA-DER Genel Merkez'inde bulunan dosyalardan yararlanıldı. Bunun yanı sıra, yazılı kaynaklarda bulunmayan bilgiler için KA-DER Genel Sekreteri Aysun Sayın ile birebir sözlü görüşme ve KA-DER üyeleri ile belirli soruların tartışıldığı sohbet gerçekleştirildi. Çalışmanın tarihsel arka planı için ise, Tarih Vakfı Bilgi Belge Merkezi arşivi koleksiyonu ve *Toplumsal Tarih* dergisi sayıları tarandı. Buna ek olarak Nezihe Muhiddin'in yazdığı makaleleri gibi birinci el kaynaklardan yararlanıldı. Bu kaynakların dışında çalışmanın hem kuramsal hem de tarihsel altyapısını kurmak için ikinci el kaynaklar ve tezlerden yararlanıldı.

1.2. Çalışmanın Kapsamı ve Literatüre Katkısı

Tezin, Türkiye'de Kadın Hareketi ve Siyasal Temsil Meselesine Kuramsal ve Tarihsel Bir Bakış başlıklı ikinci bölümü altında; öncelikle evrensel düzeyde feminist teorilerin, kadının kamusal/siyasal hayata katılımı meselesini nasıl kavramsallaştırıldığına bakılacaktır. Yani, kadının siyasete katılımının niye gerekli olduğunu ve kadınların siyasette neden eşit temsil edilmediğini açıklayan tezler irdelenecektir. Bu amaçla irdelenecek olan temel kuramlar, liberal feminist teori ve toplumsal cinsiyet teorisidir. Aynı zamanda bu bölüm altında bu kavramlardan yola çıkılarak kamusal alanın eril yapısına dokunmadan sağlanan biçimsel yasal eşitliğin niçin yaşamsal pratiklere eşitlik getirmedığının de üstünde durulacaktır.

Feminist kuramların kadınların siyasete ve kamusal alana katılımı meselesine getirdikleri açılımların ardından yine ikinci bölüm altında Modern Türkiye'de Kadın Hareketi Tarihi ve Siyasal Temsil Sorunu başlığı altında, meselenin Türkiye özelinde kadın hareketleri açısından nasıl ele alındığına veya niye ele alınmadığına bakılacaktır. Bu bölüm altında öncelikle, Türkiye'de kadınlara seçme ve seçilme hakkı verilmesi için yaklaşık 11 yıl mücadele veren TKB'nin, meseleye nasıl baktıkları, geliştirdikleri mücadele yolları ve pratikleri incelenecektir. Bunun yanı sıra birliğin, düşünsel ideolojileri ve kadın örgütü olarak yapısının analizine yer verilecektir. Türk Kadınlar Birliği'nin kurulmasına zemin hazırlayan tarihsel koşulları anlayabilmek açısından Cumhuriyet öncesi Osmanlı kadın hareketini de bakılacaktır. Ardından ise, Türkiye'de kadının siyasal yaşamdaki durumlarına ve

siyasal yaşama katılımındaki azlığın nedenlerine yer verilecektir. Yine bu bölüm altında KA-DER'i önceleyen ve varlığını gerekli kılan koşullar ve feminist hareket içindeki değişimi anlayabilmek ekseninde 1935'den 1980'e kadar olan dönem ve 1980 sonrası dönem olmak üzere iki başlık altında kadın hareketi tarihi incelenecektir.

Bir Kadın Sivil Toplum Örgütü Olarak Kadın Adayları Destekleme Ve Eğitim Derneği (KA-DER) adlı üçüncü bölümünde ise; öncelikle günümüzde sivil toplum kuruluşlarının Avrupa Birliği süreci ile kazandıkları yeni konumuna, KA-DER'in gücünü değerlendirirken göz önüne alınması gerekliliği açısından bakılacaktır. Daha sonra, KA-DER'in örgüt olarak yapısı ve işleyişi incelenecek, kadın meselesine bakış açısı ve ideolojisinin ayrıntılarına yer verilecektir. Kadının siyasete katılımını arttırmak için yaptıkları çalışmalar ve bu çalışmaların etkileri irdelenecektir. Bunun yanı sıra, toplumsal cinsiyetin ana politikalara yerleştirilmesi konusunda neler yaptıklarına bakılacaktır.

Dördüncü bölüm olan Sonuç kısmında ise, günümüzde dönüşüm geçiren feminist hareket içinde KA-DER'in yüklendiği misyondan ötürü önemi ve yeri değerlendirilecektir. KA-DER, sadece kamusal veya siyasal alanda nicel bir temsil eşitliği istememektedir. Bunun yanı sıra, kadınların toplumsal cinsiyet rollerinden kaynaklı engellerin önleyici yasalarla giderilmesini ve seçilen kadın adayların kadınların taleplerini ve sorunlarını siyasetin gündemine getirmesi gerekliliğini vurgulamaktadır. Bu vurgu, kamusal/siyasal alanın eril yapısının kadın değerlerini de içine alabilecek şekilde dönüştürülmesini talep eden günümüz feminizmi açısından KA-DER'i önemli bir noktaya taşımaktadır.

Açıklanan kapsamda ele alınan çalışmaya benzer çalışmalar literatürde KA-DER bağlamında bulunmaktadır. Tülay Yılmaz tarafından "Avrupa Birliği Sürecinde Kadın Örgütlenmelerinin Rolü Ve Faaliyetleri: Kadın Adayları Destekleme Ve Eğitim Derneği (KADER) Örneği" başlığıyla yüksek lisans tezi olarak gerçekleştirilen ilk çalışma, KA-DER'in Avrupa Birliği sürecinde bir sivil toplum örgütü olarak konumu ve rolü üzerine yoğunlaşmaktadır. Dolayısıyla Yılmaz'ın çalışması, derneğin sivil toplum kuruluşu olarak durumunun değerlendirilmesi açısından ayrıntılı bir bilgi sunmaktadır. Bu çalışmada ise, KA-DER siyasal alanda kadın erkek eşitliğini sağlamak için çalışan bir kadın örgütü olarak ele alınmakta ve buna bağlı olarak dernek kadın hareketi içindeki konumuyla değerlendirilmektedir.

Bu nedenle, derneğin sivil toplum kuruluşu olarak konumuna dair ayrıntılı bir analize yer verilmedi. Literatürde KA-DER dair incelenen ikinci çalışma ise, Aksu Bora tarafından 90’larda Türkiye’de Feminizm kitabı için kaleme alınan “Bir Yapabilirlik Olarak KA-DER” makalesidir. Makalede, KA-DER’in, kadın hareketi tarihi içinde nasıl bir konuma sahip olduğu ve nasıl bir potansiyeli temsil ettiği üzerine yoğunlaşmaktadır. Bora’nın çalışmasında, özellikle KA-DER’in dernek olarak, Türkiye’de devlet feminizminden beslenen kadın siyaseti çizgisinden kadınlar ile 80’ler sonrasının “muhalif” feministleri bir araya getiren bir bünyeye sahip olması üzerine durulmaktadır. Bu tezde, KA-DER’in, kadın hareketi içindeki konumu örgütsel yapısında ve eylemsel pratiğindeki değişim açısından ele alındı. Bu sebeple, KA-DER’in üye profili Bora’nın değindiği açıdan değerlendirilmedi. Her iki çalışma da KA-DER üzerine yoğunlaşsa da, bu çalışma KA-DER’in kadın örgütü olarak her iki çalışmadan daha geniş kapsamlı ele alınması ve incelenmesi yönüyle farklılık göstermektedir. Bunun yanı sıra tez Türkiye’de kadın hareketinin tarihsel sürecini, liberal feminist kuram ve toplumsal cinsiyet teorisi olmak üzere iki feminist kuram çerçevesinde irdemesi açısından da literatüre katkı sunmaktadır.

2. TÜRKİYE’DE KADIN HAREKETİ VE SİYASAL TEMSİL MESELESİNE KURAMSAL VE TARİHSEL BİR BAKIŞ

2.1. Feminist Kuramlarda Kadınların Siyasal Temsili Meselesi

Bu bölüm altında temelde, feminist kuramların kadınların siyasal temsili meselesine yaklaşımları ve temsil eşitsizliğini aşmak için ortaya attıkları çözüm yolları irdelenecektir.

Bugün, kadın hareketini yönlendiren feminist teorinin, siyasal temsil meselesini ele alışında bir değişim görülmektedir. Liberal veya eşitlikçi feminizmin aksine toplumsal cinsiyet teorisi, siyasette daha çok kadın olmasını amaçlamaktan ziyade siyasal kurumların veya siyasal alanın dönüştürülmesi gerekliliğini savunmaktadır (Phillips, 1995: 13). Yani, günümüzde feminist teori siyasette kadın erkek eşitliğini, sadece nicel bir eşitlik sorunu olarak değil aynı zamanda eril değerlerle şekillendiren

siyasal alanın yapısında da değişiklik talep etmesiyle nitel bir eğitsizlik sorunu olarak kavramsallaştırmaktır. Dolayısıyla, daha çok kadının siyasette yer alması, sadece siyasal alanda kadın-erkek eğitliğinin sağlanması için değil, aynı zamanda siyasal güç odaklarına gelen kadınlarla beraber, siyasal yapının kadınların koşullarını iyileştirecek biçimde dönüştürölmesi için istenir olmaya başlamıştır (Koray, 1991: 93).

Feminist teorinin siyasal alana katılım eğitsizliğine yaklaşımındaki bu değişim Türkiye’deki yansımasını, sonraki bölümlerde ayrıntılı olarak yer verilecek olan KA-DER’in de içinde olduğu 90’lar sonrası feminist harekette bulur. Bu nedenle, bu bölümde değişimin kuramsal temellerine yer verilecektir.

2.1.1 Liberal / eğitlikçi feminist kuramda kadının siyasal hakları sorunu

Kadınların eğitsizliğe maruz kaldıklarının bilincine varmaları; kamusal ve özel alanın sınırlarını belirli bir şekilde çizen Aydınlanma ideallerini temel alan Batı modernleşmesiyle eş zamanlı olmuştur. Bu ayrıştırmada, ataerkil söylem kadını özel alanın nesnesi olarak konumlandırmış, yani kadının yaşam pratiklerini ve işlevlerini özel alanın gerekleriyle tanımlamıştır. Kamusal alana ise eril değerler yüklemış ve bu alanın pratiklerini erkek varoluşuyla özdeşleştirmiştir (Çakır, 2001: 413). Dolayısıyla kadınlar, hem tarihe konu olan hem de toplumsal hayatı şekillendiren eylemlerin ve söylemlerin üretildiği bir alandan dışlanmışlardır.

17. yüzyıldan başlayarak temelleri atılan, ancak sistemli bir feminist teori olarak 18. yüzyılın sonu ile 19. yüzyılda şekillenen feminist bilincin genel çerçevesini şu şekilde çizmek yerindedir: “...kadınların ezilen bir gruba mensup olduklarının ve dolayısıyla haksızlığa uğramış olduklarının farkına varmalarını ve bu haksızlığın doğal değil de toplumsal/kültürel bir olgu olduğunu kavramalarını içerir. Ama burada kalmaz; bu haksızlığın düzeltilmesi için mücadele edilmesine, mücadelenin bağımsız bir biçimde yürütölerek örgütlenmesine ve aynı zamanda da alternatif bir gelecek vizyonu oluşturulmasına uzanır” (Berktaş, 2004: 4). Feminist bilincin oluşumunda etkili olan itici güç ise, Aydınlanma düşüncesinin eğitlikçi ve özgürlükçü taleplerinin kadınlar tarafından da benimsenmesidir.

Aydınlanma düşüncesi¹, tüm insanlar için özgürlük, eşitlik ve akıllı temel olarak şekillenmiş toplumsal ve siyasal yaşam vaat ediyordu. İnsan haklarının, doğuştan özgür, akıl sahibi ve özerk olan tüm insanların doğal hakları olduğunu savunuyorlardı (Rullmann ve diğ., 1996: 262). Ancak Aydınlanma, insana özgür bir birey olarak haklar tanırken aynı zamanda, ileriye doğru bir ortak yöneliş fikri temelinde toplumda görevli ve yükümlü de kılar. Dolayısıyla, Afşar Timuçin'in de (2000: 51) belirttiği gibi toplumsallıkta en yetkin bireyselliğin ve bireysellikte en yetkin toplumsallığın varlığını amaçlar. Aydınlanma düşüncesinin, en temel özelliği akıllı yüceltmesidir. Kant'ın *Aydınlanma Nedir* sorusuna verdiği yanıtta bunu açıkça görebiliriz. Kant'a göre Aydınlanma, "...insanın kendi suçu ile düşmüş olduğu bir *ergin olmama* durumundan kurtulmasıdır. Bu *ergin olmayış* durumu ise, insanın kendi aklını bir başkasının kılavuzluğuna başvurmaksızın kullanamayışıdır...". Düşünür, Aydınlanması'nın parolasının "Aklını kendin kullanmak cesaretini göster" sözü olduğunu söyler (Kant, 2000: 17). Aklın kullanılmasında ise, temel gereklilik eğitimidir. Aydınlanma düşüncesi içinde, önemli bir işleve sahip olan eğitim, aklın toplum yararına kullanılmasını sağlaması amacına sahiptir (Timuçin, 2000: 52).

Toplumu insan akıllı ve doğasına göre düzenlemeyi amaçlayan Aydınlanma düşüncesi içinde, kadınların doğaları ve toplumsal statüleri hakkındaki geleneksel inançlar da sorunsallaştırılmıştır. Kadınların akıl kapasiteleri ve doğaları üzerine geliştirilen teoriler, erkek-kadın farklılığı olgusunun yeniden kavramsallaştırılmasının ortaya çıkmasını sağlamıştır. Aydınlanma düşünürlerinin, özellikle kadınların akıl kapasiteleri sorununa yaklaşım biçimleri, kadınların kamusal alana tam katılımı konusunda birçok argümanın üretilmesine yol açmıştır. Modernliğin oluşumunda etkili olan Aydınlanma düşüncesi aynı zamanda kadınların, eşitlik ve farklılık, akıl ve duygu, kamusal ve özel, insan ve kadın doğası gibi ikili ayrımlarda belirginleşen gerilimlerle ayrı bir modernlik deneyimi yaşamalarına neden olmuştur (Jones, 2008: 179; Hançerlioğlu, 1996: 26).

Aydınlanma düşüncesi içinde kadınların kamusal alanda bireysel olarak temsile ve haklara sahip olmasının gerekli olmadığı varsayımı, kadınların akıl yönünden yeterli kapasitelerinin olmayışı ile temellendirilmiştir (Donovan, 1997: 22). Aklın üstünlüğü ile hükmetme yetkisinin meşrulaştırıldığı söylemde, akıl erkeklerin doğuştan

¹ Aydınlanma düşüncesi hakkında ayrıntılı bilgi için ayrıca bkz: Timuçin, A., 1992

edindikleri bir özellik olarak kodlanır, kadınlar ise akıl yetisine doğuştan sahip değildir. Dolayısıyla, akıl melekesine sahip olmalarıyla erkekler kadınlara hükmetme yetkisine de doğal olarak sahiptirler. Örneğin, Aydınlanma çağıının fikrîsel altyapısını oluşturan düşünürlerden Locke'un kuramına göre, her erkek akıl yönünden bir aileyi yönetme kapasitesine doğuştan sahip iken; kadınlar, doğuştan akıldan yoksun oldukları için doğuştan sahip olunan "özgür ve eşit birey" statüsünün dışında tutulurlar. Dolayısıyla, kamusal alana katılmaları için akli olarak yeterli görülmezler. Bu önerme aynı zamanda, Aydınlanma düşüncesinin kamusal alanı akılcılık/erkek ile özel alanı ise akıl dışılık/kadın ile özdeşleştirmesine yol açmıştır (Donovan, 1997: 19, 22).

Davidoff (2002: 211), kamusal alanın erkek ile özdeşleştirmesi olgusunun modern dönemden önce de var olduğunu öne sürer. Davidoff'un tahliline göre, ailenin, dış dünyada temsilcisi, erişkin erkek reistir. Aydınlanmanın ortaya çıkardığı kamusal alan tanımından farklı olsa da kamusal mekanda, meşru bir otoriteyi kullanma gücü, bağımsızlığa ve eyleyciliğe dayanıyordu. Bu özellikler ise, erkek kategorisine atfedilen özelliklerdi. Paralel bir analiz ile Berktaş da (2006: 39), kamusal ile özel alan ayrımının eski Yunan düşüncesinin polis (kamusal alan)/oikos (hane) kavramsallaştırmalarından üretildiğini ve polis'in erkeklerin yönetim alanı, oikos'un ise kadınların ve çocukların yeri olan ev olduğunu belirtir. Aydınlanma düşünürleri ise, modern dönem öncesinin, kadının erkeğin otoritesi altında olması ve kamusal alanda bireysel olarak değil aile reisi erkek aracılığıyla yönetilmesi mirasını kendi ideolojilerine taşımışlardır. Yine, Locke düşüncesinde bu durum açıkça görülür. Locke'a göre, aile siyaset öncesi yani doğal durumun parçası idi. Evliliği bir burjuva antlaşması olarak tanımlayan Locke'a göre, kadınlar da mülk edinme ve boşanma hakkına sahip olabilirdi, ancak siyasi iktidara sahip olamazlardı. Locke, bu argümanını, kadınların erkeklere tabiliğini evliliğin doğal duruma ait olmasıyla açıklar (Bock, 2004: 34). Bu tezini, evliliğin bir burjuva antlaşması olması tanımlamasıyla, anlaşmazlık durumlarında erkeğe iktidar kullanma yetkisi vermesiyle bağdaştırır: "...Fakat karıyla koca bazen kaçınılmaz olarak farklı isteklere sahip olabilirler. Bunun için bir kuralın yerleştirilmesi gereklidir, bu da doğal olarak güçlü ve iktidar sahibi erkeğin görevidir" (Donovan, 1997: 21). Güç ve iktidar doğuştan erkeğin sahip olduğu özellikler olarak atfedilmiştir.

Blackstone, *Commentaries on the Laws of England* (İngiltere Kanunları Üzerine Yorumlar) eserinde, kadınların kamusal ve yasal olarak haklarının (mülkiyet, miras, medeni) olmadığı fikrini formüle eder: “Evlilik ile birlikte kanun önünde eşler tek bir kişi haline gelmişlerdir: öyle ki evlilik sırasında kadının varlığı ve kanuni varoluşu belirsizdir, ya da en azından onu kanatları altında her şeye karşı korumaya almış erkeğinki ile bileşiktir” (Donovan, 1997: 21). Sonuç olarak, kadınlara siyasete katılım hakkı tanımayan bu anlayış, temel dayanağını, ailenin çıkarlarını kamusal alanda temsil edenin ailenin reisi erkek olduğu yargısından alır. Bu sebeple, Sufraj hareketine² karşı olanların da sık sorduğu soru, nasıl bir kadının kocasından ayrı ve farklı çıkarlarının olacağı sorusudur (Sapiro, 1981: 701). Yani, aslında Aydınlanma kuramı içinde kadın, aile içindeki konumu nedeni ile birey/vatandaş statüsüne sahip değildir. Bu nedenle liberal feminist kuram, kadınların da erkekler ile doğuştan aynı akli melekelerle sahip olan bireyler olduğunu kanıtlamaya çalışmış ve kadınların da vatandaş olarak erkeklerle eşit haklara sahip olmasını talep etmiştir.

Aydınlanma ideolojisinin temel doktrinlerini benimseyen liberal/eşitlikçi feminist kuramın genel hatlarını; akla inanç, kadın ile erkeğin hem ruh hem de akıl yönünden aynı olduğu, topluma ve toplumsal dönüşüme etki edebilmek için eleştirel düşünme biçimini kazandıran eğitimin gerekliliği, bireyin diğer bireylerden ayrı olarak gerçeği arayan akılcı ve bağımsız bir varlık olduğu ilkeleri oluşturur (Donovan, 1997: 28).

John Locke’un, yukarıda bahsedilen aile içinde erkeğe iktidar yetkisi vermesi tezine en erken karşı çıkışlardan biri, Mary Astell’dan (1666- 1731) gelmiştir. Astell, 1700 yılında yayımlanan *Reflections upon Marriage* (Evlilik Üzerine Düşünceler) adlı kitabında, kadının doğa durumundan kaynaklı olarak erkeğe tabi olması tezinin kabul edilebilir olmadığını savunur. Astell’e göre, iktidar siyasette de ailede de iktidardır (Bock, 2004: 36). Bu nedenle Astell, Locke’un düşüncesindeki tutarsızlığa, “Eğer mutlak hükümlerlik devlet için gerekli değilse, nasıl oluyor da aile içinde gerekli sayılıyor? ... Eğer bütün insanlar doğuştan özgürse, nasıl oluyor kadınlar köle olarak doğuyor? Çünkü kadınlar, erkeklerin tutarsız, belirsiz, bilinmeyen, keyfi iradelerine tabi olduklarına göre, bu, Kölelik Durumu değil de nedir?” sorusuyla ışık tutmuştur

² Sufraj Hareketi hakkında bilgiye 2.2.1 Kadınlık bilinci uyanıyor: Türkiye coğrafyasında Cumhuriyet öncesi kadın hareketi başlığı altında yer verilecektir.

(Berkday, 2004: 5). Astell'in bu sorusu aynı zamanda, kadınların Aydınlanma düşünürlerinin evrensel haklar olarak ilan ettikleri, ancak uygulamada sadece erkekler için istedikleri doğal hakları, aynı ideolojinin fikrîsel altyapısından yola çıkarak kendileri için de talep ettiklerinin açık bir göstergesidir. Astell, Aydınlanma'nın kadını akli olarak yetersiz olduğu yargısına da karşı çıkmıştır. Astell'e göre, akıl insanı hayvandan ayıran özelliktir ve tüm insanlara verilmiştir. Eğer Tanrı kadının anlayış yeteneğini kullanmasını istemeseydi, kadınlara bu yeteneği vermezdi. Ancak Astell, anlayış yeteneğinin kullanmak ile gelişebileceğini, kullanılmadığı takdirde kaybolacağını savunuyordu. *A Serious Proposal to the Ladies* (Kadınlara Ciddi Bir Öneri), adlı kitabında, sadece kadınlara yönelik okulların açılmasını ve kadınların düşünsel bir hayat sürmesini savunuyordu (Rullmann ve diğ., 1996: 228-231). Akıl kavramına yaklaşımı ve eğitimi öne çıkarmasıyla Astell'in, Aydınlanma düşüncesiyle paralellik kurduğu görülür.

Mary Wollstonecraft'ın, Amerika Birleşik Devletleri'nde kabul edilen Temel Haklar Yasası'ndan esinlenerek kaleme aldığı *Vindication of the Rights of Woman* (Kadın Haklarının Savunusu) feminist teori tarihinin ilk önemli çalışması olarak kabul edilir. 1792 yılında yayımlanan bildiride Mary Wollstonecraft, kadınların ezilişini ekonomik bağımsızlıklarının olmayışına ve eğitimsizliğe bağlamış; kadınlar için eşit eğitim hakkı talebinin üzerinde durmuştur (Bensadon, 1994: 49). Astell gibi Mary Wollstonecraft da, "eğer modern dünya zorbalıktan arındırılacaksa, yalnızca 'kralların ilahi hakları'na değil, 'kocaların ilahi hakları'na da karşı çıkmak gerektiği" görüşüne sahipti (Berkday, 2006: 41).

Düşünür, kadınlar ve erkeklerin akıl yönünden eşit kapasiteleri olduğu görüşüne sahiptir. Ona göre, aklın cinsiyeti yoktur kadın veya erkekte farklılaşmaz: "Akıl, sonuç olarak, basitçe gelişmenin gücü...gerçeğin sezgisidir. Bu noktada, her birey kendi içinde bir dünyadır...Eğer, yaratan ile yaratılanları birbirine bağlayan bağ tanrının varlığından oluşmuş ise, aklın doğası her şeyde aynı olmalıdır." (Donovan, 1997: 31). Savunmasında, özellikle Rousseau'nun kadınların aklını erkeklerden farklı kullandığı düşüncesine karşı çıkar. Wollstonecraft, toplumsal bir analiz yaparak, varolan durumda kadınların akıllarını doğru bir şekilde kullanamadıklarını kabul eder. Ancak, bunun nedeninin kadınların erkeğe hizmet etmek için yaratıldığını empoze eden toplumsallaşma sürecindeki eğitimden kaynaklandığını öne sürer. Ona göre; var olan toplumsal koşulların gerçeği, kadınları belli bir güç

elde edebilmeleri için akılları yerine duygularını geliştirerek, haz ile uğraşarak bir koca bulmaya zorlar. Yani kadınların akıllarını geliştirebilmeye aralarındaki engel erkeklerdir. Bu nedenle kadınların eğitim alması Wollstonecraft düşüncesinde önemli bir yer tutar. Çünkü kadınlar, ancak eleştirel düşünme gücünü kazandıracak olan eğitimle içinde varoldukları ezik durumu analiz edebilir; bu durumdan kurtulabilirler. Wollstonecraft'un, kadınların toplumsal durumunu analiz eden tahlilinde dikkat çekici olan, Aydınlanma'nın, kamusal alan/özel alan kavramsallaştırmasına hiç dokunmadan kabul etmiş olmasıdır. Ona göre de duygular, hazlar kadının varolduğu özel alana aittir, önemsizdir hatta kötüdür ve kamusal alan hayatın akıl rehberliğinde yönetildiği yerdir, yani asıl önemli olandır. Wollstonecraft'un kadınlara tavsiyesi, eleştirel düşünme güçlerini geliştirerek kamusal alanın bir parçası olmalarıdır (Donovan, 1997: 29-32).

Kadınların kamusal alanda bireysel temsillerinin gerekliliğini öne süren Wollstonecraft'un, bu iddiasını temellendirmesinde Aydınlanma düşüncesinin toplumsalcı özelliğinin etkileri görülür. Düşünür, Locke'dan farklı olarak aileyi doğa durumu ögesi olarak değil, sonrası “özel” olarak nitelendiriyordu. Wollstonecraft'a göre, kamusal erdem özel erdemlerin toplamından oluşan bir alanı işaret eder dolayısıyla her aile devlet olarak da nitelendirebilir. Akıl özellikle kadınlara gereklidir çünkü özel görevlerini yerine getirmek ve haklarını kullanmak için akla ihtiyaç duyarlar. Özel erdemlerin kamusal bir yararının olması için kadınların devlette bireysel bir varoluşa ihtiyaçları vardır (Bock, 2004: 37). Düşünüre göre de, akıl bir insanın ayırt edici özelliğidir ve akıl sahibi olan insanları bir diğerinden üstün kılan da erdemdir. Ona göre, akıl iyiyi kötüden ayırma yeteneğidir, dolayısıyla insanlar ancak aklını kullanarak erdemli olabilir. Wollstonecraft, kadınlara yasal haklarının verilmesini de toplumun yararına, gelişmesi için gerekli bir durum olarak görür: “Kadınlara haklardan pay almalarını sağlayın, onlar o zaman erkeklerle erdem konusunda yarışacaklardır. Eğer kadın ergin olursa, yetkin de olur. Yoksa sadece ödevlerle zincirlenmiş, ezilmiş, zayıf bir yaratık ne olabilirse, öyle olabilir.” (Rullmann ve diğ., 1996: 270, 272; Donovan, 1997: 30).

Wollstonecraft ile kadınların erkeklerin iktidarı altındaki toplumsallaşma süreci nedeniyle ezildikleri ve bu durumdan ancak eleştirel düşünme güçlerini geliştirerek kurtulacakları görüşünü paylaşan Frances Wright (1795 – 1852), bu konudaki görüşlerini çeşitli konferanslar aracılığıyla dile getirmiştir. Ancak Wollstonecraft'dan

farklı olarak Wright, dinin de kadınların “akılını esaret altında” tuttuğunu, kadını baskı altına aldığı ileri sürer. Kadınların kamusal alanda eşit bir biçimde varolması gerektiğini faydacılık felsefesine dayanarak temellendiren Wright’a göre, kadınların bağımlı kılınarak bastırılmasının topluma hiçbir yararı yoktur; tersine “...kadınlar, akılla iyi duygunun aynı anlama geldiği bir toplumda onlara verilen görevleri üzerlerine alıncaya kadar, insan ırkı çok ağır gelişecektir” (Donovan, 33-37).

Sarah Grimké (1792-1873), 1938 yılında yayımladığı *Letters on Equality* (Eşitlik Üzerine) adlı kitabında Liberal gelenek içinde kadının nasıl bağımlı kılındığının analizini yapar. Kadınların durumlarına dair analizleri Wollstonecraft ile benzerlik taşıyan Grimké de, kadınlara doğal haklarının erkekler tarafından tanınmadığı ve kadınlar ile erkeklerin aynı akli ve ahlaki kapasiteye sahip olduklarını savunur. Hatta, Grimké, kadının erkekle aynı olması tezini dişiliğin reddine kadar götürür. Ona göre, kadına önce insan sonra dişi olarak bakılması bile sakıncalıdır. Kadınların itibarı hak etmek için tüm söylediklerini ve yaptıklarını cinsiyet ayrımı gözetmeden yapması gereklidir (Donovan, 1997: 37, 42). Bu açıdan, Aydınlanma’nın dişiliğe atfettiği değeri kabul ettiği görülür. Dişilik özellikleri, itibarı zedeleyici kadını küçük düşürücü özelliğe sahiptir. Wollstonecraft’ın da benzer bir yaklaşımı vardır. Bir anlamda, aslında kadının zihinsel gelişimini engelleyicidir. Buna rağmen Grimké, Blackstone’un evliliği, kadının varlığını kocasının varlığında eriten korunaklı bir kavram olarak tanımlamasını eleştirerek aynı zamanda evlilik kurumunun ilk feminist eleştirisini de yapmış olur. Ona göre, özel alan/evlilik bir kadın için tiranlıktan farksızdır. Çünkü erkek evlilik içinde kadın üzerinde “...sınırsız ve zalim tüm iktidarını kullanır”. Bunun yanı sıra düşünür, kadınların akılcı düşünemedikleri için özel alana ait olduğu fikrine karşı çıkar: “Akıl cinsiyeti yoktur...zihnin gücünün cinsiyeti yoktur ve...erkeklerin görevleri ve kadınların görevleri, erkeklerin alanı ve kadınların alanı hakkındaki fikirler sadece keyfidir.” (Donovan, 1997: 39, 41). Yani, Grimké’ye göre, kadınların yerinin özel alan, erkeklerin yerinin kamusal alan olduğu iddiası keyfi bir temele dayanmaktadır.

Elisabeth Cady Stanton (1815-1902); Wollstonecraft, Wright ve Grimké’nin teorilerinin ve taleplerinin net bir şekilde kalem kalem dökülmüş hali olan *Declaration of Sentiments*’i (Duygular Bildirisi) 1848 yılında gerçekleştirilen Seneca Falls, New York konvansiyonu için hazırladı. Temelde doğal haklar teorisinin kadına uyarlanmış hali olan bildiride, kadın ve erkeğin akıl ve ahlaki yönden eşit olduğu,

dolayısıyla da eşit haklara sahip olması gerektiği iddiasından hareketle, erkeklerin kadınlara verdikleri zararların bir tarihi olduğu ortaya kondu. Liberal feminist teorisinin özeti sayılabilecek olan bildiride; erkeklerin kadınların devredilemez hakkı olan seçme ve seçilme hakkını kullanmalarını engellediğini, kadınları kaleme alınışlarında onaylarının bulunmadığı, yasalara itaat etmeye zorladığını, mülkiyet edinme ve eğitim haklarını gasp ederek kadınları moral açıdan sorumsuz bir haline dönüştürdükleri ifade edilir (Türcke, 1997: 255). Bildire de yer alan talepler, oy verme hakkı, yönetimde hizmet etme hakkı ve eğitim hakkından oluşur. Bu bildirinin farkı Donovan'ın (1997: 25) belirttiği gibi bir sınıf veya grup olarak erkeklerin kadınları baskı altına almasının bir tarihi olduğunun öne sürülmesidir. Bu anlamıyla da, 1960 sonrası gelişen feminist düşüncenin kadınları ezen patriarkal söylemleriyle paralellik taşır.

Liberal feminist kuram bir yandan akli kullanma ve haklara yaklaşımıyla bireyselleliği ön plana çıkarırken; kadınlara haklar verilmesinin tüm insanlığın gelişimi için gerekli olduğu savlamasıyla toplumsalcılığa gönderme yapar. Liberal feminist kuramın bu söyleminin etkisi sonraki bölümlerde incelenecek olan Osmanlı Kadın Hareketi ve Türk kadınlar Birliği'nin feminist bakış açısını oluşturmada açıkça görülür.

Liberal feminist kuramın en belirgin özelliği, liberal çerçevenin kendisini sorgulamaması, dolayısıyla kadın-erkek eşitliği teorisini aynılık üzerinden kurmasıdır (Berktaş: 2006: 43, 45). Bu da, bir sonraki bölümde yer verilecek olan toplumsal cinsiyet teorisinin eleştirisine tabi olan evrensel birey kategorisine göre tasarlanmış, kamusal alan ve siyasal kurumların cinsiyetsizlik kisvesi altında erkek yapısını görmesini engeller. Dolayısıyla; “kadın hakları” kavramı tanımlanırken “modern ulus devletin vatandaşı olan bireyin hakları”ndan veya toplum sözleşmesinin taraflarından yola çıkılır. Bu anlamıyla da kadınların eşitlik talepleri yasal haklar düzleminin sınırlarıyla çizilir. Dönemin kadın hareketinin, yasal düzlemde birebir eşitliğin sağlanmasının pratikte de eşitliği sağlayacağı inancının da bunda etkisi vardır. Ancak, kamusal alanın içeriğinin dönüştürmek üzerine düşünülmemiştir. Yani, ataerki söylemlerin şekillendirdiği kamusal alanda varolurken bu alanın içeriğinin kadınların da yer alabileceği şekilde dönüştürülmesine dair bir tasavvur yapılmamıştır.

Yasal birebir eşitliğin, toplumsal yaşamda kadın-erkek eşitliğini getirmemesi ise, bir sonraki feminist kuramın kamusal/özel alan kavramsallaştırılmalarını yeniden düşünmelerine yol açacaktır.

2.1.2 Toplumsal cinsiyet teorisinin kadınların siyasal yaşama katılım sorununa yaklaşımı

Toplumsal cinsiyet teorisi, 1970’li yıllarda feminist akademisyenlerin çalışmaları ve çabalarıyla, kadınlara uygulanan baskının kökenini açıklamak ve tanımlamak için geliştirilmiştir. Toplumsal cinsiyet genel anlamıyla, kadınlara yüklenen toplumsal ve kültürel imajlara ve rollere işaret eden bir kavramdır. Toplumsal cinsiyet kavramını, “cinsiyet” (sex) kavramından ayıran yanı, bu kavramın kadınları belirli rollere hapseden bir biyolojik kategoriye ifade ediyor olmasıdır (Kingsley Kent, 2008:362). Kavram, kadın-erkek eşitsizliğininin doğal bir olgu olmadığını yani doğuştan kaynaklanmadığını, tersine bu eşitsizliğin ortaya çıkmasında farklı toplumsallaşma süreçlerinin dayatılmasının rol oynadığı tezini içerir. Yani aynılık iddiası temeline dayanan liberal feminist teorinin aksine, farklılıklara ve bu farklılıkların oluşum nedenlerine ve sonuçlarına odaklanan bir anlayışa sahiptir.

Toplumsal cinsiyet eşitsizliğini yaratan sosyalizasyon sürecinin ilk tanımlamasını yapanlardan Kate Millet’a (1973) göre, eşitsizliği yaratan toplumsallaşma süreci ataerkil/patriarkal sistemin bir sonucudur. Millet, cinsel ilişkinin fiziksel bir olgu olmaktan öte, insan hayatını ve ilişkilerini belirleyen kültür değerlerinin belirlenmesinde etkisi olduğunu söyler. Bunun da ötesine geçerek, politikayı iktidar ilişkisi temelinde bir grubun diğer grubu yönettiği bir düzen olarak tanımlayarak, kadınlarla erkekler arasındaki ilişkinin politik bir ilişki olduğu belirlenimine varır. Kadın ve erkek ilişkisi tarih boyunca, erkeklerin kadınlar üzerinde egemenlik kurmasının doğuştan kazanılmış bir hak olarak benimsenmesi nedeniyle, ezen ve ezilen ilişkisi olmuştur. Erkeğin egemenlik kurma halinin sistemli bir siyaset olduğunu ifade eden Millet, nüfusun yarısını oluşturan kadınların diğer yarısını oluşturan erkekler tarafından denetlendiği bu sisteme ataerkil/patriarkal yönetim adını verir. Bu anlamda cinsel politika “...ruhsal yapı, toplumsal yer ve durum açısından her iki cinsin temel ataerkil tutuma göre <sosyalize> edilmesi yoluyla gönüllü destek kazanır” (Millet, 1973: 51). Kadın ve erkek diye sınıflandırılan ruhsal yapının temeli, egemen grup olan erkeklerin ihtiyaçlarına ve değer ölçülerine

dayanır. Egemen grubun belirlediği cinsel roller içinde kadınlar, ev işi ve çocuk bakımı gibi eylemlerle özdeşleştirilir ve bu değerler evrenselleştirilir. Dolayısıyla toplumsal cinsiyet eşitsizliğini oluşturan sosyalizasyon süreci, ataerkil bir yapıya sahiptir ve politik bir tutumdur. Ataerkil sistem devamlılığını, toplumsal cinsiyet rollerinin içselleştirilmesiyle, rızadan alır.

Kate Millet'in bu tahlili, 60'lı yıllarda Avrupa ve Amerika'da oluşan yeni feminist teorinin savunduğu temel tezin özeti niteliğindedir. Bu dönemde gelişen feminist teori, kadın-erkek arasındaki eşitsiz durumun rastlantısal olmadan öte, ataerkil ideolojinin sistemleştirdiği bir politika olduğunu ortaya koymuştur. Dolayısıyla, kadın mücadelesi de politik bir mücadeleye dönüşmüş ve ilk defa özel alanın sorunlarını kamusal alana taşımıştır. Aynı zamanda, bu durum Aydınlanma ideolojisinin, kamusal ile özel alan arasına çektiği keskin çizginin bu dönem feminist kuram tarafından altüst edildiği anlamına da geliyordu. "Özel olan politiktir" teziyle bütünleşen feminist anlayış, kamusal tartışma için önemsiz veya kişisel olarak görülen kadınlara yönelik şiddet, ev içi toplumsal işbölümü, cinsel taciz ve saldırılar gibi sorunları kamusal alanın sorunu haline dönüştürmüştür (Phillips, 1995: 121). Bu dönemdeki feminist hareket, özel alanın sorunlarını ve kadınların yaşadıkları toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini merkeze alarak, ataerkil sisteme karşı politik bir mücadeleye girmiştir. Özel olan politiktir düşüncesi, "...en mücadeleciler biçimlerinde, kamusal, özel, kişisel ve politik arasındaki tüm ayrımları feshetti ve toplumsal varoluşun tüm yönlerini, eril iktidarın farklılaşmış ifadeleri gibi görmeye başladı" (Phillips, 1995: 124). Ancak diğer yandan, ataerkil sistemin iktidar araçlarından biri olarak görülen formel siyaset alanındaki siyasal temsil eşitsizliğini mücadele pratiklerinin dışında bırakmıştır.

60'larda gelişen feminist teorinin ve hareketin iktidar ve siyasal kurumlara karşı mesafeli tutumu 90'lı yıllara kadar sürmüştür. Feministlerin kadınların parlamentoda eşit bir biçimde temsil edilmeyişlerini ele almaması iki nedene bağlıdır. İlki, bu dönem feminist hareketin, iktidarın yadsındığı ve demokrasinin hor görüldüğü sol öğrenci hareketi içinden çıkmasıdır. Dolayısıyla feministler formel siyasal/erkeklere ait düzeni varolduğu şekliyle kabul etmiyor ve bu düzene karşı daha radikal bir mücadele sürdürmeyi amaçlıyorlardı. İkincisi ise, feministlerin kadınların özgürleşmesi için öncelikli gördüğü kürtaj ve şiddet gibi sorunları gündemlerine almalarıdır (Agacinski, 1998: 9).

Millet'in liberal feministlerin oy hakkı temeline dayanan mücadelesine dair görüşleri de, yukarıdaki iki nedeni doğrular niteliktedir. Millet (1973: 137-138), liberal feminist mücadelenin, koca bir toplumsal devrimi kadınların oy hakkı gibi tek bir dava etrafında sınırlandırmasını ve mücadelenin burjuva karakterinden kurtulamamasını eleştirir. Hareketin, işçi kadınları kapsayamaması, hareketin burjuva veya orta sınıf hareketi olarak kalmasına neden olmuştur. Hareketin oy hakkı gibi “önemsiz ve geri planda” bir konu üzerine yoğunlaşması ise, hak kazanıldığında hareketin çözülmesine, kazanılan hakkı kullanamayacak ölçüde güçsüzleşmesine neden olmuştur. Bunun da ötesinde, Millet'a göre kazanılan hakkın etkin bir şekilde kullanılmamasının nedeni, hareketin ataerkil sistemin kadına yüklediği cinsel rolleri kırabilecek köklü bir düşünsel temele dayanmamasından kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla hareket Millet için, cinsel devrimin gereği olan toplumsal davranış ve toplum yapısındaki değişimleri kişilerdeki ve kurumlardaki değişimleri zorlayamayacak duruma düşmüştür. Örneğin, evlilik ve boşanma sorunu eskisi gibi kalmıştır. Millet'in düşüncesinden anlaşılabileceği üzere, kadınların siyasal katılımından önce önerilen, kadınların hayatını saran ataerkil sistemin toplumsal yapılarının değiştirilmesinin amaç edinilmesidir. Toplumsal bir değişim gerçekleşmedikçe, kadınların siyasal hayata katılımının kadınların koşullarının eşitlenmesinde bir etkisi olmayacaktır. Yani mücadele eksenini, kamusal alanın pratiklerini değiştirmek üzerine değil, özel alanın toplumsal cinsiyet eşitsizliğinden kaynaklanan sorunlarını kamusal alana taşıyarak politikleştirme üzerine kurmuşlardır. Ancak, yine de 60'lar feminist teorisinin, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin Avrupa Birliği (A.B.) politikalarına girmesine uzanan süreçte, özel alanda yaşanan kadın sorunlarıyla ilgili farkındalık yaratmak ve anlayışın temel tezlerini sunmasıyla önemli bir yere sahip olduğu bu inceleme sonunda görülmektedir.

Feminist kuramın ve hareketlerin, yeniden kadınların siyasal temsili meselesine dönmesine yol açan tarihsel ve siyasal konjonktür ise, Agacinski'ye (1998: 9) göre, Berlin duvarının yıkılması, sınıf mücadelesinin aşınması, devletin etkisinin zayıflaması, totaliter kabuslardan sonra hukuk felsefesinin ve insan haklarının canlanmasıyla demokrasinin eski saygınlığını kazandığı; ilkeleri ve işlevi üzerinde düşünceler geliştirildiği bir atmosfere sahiptir. 90'lı yıllarda feministler, toplumsal cinsiyet rollerini 60'lardaki gibi siyasallaştırmışlardır; ancak 60'lardaki gibi alternatif bir politik mücadele ekseninde değil, toplumsal cinsiyet farklılıklarının resmi siyasal

kurumlarda temsili talebine oturan bir çerçevede formüle etmişlerdir. 60'lı yıllardaki feminist teorinin toplumsal cinsiyet rolleri eşitsizliklerinin konu dışı haline geldiği toplumsal bir düzen talebine karşılık; bugünkü eğilim 60'lardaki feminist teorinin temel belirlenimlerine ve analiz biçimine bağlı kalınarak, toplumsal cinsiyet rolleri farklılıklarının kamu politikalarında yer alması (gender mainstreaming) talebinin önem kazanmasına dayanır. Bununla beraber feminizmin gündemine yeniden kadınların kamusal alana katılımı meselesi girmiştir ancak bu kez, kamusal alanı varolduğu gibi kabul etmek yerine kamusal alanın kadınların farklılıklarını gözetecek bir biçimde dönüştürülmesi talebiyle girmiştir. Aynı şekilde, liberal feminist teoriden farklı olarak, liberalizmin kadınların yasa karşısındaki biçimsel eşitliğinde ısrar eden aynılık yaklaşımının yerine, farklılığı temel alan bir eşitlik anlayışını savunur (Berkday, 2006: 45).

Kamusal alandaki kadın-erkek eşitsizliği meselesinin feminizmin gündemine girmesiyle, kadınların siyasal temsili yeniden önem kazanmıştır. Ancak, kadınların siyasal kamudan dışlanması, feminist teori açısından, artık sadece erkeklerin siyasi kamuyu kendilerine ayırmış kontenjanmışçasına kullandıkları için değil; siyasal kamunun yapısı ve özel alanla ilişkisi yönünden cinsiyete özgü bir şekilde formüle edilmesiyle de dikkate değer görülmüştür (Habermas, 2000: 22). Toplumsal sözleşmenin ataerkil yapısına ışık tutan Carole Pateman, feminist mücadelenin yeni rotasını şöyle belirler: “Şimdi feminist mücadele kadınların yasal açıdan aşağı yukarı eşit vatandaşlar olduğu bir noktaya geldiğine göre, esas karşıtlık, erkek imgesinde oluşturulan eşitlik anlayışı ile kadınların kadın olarak gerçek toplumsal konumları arasında yoğunlaşıyor” (Habermas, 2000: 23). Dolayısıyla, kamusal alandaki toplumsal cinsiyet farklılıklarını dönüştürmek ancak kamusal alanın yönetildiği ve şekillendirildiği siyasal alanda varolmak ile mümkün olduğundan, kadınların siyasal yaşama ve karar alma mekanizmalarına katılımının arttırılmasında kilit bir önem taşımaya başlamıştır.

Bu dönem feminizmin temel eleştirisi, demokratik girişimin merkezinde konumlanmış olan toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin nedenin kadın ve erkek arasındaki evlilik antlaşmasının kadınları yasal ve sivil olarak görünmez kılmasından kaynaklandığıdır. Kadınların siyasal ve ekonomik haklarının esirgenmesi; toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin, toplum sözleşmesinin ve demokratik girişimlerin merkezinde yer almasına neden olmuştur. Bu evlilik antlaşması, erkeklerin ev içinde ve dış

dünyada baskın olmasını meşrulaştırarak, erkek-kamusal ve kadın-özel alanlar arasına keskin bir çizgi çekmiştir. Bunun nedeni ise, Aydınlanma'nın, özel yaşamın siyasal olarak görünmezliğini besleyen düşünme biçiminden kaynaklanmaktadır (Boryczka, 2008: 30, 31).

Bu sav en belirgin şekilde, Carole Pateman'ın çalışmalarında ortaya konur. Pateman *The Sexual Contract* adlı çalışmada, kadınların toplumsal sözleşmenin tarafları olmadığını açığa çıkartır. Pateman'a göre, kadınlar liberal kuramcılar tarafından, kamusal alanda hakları olan bireyler veya yurttaşlar olarak kabul edilmemişlerdir. Bu da toplum sözleşmenin, sivil toplumu ataerkil ya da erkek egemen bir düzen olarak kuran erkek kardeşler arasındaki antlaşma özelliğine sahip olmasına neden olmuştur. Pateman, liberal demokrasinin kurucu öğeleri arasında yer alan birey, yurttaş, haklar ve rıza kategorilerinin tümünün eril olduğunu ileri sürer. Kadınların, birey statülerinin yadsınmasında ve buna bağlı olarak toplum sözleşmesinin veya demokratik denetimin güçlendirilmesinin tarafı olamayışlarının nedeni olarak, erkek ve kadın arasındaki evlilik sözleşmesinin, toplum sözleşmesinden önce gelmesini görür. Pateman'a göre, kadın ve erkek arasındaki evlilik sözleşmesi, kadınların korunma karşılığında tek taraflı rızalarını sunduğu bir sözleşmedir. Tarihsel süreç içerisinde, oy kullanma ve seçilme hakkı elde etmelerine rağmen, birey olarak statüleri hep belirsiz kalmıştır. Pateman'ın tahlilinde liberal kuram içinde tanımlanan birey; kendisine sahip olan, başkalarına sahip olmayı isteyen ve buna ihtiyaç duyan birey olarak cinsel egemenlik nosyonunu barındırır. Pateman'ın ifadesiyle; birey, ataerkil bir kategoridir. Birey erildir ve cinselliği buna uygun bir şekilde anlaşılır. (Çakır, 2001: 395; Phillips, 1995, 50-52).

Rousseau, Locke ve Hobbes'un teorileriyle şekillenen toplumsal sözleşmenin temelini, doğuştan özgür ve eşit olan bireylerin, korunma karşılığında bir takım haklarından feragat etmeye rıza göstermeleri oluşturur. Pateman, toplumsal sözleşmecilerin kadınları toplumsal sözleşmenin tarafı birey olarak, rıza göstermek için liyakatsiz ilan ettiklerini ama aynı zamanda, evlilik sözleşmesi içinde kadınların sürekli rıza göstermek zorunda olan taraf olarak konumlandırıldıklarını, kadınların rıza göstermemesi durumunun geçersiz olarak algılandığını veya rıza göstermeyişlerinin de erkekler tarafından rıza gösterdikleri yönünde yorumlandığını ileri sürer. Pateman, eğer insanlar birbiri karşısında doğuştan özgür ve eşit bireyler ise, nasıl ve neden bir kimseye, doğuştan özgür ve eşit bir bireyi yönetme yetkisi

tanınabilir sorusunu sorar. Çünkü Locke ve Rousseau'nun teorilerinde, evlilik içinde kadınların, kocalarının yönetimine tabi olmaları esastır. Pateman, evlilik sözleşmesi içinde erkekler tarafından her zaman rıza gösteren taraf olarak görülmesinin ve rıza kategorisinin erkek karaktere sahip oluşunun örneği olarak, evlilik içi tecavüzün yasal olarak suç sayılmamasını verir. Kadının kocasına hayır deme hakkı yoktur dese bile bu yasalar tarafından geçersizdir ya da evet olarak anlaşılır. Yine evlilik dışı tecavüz davalarında da, kadının rıza gösterdiği savunmasının bu kadar başarılı olmasına da rıza kategorisinin erkek oluşuna bağlar (Pateman, 1980: 150 – 156). Sonuç olarak Pateman, evrensellik kisvesi altında sunulan özgür ve eşit birey kategorisinin “erkek”i temel alarak oluşturulduğunu açığa çıkarmıştır.

Son dönemdeki feminist eleştiriler, evrenselliğin sunduğu bu sözde evrensellik iddiasına karşı çıkarak; yurttaşlık, birey, eşitlik ve haklar gibi kavramları yeniden gözden geçirme üzerine yoğunlaşır. Çünkü siyaset kuramcıları işlerini, gündelik yaşamın küçük şeylerinden, toplumsal cinsiyet ve sınıf farklılıklarından bilinçli şekilde soyutlanmış olarak yürütürken; aslında standart olarak erkeği almış ve kadınları boyun eğmek zorunda bırakmışlardır. Yani, “...feministler artık kadın düşmanlığını ve önyargıları eleştirmek yerine, temel varsayımları eleştirmeye başlamış, kuramların kadınları ezdiğini söylemek yerine çerçevenin kendisinin sözde tarafsızlığına itiraz etmeye başlamışlardır” (Phillips, 1995: 14, 55). Feminizmin bu duruşu ise, kamusal alanın ve yasaların toplumsal cinsiyet farklılıklarını gözetecek bir biçimde dönüştürülmesi talebiyle vücut bulur. Çünkü aynılık anlamındaki eşitlik, Pateman'ın ortaya koyduğu gibi evrensel birey kategorisinin erkeği merkez alarak kurulmuş olmasından dolayı, gerçek anlamda kadınların özgür ve eşit bireyler olmaları için yetersiz kalır.

Agacinski (1998) ise, soyut evrensel insan kavramının erkeği model olarak benimsediğini kabul ederek, evrensel insan kategorisinin sadece bir'i değil iki'yi kapsayacak biçimde düşünülebileceğini öne sürer. Bu nedenle toplumsal cinsiyet farklılığını dikkate almak, evrensel olandan vazgeçmek değil, evrensel tanımını somut olarak kadın deneyimlerini içerecek biçimde dönüştürmektir. Agacinski'ye göre, insanlık veya cinsel açıdan belirlenmemiş özne kavramının soyut olduğunun söylenmesi, aynı zamanda bu kavramların gerçeklikleri çözümlemediğini veya gerçeklikler üzerinde etkili olmadığı anlamına gelir. Çünkü birey ve yurttaş soyut kaldığı bir durumda, kadınların kendi deneyimlerini adlandırabilmelerine veya somut

durumlarını tanımlayabilmelerine olanak tanımaz. Kadınlar, hukuksal olarak meşru olmadığı bir durumda, kadınlara özgü bir eşitsizliği, örneğin politik katılımdaki eşitsizliği deklare ve mücadele edecek bir zemin bulamazlar. Agacinski'ye göre, yasalar karşısında kadın veya erkek olmanın öneminin olmadığı kabulünün; kadınların kadın olarak toplumsal koşullarını değiştirmek hatta özel haklarını korumak ve kullanmak konusunda kendilerini ifade edememelerine yol açar.

Liberal feministlerin kadınların özgürlüğünü hakların ve koşulların eşitlenmesi olarak algıladıklarında, aslında evrensel olarak kabul edilen erkek değerlerini ve modellerini eleştirmeden kabul ettiklerini söyleyen Agacinski (1998), kadınların bu tutumunun eşitliği erkek ile özdeşleşmek olarak algılamalarına ve kadın olmanın özgül referanslarından vazgeçmelerine yol açtığını belirtir. 1968'den sonra ortaya çıkan feminizmin ise, evrensellik tuzağını fark ederek, erkek değerlerini bırakmış ve kadınlara özgü değerleri ortaya koymuş olduğunun altını çizer. Ancak Agacinski'ye göre, kadın değerlerini uç noktada yüceltmeleri de ayrılıkçı bir tavra dönüşmüştür. Bu nokta da, toplumsal cinsiyet farklılıklarını dikkate alan eşitlik anlayışını savunan günümüz feminizminin, hem liberal feministlerdeki gibi evrenselci siyaset dışı kalma hem de 68'lerdeki feministler gibi ayrılıkçı geri çekilme düşünceleriyle ilgilerini kestiklerini ve cinsiyetler arasındaki ilişkinin siyasal boyutunu tanıdıklarını ifade eder. Bugünkü feminizmin gündeminde cinsiyet farklılığını siyasallaştırmak yer almaktadır. Agacinski'nin bu tahlilinden yola çıkarak, feminizm tarihinde hem düşünsel hem de hareket olarak üçüncü bir döneme girildiği söylenebilir.

Yukarıda bahsedilen yeni feminist anlayışla beraber eşitlik ilkesinin tanımlanması da değişmiştir. Feministler, birebir eşitlik anlayışından farklılıkları kapsayan bir eşitlik anlayışını savunmaya başlamışlardır. Tam denklik, kota ve pozitif ayrımcılık, olumlu eylem gibi uygulamalarla³ ifade edilen eşitlik anlayışı, kadınların siyaset ve karar alma mekanizmalarına katılımlarındaki eşitsizliği hem de toplumsal alandaki cinsiyet eşitsizliğini gidermek için düzenlenmiş uygulamalardır ve eşitlik anlayışına karşıt değillerdir. Çünkü, Agacinski'nin (1998) ifade ettiği gibi eşitlik kavramı özdeşlik kavramıyla aynı değildir. Kadınlarla erkeklerin eşit olduklarını söylemek onların özdeş olduğunu söylemek anlamına gelmez dolayısıyla bu durumda eşitlik anlayışı farklılığı dışlamayı gerektirmez. Bu nedenle, cinsiyetler arasında toplumsal

³ Bu tam denklik, kota ve pozitif ayrımcılık, olumlu eylem gibi uygulamaların ayrıntılarına 3. bölüm altında yer verilecektir.

koşullardan kaynaklanan eşitsizlikleri soyut ve biçimsel eşitlik ilkesinin ötesine geçen haklar ve özel önlemler ile dengelemek eşitlik ilkesinin sarsılması değil adaletsizliğin düzeltilmesi olarak düşünülür.

2.2 Modern Türkiye’de Kadın Hareketi Tarihi ve Siyasal Temsil Sorunu

Bu bölümde, iki aşamada temel olarak KA-DER’e gelinen süreçte kadınların siyasal temsili meselesi etrafında Türkiye’deki kadın hareketinin deneyimlerine ve geçirdiği dönüşümlere bakılacaktır. Çalışma, kadınların siyasal hayata katılımı için çalışan kadın örgütlerine yoğunlaştığı için, kadına seçme ve seçilme hakkının tanınmasını örgütlü bir biçimde dile getiren ilk kadın örgütü olması dolayısıyla önem taşıyan Türk Kadın Birliği’nin incelenmesine yer verilecektir. Birliğin, kadın meselesine ve kadınların siyasette temsiline ilişkin düşünsel temellerinin analizinin yanı sıra ortaya çıkmasında etkili olan olguları değerlendirebilmek adına, ilk aşamada ayrıca; Türk Kadın Birliği öncesi kadın hareketi pratikleri de gözden geçirilecektir.

İkinci aşamada ise, Türk Kadın Birliği’nin kadınların seçme ve seçilme hakkını kazanmasının akabinde artık böyle bir örgütlenmenin gereksiz olduğu düşüncesiyle kendini feshetmesinin ardından KA-DER’e gelinen süreçte Türkiye’de kadınların siyasi yaşamdaki durumları incelenecektir. Ardından ise, KA-DER’i önceleyen koşullar ekseninde 1935’den 1980’e kadar olan dönem ve 1980 sonrası dönem olmak üzere iki başlık altında kadın hareketi tarihi incelenecektir.

Bu şekilde hem Türkiye’deki kadın hareketinin siyasal temsil mücadelesinin tarihi kazanımları hem de kadın örgütlerinin bu meseleye bakışındaki değişim ortaya konacaktır.

2.2.1 Kadınlık bilinci uyanıyor: Türkiye coğrafyasında cumhuriyet öncesi kadın hareketi

Türkiye coğrafyasında kadın hareketi, Osmanlı modernleşmesi ile eşzamanlı gelişen bir süreçtir. Osmanlı kadınlarının kamusal yaşamda varolmak için eşitlik ve özgürlük talepleriyle toplumsal alandaki sessizliğini bozmasını oluşturan sürece yol açan iki önemli etken olarak, Avrupa ve Amerika’daki feminist hareketlerin yankılarının Osmanlı toplumuna ulaşması ve “Batılılaşma” eğilimlerinin bir ürünü olan Tanzimat Fermanı’nın düşünsel etkileri ile düzenlemelerinin kamusal alanda meydana getirdiği dönüşümleri söyleyebiliriz (Kırkpınar, 1998: 13, 14).

18. ve 19. yüzyılda Avrupa ve Amerika’da ortaya çıkan feminist hareketler, kadının toplumsal ve siyasal alanda erkeklerle eşit haklara sahip olma istekleri üzerinde yoğunlaşıyordu (Berkday: 2006: 89; Bensadon, 1994: 50).

Aydınlanma ideolojisinin Batı dünyasının siyasal ve toplumsal yaşamında meydana getirdiği dönüşümler, “Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi” (1776) ve Fransız Devrimi ile ilan edilen “İnsan Hakları Bildirisi” (1789) ile vücut bulmuş, ancak Aydınlanma ideolojisindeki ikilik, bu iki bildirinin hayata geçirilmesinde de sürdürülmüştür. Donovan’ın da dikkat çektiği gibi (1997: 22, 23) liberal erkek kuramcılar tarafından ortaya atılan varsayıma göre, doğal haklara sahip olan kişiler, ailelerin efendileri olan mal sahibi erkeklerdir. Dolayısıyla da bu iki bildiride de yer alan “hak sahibi birey” ile kast edilen özne, erkektir.

Bu dönemdeki feminist hareket, “oy kullanma hakkı” talebi etrafında örgütlenmiştir. Fransız Devrimi, oy kullanma hakkını sadece erkeklere tanır. Bu ikili uygulamaya ilk tepki, 1791 Anayasası’nın kabulünden önce *Kadın Hakları Beyannamesi*’ni yayımlayan ve eşit oy hakkı talebini dile getiren Olympe de Gouges’den (1748-1793) gelmiştir. Devrimin, ancak bütün kadınların haklarını alamadıklarının bilincine varmalarıyla tamamlanacağını savunan Olympe de Gouges, beyannamede Fransız Devriminin verdiği sözleri tutmadığını ileri sürerek, 1789 İnsan Hakları Bildirisi’nin sosyal, politik, yurttaş ve ceza hukuku bakımından tam eşitliği sağlamak için madde madde uygulamıştır (Rullmann ve diğ., 1996: 260, 261). Olympe de Gouges, “Kadın idam sehпасına çıkma hakkına sahip olduğu gibi, konuşmacı kürsüsüne çıkma hakkına da sahip olmalıdır” (Bock, G., 2004: 59) diyerek siyasal temsil hakkı tanınması beklentisini dile getirmiş; ancak 1793’te giyotin ile idam edilmiştir. Kadınların oy hakkı talebi, ancak bir yüzyıl sonra Sufraj Hareketi etrafında örgütsel olarak dile getirilmiştir. 1890’da “Ulusal Amerikan Kadını Seçme ve Seçilme Hakkı Derneği” (National American Women Suffrage Association) ve 1897’de İngiltere’de “Kadına Oy Hakkı Dernekleri Ulusal Birliği” (National Union of Woman's Suffrage Societies) kurulmuştur. Kadınların erkeklerle aynı koşullarda oy hakkına sahip olabilmeleri ise ancak Amerika Birleşik Devletleri’nde 1920, İngiltere’de 1928 ve Fransa’da 1944 yıllarında gerçekleşmiştir (Bock, G., 2004: 159, 160, 176, 179).

Osmanlı toplumunun “batılılaşma” pratikleriyle paralel dönemde ortaya çıkan kadın hareketi ise, Avrupa ve Amerika’daki feminist hareketler ile modernleşme ideali çevresinde gündeme gelmesi açısından benzerlik taşıyordu. Osmanlı kadınları da,

Avrupa ve Amerika'daki feministlerle düşünsel paralellik kurarak Tanzimat ve II. Meşrutiyet'in çifte standardına karşı tepki duymuşlardır. Dönemin kadın dergilerinden *Kadınlar Dünyası*'nda imzasız yayımlanan bir yazı, bu düşünsel benzerliği açıkça görmemizi sağlar:

“Fransızların *hukuk-ı beşer beyannamesinde* ‘insanlar hür olarak doğarlar’ denildiği ve kanun-ı esasimiz de buradan muktebes olduğundan bu esas kabul edildiği cihetle bütün Osmanlıların hür olarak doğduğu ve sahayı hayatında bu hürriyetten istifade edeceği tahd-ı vücübdedir. O halde niçin bizi hür yaşatmıyorlar? Kanun ile temin edilen hukukumuz neden gasb ve diriği olunuyor (esirgeniyor)? Yoksa insanlar kelimesinin mana-ı meşmülünden kadınlar hariç midir? Yok, yok... Bu açıktan açığa zulüm, tecavüz, gasbıdır” (Kadınlar Dünyası, No: 93; akt., Çakır, 1996: 142).

Bunun yanı sıra Osmanlı kadınları, dergilerde yayımlanan yazılarda, Avrupa'daki feminist hareket ile kendileri arasındaki toplumsal koşullardan kaynaklanan gündem farklılıklarının olabileceğine, ancak yine de bilgi edinmek için feminist hareketin takip edilmesi gerektiğine vurgu yaparlar (Çakır, 1996: 98). Ancak, Avrupa ve Amerika'daki feminist hareketin mücadelesinden farklı olarak Osmanlı kadınlarının öncelikli talepleri; toplumsal ve aile içi konumlarının iyileştirilmesiydi. Osmanlı'nın geleneksel yapısı, kadınının yaşamını ev içi ile sınırlıyordu. Dolayısıyla kadınlar toplumsal alanda varolma konusunda son derece acemiydiler. Bu nedenle Osmanlı kadın hareketi, kadınların toplumsal alanın bir parçası olabilmesi için mücadele etmeye öncelik vermiştir.

2.2.1.1 Osmanlı dönemindeki kadın hareketinin talepleri ve pratikleri

Osmanlı toplumunda “batılılaşma” hareketi, 19. yüzyılda modernleşme bağlamında gündeme gelmiştir. Birey-devlet ilişkisinin kurulmasında ve hukuk düzenine geçişte ilk adım olan Tanzimat Fermanı Ayşegül Yaraman'a göre, “...1789 Fransız Devrimi'nin açtığı eşitlikçi, özgürlükçü çağın kaçınılmaz bir parçasıdır. Osmanlı İmparatorluğu'nun iç dinamikleri ancak bu dönüşümün ayrıntılarını belirlemiştir; değişme evrenseldir.... Tanzimat ile birlikte bireyin, ulusun ve devletin yurttaşı olarak çağdaş bireyin yolu açılmıştır.” Tanzimat Fermanı'nın temel itici gücü olan çağdaşlaşma olgusu bağlamında siyasal, toplumsal ve hukuksal bir dönüşüm yaşayan Osmanlı toplumunda, “...devlet, din ve ailenin tutsağı, devletin kulu olan erkeklerin (baba, koca, kardeş, oğul) kulu, yani eşitsiz ilişkilerin mutlak anlamda ‘tabi’ konumunda kişisi...” (Yaraman 2001: 17, 18, 22) olan kadınlar da, bu değişimin öznesi

olarak yerlerini almak için sessizliklerini bozmaya başlamışlardır. 1868 yılında *Terakki-i Muhadderat*'ta Rabia imzası ile yayımlanan bir yazı, Osmanlı kadınlarında, eşitsiz durumlarının cinsiyetlerinden kaynaklanan doğal bir durum olmadığı ve artık değişmesi gerektiğine dair bilincin oluştuğunun bir örneğidir:

“Şurasını iyi bilmek gerekir ki, ne erkekler kadınlara hizmetkar, ne de kadınlar erkeklere cariye olmak için yaratılmıştır. Erkekler hüner ve marifetleri ile hem kendilerini hem de hepimizi geçindirebiliyorlar da, biz niçin bilgi ve hüner kazanmaya kudretli olamıyoruz? El ve ayak, göz akıl gibi vasıtalarda bizim erkeklerden ne farkımız var? Biz de insan değil miyiz? Yalnız cinsimizin ayrı oluşu mu bu halde kalışımıza sebep olmuştur? Bunu hiçbir sağduyu sahibi kabul etmez. Eğer öyle olmak gerekse idi, Avrupalı kadınlar da bize benzerdi.” (Terakki-i Muhadderat, No: 5; akt., Çakır, 1996: 24).

Başka bir yazıda ise, kadınların haklarını almak için mücadele vermesi gerektiğinin altı çizilir:

“Kadınlar, kadınlar!... Hürriyeti erkeklerimize vermediler, onlar cebren aldılar. ‘Hukuk verilmez alınır’ diyorlar... Biz Kadınlar da hukuk-ı tabiiye ve medeniyemizi isteyelim, vermezlerse cebren alalım. Yaşasın hürriyet!” (Kadınlar Dünyası, No: 98; akt., Çakır, 1996: 142).

19. yüzyılın ikinci yarısından sonra ortaya çıkan kadın dergileri ve dernekleri Osmanlı kadın hareketinin talep ve pratiklerinin hayata geçirildiği iki önemli araçtır. Tanzimat Fermanı’nın ardından yeni dergi ve gazeteler yayın hayatına girmiş ve kadın sorunu ilk defa bu dergi ve gazetelerde gündeme getirilmiş, tartışılmıştır. Önceleri isimsiz, daha sonraları ile takma isimlerle bu dergi ve gazetelerde kendilerini ifade eden kadınlar; ilerleyen yıllarda eğitim alanında yapılan reformların da etkisiyle kendi gazete ve dergilerini çıkarmışlardır. Kadın dergileri kadınların sorunlarını dile getirdikleri bir araç olma görevini üstlenirken kurulan dernekler kadınların özgürlük ve eşitlik taleplerinin örgütlü bir biçimde ifade etme işlevini üstlenmiştir.

Osmanlı kadınlarının dernek çatısı altında ilk defa bir araya gelmesi yardım derneklerinde gerçekleşmiştir. Bu durumda, o dönemde imparatorlukta savaşların neden olduğu fakirliğin, dul kadınların ve yetim çocukların sayılarının artmasının da etkisi olduğu düşünülebilir. Bu dernekler, savaşlarda askerlere giyecek sağlama, savaşlarda dul kalan kadınlara ve yetim kalan çocuklara yardım etme gibi faaliyetlerde bulunmuşlardır. Bunun yanı sıra biçki-dikiş ve el sanatları, iş-meslek

eğitimi, okuma-yazma, dil, matematik, coğrafya, tarih, müzik kursları açarak kadınların eğitim olanaklarını arttırmaya çalışan ve kadınlara ekonomik bağımsızlıklarını kazandırmak amacıyla iş yerleri kuran ve kadınların bu işyerlerinde veya farklı sahalarda istihdam edilmesini sağlayan dernekler de kurulmuştur (akır, 1996).

Osmanlı toplumunda, kadınların yaşamı geleneksel kurallar ve fermanlar ile tüm yönleriyle belirleniyordu. İki cinsin yaşam alanlarının dinsel ve rfi kurallar ile birbirinden kesin çizgilerle ayrıldığı Osmanlı toplumunda, kadının yaşamı ev içi ile sınırlandırılmıştı. Kadınlar, “tebaa” veya “yurttaş” olarak yok sayılıyorlar, devlet katında ancak baba veya eşlerinin temsiline tabi kılınıyorlardı. Bunun en önemli kanıtı, kadınlara dair çıkan fermanlarda muhatap olarak erkeklerin (eşlerin, babaların) alınmasıdır (Akşit, 2005: 43, 44). Bunun yanı sıra kadınlar, kendi yaşamları üzerine söz söyleme, karar verme hakkına sahip değillerdi. Hayatları babalarının, eşlerinin ve erkek akrabalarının egemenliği altında onların iradelerine ve sıkı denetimlerine göre şekilleniyordu. Kadınların, kamusal alandaki varlığına kısıtlamalar getiren padişah fermanlarına, Tanzimat Dönemi’nde dahi rastlanıyordu. Toplum içinde çeşitli yerlerde alışverişte, dükkanlarda, mesire yerlerinde kadın-erkek birlikteliğine izin verilmediği gibi, hangi milletten olursa olsun kadınların geceleri sokakta dolaşmaları yasalar çerçevesinde men edilmişti (Berktaş, 2006: 98, 99).

19. yüzyıldan sonra, gerek Tanzimat Fermanı sonrası yapılan bazı hukuki düzenlemelerin etkisi ve gerekse kadınların eşitsiz durumlarını değiştirmek için mücadele vermesiyle değişimler ve iyileşmeler grlmştur.

Tanzimat Dönemi’nde kadınların eğitimi konusunda hkmete yapılan atılımların nedeni iki sebebe dayanıyordu. İlki, kadınların modern toplumsal yaşamda eşlerine yardımcı olabilmeleri, onlara eşlik edebilmeleri gerekliliğidir. Kadınların, eğitim yoluyla geleneksel örüntülerden kurtulmaları ve ağdaş yaşamın gereklerini ve ilkelerini benimsemeleri amaçlanıyordu. İkincisi ise; çağdaşlaşmanın kuşaklara aktarımını aile içinde sağlayabilmeleri gerekliliğidir (Toska, 1998: 71). Gelecek nesilleri yetiştirenler olarak kadınların, çocuklarına ağdaş bir eğitim verebilmek için kendilerinin de eğitilmesi gerekiydi.

Bu doğrultuda yapılan belli başlı düzenlemeler arasında, 1862’de Sultanahmet’te Cevri Kalfa Okulu’nda ilk kız rüştiyesinin açılması ve 1869 Maarif Nizamnamesi ile de ilköğretim 6-11 yaşları arasındaki tüm erkek ve 6-10 yaşları arasındaki tüm kız çocukları için ayrımsız zorunlu kılınması yer alır (Yaraman 2001: 30). Bunu kız çocukları için bugün lise düzeyine denk düşen okulların açılması izlemiştir. 1913-14 yıllarında İstanbul İnas Sultanisi açılmıştır. Ardından ise, Çamlıca ve Kandilli kız liseleri eğitim vermeye başlamıştır. Kadınlar için üniversite düzeyinde eğitim veren ilk kurum ise, 1915’te eğitim hayatına başlayan İnas Darülfünunu’dur. Öte yandan kız öğrenciler Darülfünun-u Şahane öğrencileri ile birlikte eğitim almak istiyorlardı. 1920 yılına gelindiğinde bir grup kız öğrenci erkek öğrencilerin dershanesine girerek onlarla birlikte ders takip etti. Kız öğrencilerden gelen bu baskının etkisiyle 1921’de üniversite düzeyinde eğitimde kadın-erkek ayrımı sona erdi (Yaraman 2001: 35). Görüldüğü üzere, Tanzimat ile başlayan modernleşme ve çağdaşlaşmanın etkisiyle kızların üniversite düzeyinde eğitim alması cumhuriyetin ilanından önce gerçekleşmiştir.

Kadınların eğitimi, dönemin kadın hareketinin de önemli gündem maddesini oluşturuyordu. Çünkü kadınlar erkeklerle eşit olabilmenin yolunun eğitimden geçtiği inancına sahiptirler. Onlara göre kadının eşitsiz ve geri konumunun nedeni kadınların eğitimsizlikleriydi. Öte yandan, kadınlar da dönemin erkek aydınlarının ve Tanzimat ideolojisinin kendilerine yüklediği “nesil yetiştiriciliği” görevini benimsiyorlar ve milletin gelişebilmesi için kadınların eğitim alması gerektiğini savunuyorlardı. Kadınlar bu doğrultuda, eğitim için taleplerini dergiler etrafında dile getirmişler ve kadınların eğitimi için çalışan dernekler açmışlardır. Örneğin, Selanik’te kurulan Cemiyet-i Hayriye-i Nisvaniye, asıl olarak kız çocuklarının eğitime yönelik çalışmalara ağırlık vermiştir. Dernek programında, okullar açmak, kız okullarının eksiklerini tamamlamak, yetim ve yoksul kız öğrencileri himaye altına almak yer almaktadır. Derneklerin yanı sıra dergilerin de kadınlarının eğitimi konusunda faaliyetleri mevcuttur. Örneğin, *Bilgi Yurdu Işığı* dergisi, “Bilgi Yurdu Müessesesi” adı ile 1917’de özel bir derslane açmıştır. Eğitimci Ahmed Edip tarafından açılan dershanede, yılda iki dönem verilen kurslarla İngilizce Fransızca Almanca, piyano ud, keman, bıçki dikiş, matematik, tarih coğrafya, adab-ı müâşeret dersleri verilmiş. Okuma yazma öğreten kursların ücretsiz olduğu dershaneye, 14-50 yaş arası 200 öğrenci devam etmiştir (Çakır, 1996: 46, 49, 226, 228). Eğitimsizliği kadınların geri

kalmalarının nedeni olarak görmek noktasında, Osmanlı kadın hareketinin de liberal feminist kuramın bakış açısını benimsediğini söyleyebiliriz.

19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren eğitimde kat edilen yol, eğitilmiş ve mezun kadınların varlığı ve kadınların ekonomik özgürlüklerini kazanmak için iş yaşamına girme mücadeleleri sonucunda, artık, işçi, memur, yazar ve hatta eğitilmiş ebe kadınlar söz konusudur. İstanbul Fransız Ticaret Odası'nın 31 Ağustos 1900 tarihli aylık bültenine göre; "Sivas'ta ve yöresindeki kazalarda yaklaşık 10.000 dokuma tezgahı var. Kadın işçilere günde 20 para ile 1 kuruş arasında ücret ödeniyor. (...) Uşak'taki 1200 dokuma tezgahında 6000 kadın işçi çalışıyor ve günde her biri 2 ile 6 kuruş arasında ücret elde ediyorlar" (Yaraman 2001: 98). Sanayi alanında işçi olarak çalışmanın yanı sıra kadınlar, tıp alanında da çalışmışlardır. 1842'de Tıbbiye'de kadınlara yönelik ebelik eğitimi veren kurslar açılmış ve bütün yerli ebeler bu kurslara devam ettirilmiştir. Ayrıca, 1870'te eğitim vermeye başlayan Darülmuallimat'ın (kadın öğretmen okulu) mezun vermesiyle kadınlar öğretmelik de yapmaya başlamışlardır (Taşkiran, 1973: 27, 28).

Siyasi haklarını talep etmek veya siyasette aktif bir rol üstlenme, Osmanlı dönemindeki kadın hareketi için öncelikle yukarıda sayılan alanlarda kadınların güçlenmesinden sonra ele alınması gereken bir sorun olarak gündeme geliyor ve henüz seçim hakkı talep etmenin zamanının gelmediğini düşünüyorlardı. Kadınlar, ancak kendilerini toplumsal yaşama (eğitim ve iş) girerek geliştirdikten sonra bu hakkı talep edebilecekleri kanaatindeydiler (Tekeli, 1998: 341).

Osmanlı Kadınlarının mücadele ve taleplerinin siyasal haklarda eşitlik düzleminden uzak olmasının bir diğer nedeni olarak da Tanzimat Fermanı, I. ve II. Meşrutiyet ile tebaanın kısmi olarak haklar elde etmesine ve değişimin başlamasına karşın, Osmanlı İmparatorluğu'nun yapısal olarak tam anlamıyla modern ulus devlet veya hukuk devleti olmayışı ve hâlâ merkezi otoriter özelliğini koruması düşünülebilir. Oy hakkı 1877'de yalnız emlak sahibi erkeklerle, 1908'de belli bir miktar üzerinde vergi veren erkeklerle tanınmıştır. Seçme ve seçilme hakkını elde etmede erkekler için ekonomik sınırlamaların kaldırılması, ancak 1923'te Cumhuriyet'in ilanından yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasından sonra gerçekleşmiştir (Yaraman 1999: 43).

Osmanlı kadın mücadelesinin talepleri arasında siyasal temsil hakkının yer almayışı, Avrupa ve Amerika'daki feminist hareket ile ayrıştığı noktadır. Osmanlı kadın hareketinin öncelikli konusu, özel yaşamlarını çevreleyen evlilik ve aileye dair reformların gerçekleştirilmesiydi. Siyasal alanı kadınların henüz uzak ve hiçbir rollerinin olmadığı bir alan olarak görülüyorlardı (Tekeli, 1990: 269, 271). Siyasal haklar ve yasal haklarda eşitlik talepleri; cumhuriyetin ilanı ile modern ulus devletin kurulmasından sonra Türkiye'deki kadın hareketinin gündemine girmiştir.

İşte, Türk Kadın Birliği, Osmanlı'nın son dönemindeki kadın hareketinin birikimi ve yeni bir cumhuriyetin kurulmasıyla kadınların siyasal haklarını talep etmek için şartların olgunlaştığı düşüncesiyle hayata geçirilmiş bir oluşumdur.

2.2.2. Kadınların siyasal hak mücadelesi ve Türk Kadın Birliği

Bir önceki bölümde deneyim ve pratiklerine yer verilen Osmanlı kadın hareketi ile Cumhuriyet döneminde siyasal haklar için mücadele veren TKB aslında birbirinden kopuk iki hareket değil; tam tersine ilki, ikincisinin koşullarını hazırlayan hareketlerdir. Yukarıda bahsedildiği gibi, Osmanlı dönemindeki kadınlar siyasal haklarda eşitliğin gereksiz olduğuna değil, sadece eşit siyasal haklar talep etmek için kadınların o gün içinde bulunduğu toplumsal konumun şartlarının yeterli olmadığına inanıyorlardı. Bu nedenle Osmanlı kadın hareketi, temelde kadınların erkeklerle eşit siyasal haklara kavuşabilmesi için uygun koşulların oluşmasını sağlayan eylem ve mücadelede bulunmuşlardır. Bu mücadelede de başarılı olmuşlardır. 1923'e gelindiğinde kadınların yaşam alanı ev ve aile sınırlarını aşarak önceki koşullara görece özgürleşmişti. Kadınlar, artık eğitim ve iş yaşamına girerek toplumsal hayatın bir parçası haline gelmeye başlamışlardı.

Önceki bölümde bahsedilen ve kadınların mücadelesi sonucunda oluşan tüm bu gelişmelerin yanı sıra, kadınları Cumhuriyet'in kurulmasının hemen ardından eşit siyasal haklar için mücadele etmeye teşvik eden ve koşulların uygun hale geldiğini düşünmelerini sağlayan diğer bir neden de kadınların Kurtuluş Savaşı sürecinde aktif rol almalarıdır. Bu süreçte siyasal haklara sahip olmamalarına rağmen, kadınlar ülkenin siyasal meseleleriyle yakından ilgilenmiş, görüş bildirmiş, mitingler düzenlemiş ve hem cephe gerisinde hem de cephede olmak üzere Kurtuluş Savaşı'nda erkeklerle beraber mücadele etmişlerdir.

Türk kadının ülkenin içinde bulunduğu siyasal sorunlarla ilgili bir araya gelip görüş bildirmesi ve çözüm arayışına girmesi ilk kez Balkan Savaşları zamanında gerçekleşmiştir. Nisan 1913 Darülfünun Konferans Salonu'nda yapılan konferanslarda, Türk Kadın Birliği'nin kurucusu olan Nezihe Muhiddin (2006a; 2006b) iki konuşma yaparak kadınları vatanın içinde bulunduğu felaketten kurtarmak için çalışmaya ve fedakarlık yapmaya çağırmıştır. Muhiddin yaptığı bu iki konuşmada, vatanın içinde bulunduğu felaketi ekonomik açıdan zayıf düşmesine bağlamıştır. Muhiddin'e göre Osmanlılığın dağılmasıyla ilk yıkılacak olan Türk unsurudur, çünkü Türkler milletleri yaşatan ekonomik sahadan ve ticaretten yoksundurlar. Muhiddin, Türklerin yaldızlı memuriyetleri tercih ettiklerini, bu nedenle ticaret veya ekonomik sahada zayıf olduklarını, halbuki yurt savunmasında bile paranın önemli olduğunu ileri sürer. Yani ona göre, bir milletin varlığını sürdürebilmesinin yolu ekonomik gelişmişliktir. Bu doğrultuda Muhiddin, vatanın içinde bulunduğu durumdan kurtulması için kadınlara, ticareti ve sanayiye teşvik etmeyi, yerli malları kullanmayı ve ticaret ruhuna sahip olmayan Türk tüccarlarının kusurlarına hoşgörü gösterip iyileşmesi için çalışmayı önerir. Kadınların Balkan Savaşları sırasında gösterdikleri bu ilk siyasal tavır, kendilerini milli mücadele döneminde de gerekli bir unsur olarak görmelerini ve ulus çıkarlarıyla özdeşleşmelerini sağlayarak siyasal davranışlar edinmelerine ve siyasal/toplumsal yaşamdaki rollerinin sağlamlaşmasını yol açacaktır (Yaraman, 2001).

Mayıs 1919'da İzmir'in İtilaf devletlerince işgalinin hemen ardından İstanbul'da kadınlar, düzenlenen protesto mitinglerine katılmış ve konuşmalar yapmış, milleti kurtuluş için savaşılmaya çağırılmışlardır. Bunlar arasından en çok ses getiren miting, 23 Mayıs 1919 yılında Sultanahmet'te düzenlenendir. Bu mitingde söz alan Halide Edip Adıvar, yaptığı güçlü ve etkileyici konuşmayla halkı bağımsızlık mücadelesine çağırmıştır (Taşkiran, 1973, 71). Bu mitinglerde yapılan konuşmalarla kadınlar, milletin kaderini tayin edici konularda görüş bildiren, çözüm yolları sunan ve halkı yönlendirebilen bir rol üstlenmeye başlamışlardır.

Öte yandan sadece İstanbul'da değil, Anadolu'da da kadınlar milli mücadeleye destek vermek ve bir parçası olmak için girişimlerde bulunmuşlardır. Bu amaçla, kadınlar, Mustafa Kemal ve arkadaşlarının Eylül 1919 yılında gerçekleştirdikleri Sivas Kongresi'nin hemen ardından Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti'ni kurmuşlardır. Cemiyetin toplantısında genel söz alan Darüleytan müdiresi Makbule

Hanım, Türk kadınlarının milli mücadelede savaş vermek için ne kadar kararlı olduklarını ve memleket meselelerinde erkeklerle eşit ve hatta onlardan daha fazla sorumluluk almak için artık kendilerine ne kadar güvendiklerini dile getiren bir konuşma yapmıştır. Artık sadece İstanbullu kadınlar değil; Anadolu kadınlarında da vatan bilinci oluşmaya başlamış ve bağımsızlık için savaşımaya erkekler kadar kararlı olduklarını açıklayarak, kendilerini ülkenin siyasal meselelerinin öznesi konumunda görmeye başlamışlardır. Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti'nin ardından Anadolu'nun çeşitli illerinde kadın cemiyetleri kurulmuştur⁴ (Yaraman 2001: 119, 121).

Bağımsızlık mücadelesine yaptıkları mitingler ve kurdukları cemiyetlerle desteklerini açıklayan Türk kadınları, bununla kalmamış hem cephede hem de cephe gerisinde mücadeleye aktif olarak katılarak Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunun aktif bir öznesi olmuşlardır (Taşkıran, 1973: 78). Görüldüğü üzere, Kurtuluş savaşı aslında Osmanlı'nın son dönemi başlayan kadın hareketini kesintiye uğratmamış; tersine kadınların siyasal bilinç oluşturmalarına, alanlara çıkmalarına, cepheye katılmalarına ve siyasal anlamda örgütlenmelerine neden olarak kendilerine olan güvenlerinin artmasına neden olmuştur (Yurtsever Ateş, 2009: 457). Savaşlar sonucunda erkek nüfusunun azalmasıyla, kadınlar ekonomik yaşamın gerekli bir unsuru haline gelmişlerdir (Taşkıran, 1973: 41). Dolayısıyla Kurtuluş Savaşı öncesi, Avrupa ve Amerika'daki kadınların tersine toplumsal ve siyasal yaşama tam anlamıyla katılamamış olmalarından dolayı henüz seçme ve seçilme hakkı için mücadele etmenin zamanının gelmediğini düşünen kadınlar, düşmanlardan kurtarılmasına ve kurulmasına katkıda bulundukları ülkenin yönetiminde de söz hakkı sahibi olmaları gerektiğini düşünmeye başlayacaklardır.

Fransız Devrimi için savaşan Fransız kadınlarının, devrim sonrası erkek yoldaşları tarafından ihanete uğramaları ve siyasal haklarının verilmemesi gibi, milli mücadeleye katılan Türk kadınları da yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin yönetiminden dışlanmışlardır. Bu da tıpkı Fransa'daki kadınların yaptığı gibi Türk kadınlarını örgütlü bir şekilde siyasal hakları için mücadele etmeye sevk etmiştir.

⁴ Diğer illerde kurulan Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyetleri: Ocak 1920'de Amasya'da, Kayseri'de, Kastamonu'da; Şubat 1920'de Eskişehir, Erzincan, Niğde, Aydın, Yozgat, Burdur'da; Mart 1920'de Konya'da ve Mayıs 1920'de Kangal'da.

2.2.2.1 Türk Kadın Birliği'nin alışmaları

Nezihe Muhiddin önderliğinde bir grup kadının Cumhuriyet'in ilanının hemen ardından Kadınlar Halk Fırkası'nı kurma girişimlerinin ardında; Yaraman'ın (2001: 127) da ifade ettiği gibi, kadınların, sınırlarının çizilmesine katkıda bulundukları ve o sınırlar içinde doğan yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin siyasal cephesinde de savaşmak istemeye hakkı olduğu düşüncesi yatar.

Anadolu ve Rumeli Mdafa-i Hukuk Cemiyeti'nin Halk Fırkası'na dönüşmesi aşamasında 8 Nisan 1923'te yayımlanan ve parti programı niteliğini taşıyan “Dokuz Umde”, Kadınlar Halk Fırkası'nı kurma girişimde bulunan kadınlar tarafından, *İkdam*'da çıkan bir yazıyla şu şekilde eleştirilmiştir: “Mdfa'a-i Hukk Cemi'iyyetleri'nin neşrettiği Dokuz Umde'de kadınlığı ‘alkadr eden mte'ddid mddeler vardır. Mesal iktisdi tekml için kadın ve erkeklerin çalışması elzem bir şeydir. Son harb ve son hadist tammen göstermiştir ki vatanımızda te'sis edilen halk hükümeti devrinde Millet Meclis'inde bir iki kadın me'bs bulunsaydı herhlde milletimiz ve neslimiz bundan çok f'ide görecekti” (Zihnioğlu, 2003: 120). Görüldüğü üzere, kadınlar milli mücadelede oynadıkları rolün verdiği gle artık yönetimde de söz sahibi olmalarının hakları olduğunu açıklıyorlardı.

Yeni kurulan cumhuriyet hükümetinin kadına seçme ve seçilme hakkı tanımaması ve “kadınların aile reisi olan eşlerine, erkeklere oy vermesi” yönündeki tavrı üzerine, kendilerine “he'yet-i mşetebbise” adını veren bir grup kadın, Türk kadının siyasal haklarını savunmak için mücadele edecek bir örgüt kurmak üzere bir kadın şûrası toplamaya karar verirler. Kendilerini siyasal hakların kazanılması için mücadeleye davet edenler olarak tanımlayan, örgütlenmenin biçimine ve çalışma şekline yapılacak olan kadın şurasında karar verileceğini açıklayan nc grup; bu tavrıyla aslında demokratik bir örgütlenmenin de habercisiydi. Yine yapılan açıklamalarda kadınlar, milli mücadelede Kurtuluş Savaşı'nı desteklediklerini ve mdfa'a-i hukuk olduklarını açıklıyorlardı. Kadınların yaptıkları açıklamayla; kurulacak olan örgütün müdafaa-i hukuk ilkeleri etrafında çalışacağını, Türk kadınlarının memleket meselelerine seyirci ve duacı olarak kalmayacaklarını, siyasi haklarını almaya doğru ilerleyeceklerini belirtiyorlardı. Nezihe Muhiddin (2006e: 205-207), kadın şûrası öncesi kaleme aldığı ve Vakit gazetesinde yayımlanan *Türk Kadının Hakkı* başlıklı makalesinde, siyasal haklar bakımından böyle bir hareketin zamanının geldiğini ve kadınlara siyasal hakların verilmesinin çağın gereklerinden olduğunu öne sürüyordu.

Nezihe Muhiddin aynı makalede, son 15 senedir süren kadın hareketi ve kadınların milli mücadele dönemine katılımlarıyla siyasal haklara layık olduğunu gösterdiklerini ifade eder. Kadınlar şûrası, 15 Haziran 1923'te Darülfünun konferans salonunda toplanır ve bu toplantının sonucunda Kadınlar Halk Fırkası'nın kuruluş kararı çıkar. Nezihe Muhiddin başkanlığında kurulan KHF'nin tüzük ve programı da bir gün sonra duyurulur (Zihnioğlu, 2003: 127).

Burada, kadınların siyasal haklar mücadelesine girerken niye parti olarak örgütlendikleri ve parti algılarının nasıl olduğu önemlidir. Çünkü o günün şartlarına göre henüz seçme ve seçilme hakkı bile olmayan kadınların parti kurması cesaretli görünen bir atılımdır. Nezihe Muhiddin; İkdâm gazetesine verdiği bir röportajda, muhabirin niye gayri siyasi bir örgütlenme değil de halk fırkası kurdukları yönündeki soruya “Hedefi-i siyasi olan bir cemi’iyyet gayri-i siyasi olamazdı. Şimdiye kadar teşekkül eden kadın cemi’iyyetleri hep kadının şefik kalbi meydâna getirdi. Şimdi biz kadının dimâğıyla hareket ediyoruz.” cevabını verir. Yine aynı röportajda, Nezihe Muhiddin parti fikrini doğuran sebepleri soran gazeteciyi şu şekilde yanıtlar:

“Fırka hayâtı bizde dâ’imâ bâ’is-i felâketimiz (felaketimize neden) olan ihtirâsât-ı siyâsiyyeye (siyasi ihtiraslara) inkılâb etmiştir (dönüşmüştür). Hâlbuki yeni Türkiye’nin bânisi Mustafâ Kemal Paşa’nın ‘umdeleri etrâfında toplanan ‘Halk Fırkası’”nı biz, bütün bunlardan münezzeh (arınmış), ‘âlî ve kurtarıcı bir kuvvet olarak telakkî ediyoruz. ‘Aynı zamânda bu ‘umdelerde kadınlar, ictimâ-i iktisâdî inkişâf için münâsib bir zemîn, vâsi’ (geniş) bir sâha bulmuşlardır. Onun için (Kadınlar Halk Fırkası) nâmını aldık. Fakat kadınlık hayâtında biz fırkacılığı daha şümûllü ma’nâsıyla anlıyoruz. Kadınlık hayâtında (fırka) kelimesinde ilk bulduğumuz ma’na, ictimâ-i sâhada fa’âliyyetir. Biz, her türlü ihtirâsâtdan uzak bulunuyoruz. ‘Akıl, mantık ve idâre sâyesinde tuttuğumuz yolda muvaffak olacağımıza kâni’yiz.” (Zihnioğlu, 2003: 128).

Bu metinden anlaşılacağı üzere, KHF kurucuları, dönemin resmi ideolojiyle ters düşen bir yaklaşıma sahip değildir. Tersine, Mustafa Kemal’i ve onun ilkelerini onaylıyor ve hatta bu ilkelerin kadınların toplumsal ve ekonomik haklarının gelişmesi için uygun bir ortam sağladıklarını düşünüyorlar. Halk Fırkası programı ve ilkelerini benimsemeleri nedeniyle bu adı aldıklarını açıklayan parti başkanı Muhiddin, parti kelimesiyle toplumsal hayatta etkin olabilmeyi anladıklarını söylüyor. Buradan KHF’nin, Cumhuriyet Halk Fırkası’na rakip veya muhalif bir siyasi parti şeklinde örgütlenmediklerini anlıyoruz. Daha çok, Cumhuriyet Halk

Fırkası'nın kadınları temsil eden kolu ve kadınların siyasi haklarının savunuculuğunu yapan bir örgüt olarak anlamak mümkündür.

KHF, *Vakit* gazetesinde yayımlanan bildirgesinde fırkanın kuruluş amacını ve görevini, kadınları toplumsal, siyasi ve ekonomik evrimleşme/gelişme aşamalarından geçirerek bunların birleşimi olan siyasi haklarına en kısa ve dürüst yoldan ulaştırmak olarak açıklar. Bu doğrultuda çalışacak olan fırkanın tüzüğü ise, 27 maddeden oluşur. Tüzüğün birinci maddesinde, kadınları Dokuz Umde etrafında fikren ve fiilen toplayarak örgütleyeceği yer alıyordu. Kadınların siyasi haklarını içeren ikinci maddede, siyasi hakların bir hakketme olgusu içerdiği için kadınların ülkenin siyasi, toplumsal ve ekonomik meselelerine etkin olarak katılmasından sonra tüzüğe bir siyasi haklar maddesi ekleneceği belirtiliyordu. Üçüncü maddede, kadınların belediye seçimlerine katılması için çalışılacağı açıklanıyordu. Dördüncü madde ise, kadınların ekonomik yaşama katılımı ile ilgiliydi. Fırka, kadınların eviçi emeğinin ürünlerinin tasarrufuna ve ev dışı yaşamda ise üretici olmalarına; yerli malı kullanımı teşvikine, değerli ziynet eşyalarının üretim için sermaye haline dönüştürülerek fabrika ve iş yerleri açılmasına ve buralarda kadın emeğinin yer almasına çalışacağını açıklıyordu. Tüzüğün beşinci maddesinde, yetim ve şehit çocuklarının durumlarını iyileştirilme; altıncı maddede, kız çocuklarının eğitiminin çağın koşullarına göre yeniden düzenleme; yedinci maddede, dul ve kimsesiz kadınlara ve şehit ailelerine yardım etme hedefleniyordu. Sekizinci maddede; savaş durumunda kadınların askerlik yapabileceği açıklanıyordu. Dokuzuncu maddede; evlilik kanunlarının kadınlar yararına yeniden düzenlenmesine çalışılacağı; onuncu maddede ise; bu amaçlara ulaşabilmek için Türk kadınlarının eğitimi ve aydınlatılması faaliyetlerinde bulunacakları belirtiliyordu (Zihnioğlu 2003: 132-135). Tüzüğü genel olarak değerlendirdiğimizde; fırkanın kadını ilgilendiren tüm alanlarda kadın emeğinin değerlendirilmesinin aile hukukuna kadar kapsamlı bir çalışma yürütmeyi amaçladıklarını söyleyebiliriz.

Kuruluş için yasal izin bekledikleri sürede Kadınlar Halk Fırkası durmamış; izin için yaptıkları başvurunun hemen ardından çalışmalara başlamışlardır. Bu sekiz ay boyunca yaptıkları çalışmaların en önemlileri arasında “Terbiye ve Maarif kongresi” toplama girişimi yer alır. Bu girişim, fırkanın kadınlık durumunun iyileştirilmesi için eğitime ne kadar önemli bir değer atfettiklerinin bir göstergesi olması açısından önemlidir. KHF kongre hazırlıklarını tamamlayıp; kongre üyelerini davet etmek

üzereyken; hükümet “Talim ve Terbiye” müessesini açarak, KHF tarafından kongreye davet edilen tüm üyeleri Ankara’ya çağırır. Bu nedenle KHF düzenlenmeyi düşündüğü kongreyi gerçekleştiremez. Burada hükümetin KHF’nın bu girişimine dolaylı yoldan müdahale ettiğini ve bu kongrenin KHF önderliğinde toplanmasına izin vermediğini söylenebilir (Zihnioğlu 2003: 140, 141). Burada kadın hareketi açısından önemli olan nokta, bir kadın örgütünün, memleketi ilgilendiren bir konuda hükümetten önce atılım yapmış olması ve bu konuda hükümete öncülük etmiş olmasıdır. Bu, kadınların artık siyasetin alanına giren konularda da görüş bildirdiğini ve hatta sorunların çözümü için bilfiil eylemde bulunduklarını gösterir.

Bu sekiz aylık bekleme döneminin diğer önemli olayı ise, hükümetin medeni kanun hazırlamak için girişimde bulunarak; yürürlükte olan aile kararnamesi hukukunun yeniden düzenlenmesi için karar çıkarması olmuştur. Hükümetin; 1917 tarihli Hukuk-i Aile kararnamesini gözden geçirerek yeniden düzenlemek amacıyla kurduğu komisyonun çıkardığı teklif, çokeşli evliliği kaldırmayan hatta 1917 kararnamesinde yer alan ikinci evliliğin ilk zevcenin rızasına bağlanması koşulunu da kaldıran ve 9 yaşındaki kız çocuklarının evlenmesine olanak sağlayan hükümler içeriyordu (Tekeli, 1982: 207). Bunun üzerine KHF; düzenlenecek olan yeni aile hukukunun, kadınlar lehine ve günün gereklerine göre oluşturulması için bu konunun tartışıldığı bir protesto kongresi düzenler. Ancak, Şirin Tekeli (1982), bu yasa tasarısının kadınlar aleyhine hükümler içermesine karşın kadınlar arasında büyük bir tepkiye yol açmadığını bunun da ötesinde KHF tarafından organize edilen bu kongrenin basından kadınlara böyle bir yasa tasarısı karşında seslerini çıkartmadıkları için eleştiriler yöneltildiği üzerine adeta zorla düzenlediğini belirtir. Bunun yanı sıra Tekeli, kongre sonucunda kadınların görüşlerini ve hak taleplerini yansıtan derli toplu bir önerinin çıkmadığını öne sürer.

Tekeli’nin (1982), bu olayla ilgili kadınlara yönelttiği diğer bir eleştiri ise, kadınlardan oluşan bu komisyonunun aile hukuku kararnamesini kadın hakları açısından değil de aile kurumunun sağlamlığı yönünden değerlendirmelidir. Tekeli, komisyon üyesi Halide Edip’in kadınlar adına boşanma hakkı talep etmediklerini belirten bir açıklama yaptığını aktarır. Nezihe Muhiddin’in, kongrede yaptığı konuşma da Tekeli’nin bu tespiti doğrular niteliktedir. Nezihe Muhiddin (2006c: 211 – 215), kongredeki konuşmasında; niyetinin kadın tarafgirliği yapıp meseleyi yanıltmacalara boğmak olmadığını, Hukuk-i Aile konusunun taraf ve cins sınırlarını

aşarak genel bir memleket meselesi olduğunu ve her iki cinsi de aynı derecede alakadar ettiğini belirtir. Bu sözlerden anlaşılacağı üzere, Muhiddin medeni kanun konusunu bir kadın hakkı konusu değil, bir memleket meselesi olarak görmektedir. Yani aile kurumunun memleketin inşasında ve ilerlemesinde önemi açısından değerlendirmektedir. Bunun da ötesinde yine aynı konuşmada Muhiddin, 20. yüzyılda Türk kadının birincil ve kutsal vazifesinin eş olmak olduğunu belirtir. Evliliği bir terbiye meselesi ve memleketin gelecek nesillerini yetiştiren bir kurum olarak gören Muhiddin, bu kurumu düzenleyen yasaların bilimselliğe dayanmasını öne sürer. Dolayısıyla, burada Muhiddin'in aile kurumunu değerlendirirken Fransız pozitivist bilim anlayışından etkilendiğini görürüz⁵. Muhiddin, yine bilimselliğe dayanarak çokeşli evliliklerden dünyaya gelecek çocukların sağlıklı bir nesil olamayacağını ruhen ve bedenen karışık ve malul olacaklarını bu nedenle çokeşli evliliğin kaldırılması gerektiğini savunur. Kadınların çocuk yaşta evlenmelerinin ise, 10 yaşındaki bir kız çocuğunun ne bedenen ne de ruhen eş ve anne olmaya yeterli gelişimini tamamlaması nedeniyle sakıncalı olduğunu öne sürer. Çünkü ruhen ve bedenen eşliğe ve anne olmaya hazır olmayan kız çocukları, vatanın ilerlemesini sağlayacak nesiller yetiştiremezlerdi. Bunun yanı sıra şeriat esaslarına göre olan boşanmanın (taaddüd-ü zevcat ve talak) da aile kurumunun güvenilirliğini ve sürekliliğini sarsacağı ve memleketin geleceğini etkileyeceği için kaldırılması gerektiğini belirtir. Bu durumda, Halide Edip'in kadınlar adına boşanma talep etmemeleri açıklamasıyla paralel bir açıklamadır. Genel olarak aile kurumunun sürekliliğini sağlama eğiliminin ağır bastığı söylenebilir. Özetlemek gerekirse, KHF aile hukukunun şeriat kurallarına göre değil, bilimsel yasalara dayandırılarak yapmayı önermektedir. Bu bağlamda, aile hukuku yasaları oluşturulurken kadının çıkarlarını göz önüne almamış, aile ve memleketin çıkarlarını öncelikli tutmuşlardır. Kadın hakları meselesinde, bireysel haklar ve çıkarlara nazaran sorumluluk bilincinin ağır bastığı anlayış, kadınların vatanın ilerlemesi için kamusal alana çıkması gerektiğini öne sürüyordu. Bu nedenle, KHF'nin, aile hukuku kararnamesini kadın hakları açısından değil de aile kurumu açısından değerlendirdiğini söylemek yerine, aile hukukunu dönemin Türkiye'ye özgü feminist anlayışı açısından değerlendirdiklerini söylemek daha yerinde olacaktır. En nihayetinde, KHF'nin düzenlediği kongre sonucunda oluşturduğu komisyon; kadınları çok yakından

⁵ Nezihe Muhiddin düşüncesinde Fransız pozitivist felsefesinin etkileri için bkz. Baykan, A. 1999

ilgilendiren yasaların düzenlenmesinde kadınların sözünü ve görüşlerini ortaya koyması ve hükümetin dikkate alması için çalışması açısından önem taşır.

Kuruluş izninin alınması için valiliğe başvuran fırkaya cevap, başvurularından sekiz ay sonra gelmiştir. Fırkanın yasal olarak kuruluşuna izin vermeyen hükümet, Kadınlar Halk Fırkası'nın programını onaylamamasının nedeni olarak kesin bir şey söylememiş; sadece programda yer alan "bazı düşünceler"ın uygun bulunmadığını belirtmiştir (Zihnioğlu, 2003: 147). Bunun yanı sıra Nezihe Muhiddin, *Türk Kadını* 1931 adlı kitabında konuyla ilgili; valilikten henüz siyasal haklara sahip olmayan kadınların fırka kurmasına yasalarca izin verilmeyeceği cevabını aldıklarını, aralarından bazı kadınların da fırkanın tüzüğünde savaş durumunda "Kadınlar askerlik görevini yerine getireceklerine" gibi maddelerin yer alması nedeniyle tüzüğü "çok taşkın" bulduklarını belirtir (Muhiddin, 1999: 149).

Kadınlar Halk Fırkası tüzüğünün valilikçe onaylanmamasının hemen ardından Nezihe Muhiddin; tüzüğü "mümkün olduğunca" değiştirdiklerini ve partinin adını da "Türk Kadın Birliği" koyarak onay için valiliğe tekrar başvurduklarını belirtir. (Muhiddin, 1999: 149). Valilikten onay alınmasıyla 7 Şubat 1924'de Türk Kadın Birliği resmi olarak kurulur. İstanbul'da yaşayan ortalama 400 kadının desteğine sahip olan birlik üyelerinin, kadın meselesine bakışları hayırseverlikten siyasi hak talebine varan bir çeşitlilik gösteriyor (Zihnioğlu, 2003: 153). Nezihe Muhiddin 1931 yayımlanan *Türk Kadını* adlı kitabının, "Kadınlar Birliğini Niçin Kurdum" başlıklı bölümünde, birliği kurma amacının milli mücadele sürecinde etkin bir güç haline gelen Türk kadınlarının siyasi ve toplumsal etkinliklerden kopmamasını sağlamak ve kadınları kuşatan "olumsuz gelenek"le savaşmak olduğunu belirtir (Muhiddin, 1999: 116).

Fırka oluşumundan birlik bünyesine geçişteki en dikkat çekici değişim, birliğin kadınların siyasal haklarına dair olan taleplerini tüzükten çıkartmalarıdır. Kadınlar Halk Fırkası tüzüğünün ikinci maddesinde yer alan siyasal haklar talebi kaldırılmış ve bunun da ötesinde Türk Kadın Birliği tüzüğüne (bkz. Ekler 1) birliğin siyaset ile hiçbir alakası olmadığını belirten bir ibare eklenmişti (3. Madde). Değiştirilen ikinci maddede; birliğin amacı, kadınlığı fikri ve içtimai sahalarda yükselterek asri ve mütekâmil bir mevkiye erdirmek şeklinde açıklanırken; bu amacı gerçekleştirmek için yapılacak çalışmaların ise; genç kızları hakiki valide yetiştirmek, kadınlık alemindeki feci içtimai yaraları tasfiye etmek, dul bakes ailelere ve tahsil-i

iptidaiyedeki çocuklarına yardım etmek, kadınlığı haric-i hayat mesaiyeye teşvik ve müstahsil bir hale getirmek, sanayi ve mamulat-ı dahiliyeye karşı rağbete teşvik etmek için sarf-ı mesai ederek konferanslar tertip, müsareler ihzar etmek için sarf-ı mesai ederek konferanslar tertip, müsaraler ihzar, serbest halk dersleri kürşad ve eserler neşr etmek olduğu yer alır. Bu noktada, KHF tüzüğü ile karşılaştırıldığında kadınları kamusal ve toplumsal yaşama katılımını arttırmak için çalışmalar yapılacağı özünde korunmuş, ancak siyasal hak talebinden vazgeçilmiştir. Yine KHF'nın tüzüğünde yer alan ve fırka içindeki kadınların “çok taşkın” bulunduğu kadınların savaş durumunda askerlik yapabileceği maddesinden vazgeçilmiştir. Günümüzde de böyle bir talebin abartılı bulunması kanımca olasıdır. Ancak o günden bakıldığında, zaten Kurtuluş Savaşı'na bilfiil katılmış olan kadınların bu talebin yasallaşmasını istemesi, doğasında gelişen bir sürecin sonucudur. Bunun yanı sıra, iki tüzük arasındaki diğer bir farklılık ise, Türk Kadın Birliği'nde yardım çalışmaları ön plana çıkartılmış ve birlik daha çok bir yardım derneği biçimine bürünmüştür. Böyle bir geri adımın nedeni olarak birliğin yasal olarak bir kez daha engellenmek istememesi olduğunu düşünebiliriz. Çünkü Türk Kadın Birliği, faaliyete geçtikten yaklaşık bir yıl sonra kadınların siyasal hakları meselesini tekrar gündeme getirecektir.

Öncelikle kadınların kamusal alandaki statülerini yükseltmek amacıyla, eğitim ve iş yaşamına katılma sorunları üzerine çalışmaya başlayan birliğin bu dönem faaliyetleri arasında genel olarak, kimsesiz çocuklar ve fakir kadınlara yardım, yerli malı kullanılmasını teşvik, kadınlara sosyal ve hukuksal haklarını anlatan konferanslar düzenlemek, kadınlara beceri kazandıran kurslar (şoförlük, dil kursları gibi) yer alır (Bozkır, 2000: 22). Bunun yanı sıra birlik, “Aile Kanunu”nun kadınlar lehine değiştirilmesi, medeni kanunun kabulü ve çok eşle evlilik gibi konular hakkında görüşler ileri sürmüştür. Siyasal haklar talebinden vazgeçen TKB, kuruluşunu izleyen bir sene içerisinde daha çok kadınlara yardım amaçlı faaliyetlerde bulunmuştur (Muhiddin, 1999: 151).

Türk Kadın Birliği, siyasi taleplerin dışında kadınların sosyal hakları konusunda da çalışmalar yapmıştır. Bu alanda yaptıkları çalışmalar, aslında daha çok kadınları kamusal alanın güçlü birer öznesi haline getirmeye yöneliktir. Bu amaçla, özellikle Zihnioğlu'nun (2003: 166, 187) belirttiği üzere Osmanlı kadınları gibi TKB'de, kadınların avukatlık, doktorluk gibi yüksek statülü meslekleri icra edebilmeleri için

mücadele etmiş; bu konuda kadınların önlerindeki engellerin kaldırılmasını istemiş ve kadınları ekonomik yönden güçlendirmek ve özgürleştirmek için gerekli önlemlerin alınmasını talep etmiştir.

TKB siyasal haklar meselesini yeniden gündeme getirdiği 1925 yılında, kadınların sosyal ve ekonomik hakları programını oluşturmuş ve bu programı uygulayacağını açıklamıştır. Çalışmaları, seçime katılmadan önce ve sonra olmak üzere iki liste halinde sıralayan program, kadın ve çocukları koruyucu politikalardan oluşuyordu. Programı uygulamak üzere yapılacak çalışmalar arasında ise; alkol ve kumardan kaynaklandığını düşündükleri fuhuşun yasaklanmasına, boşanmada kadınların haklarının korunmasına, haklarının savunulmasına ve iş bulmalarının kolaylaştırılmasına çalışmak yer alıyordu (Zihnioğlu, 2003: 167).

TKB'nin kadınların sosyal haklar çalışmaları içinde bir diğer dikkat çekici talepleri de Zihnioğlu'dan (2003: 188) öğrendiğimiz “eşit işe eşit ücret”tir. Bu talepleri doğrultusunda yaptıkları çalışmalara dair bilgi olmamakla beraber, 1927 yılını düşündüğümüzde kadınlar için eşit işe eşit ücret talebini dillendirmeleri oldukça cesaretli bir atılımdır. Çünkü henüz kadınların çalışma yaşamına kısıtlı mesleklerle katılabildikleri bir dönemde, bugün hâlâ kadın örgütlerinin ajandasında yer işgal eden bir sorunu dile getirmişlerdir. Bunun yanı sıra kadınların her mesleğe girmesini de gündeme taşımışlardır. Kadınların meslek edinmeleri ve eğitim görmeleri, TKB ve özellikle Nezihe Muhiddin açısından kadın sorununun çözümünde kilit önem taşıyordu. Muhiddin, kadınlığın içinde bulunduğu eşitsiz ve ikincil durumun kadınların eğitimsizliğine ve iş sahibi olmamalarına yani ekonomik özgürlüklerinin olmamasına bağlıyordu (Baykan, 1999: 31).

2.2.2.2 Türk Kadın Birliği'nin seçme ve seçilme hakkı mücadelesi

Yeni kurulan Cumhuriyet'te kadınların seçme ve seçilme hakkının meclis gündemine, Nisan 1923 yılında Bolu milletvekili Tunalı Hilmi Bey'in kadınlara en azından seçme hakkını verilmesini talep etmesiyle gelmiş, ancak diğer meclis üyelerinin tepkileriyle susturulmuştur (Yaraman, 1999: 46). Daha sonra ise, ikinci meclisin ikinci yılında 13. toplantıda 1924 anayasasının “Her Türk, milletvekili seçimine katılmak hakkına sahiptir.” şeklindeki 10. maddesi üzerine yapılan bir tartışma esnasında bazı milletvekilleri söz alarak, Türk vatandaşları ifadesinin kadınları da içerdiğini savunmuş ve ifadenin bu şekilde netleştirilmesi için madde

değişikliği önermişlerdir. Ne var ki, bu öneri kabul edilmemiş, tersine madde “her erkek Türk” şeklinde değiştirilmiştir (Tekeli, 1982: 206). Görüldüğü üzere tek parti hükümetlerini oluşturan çoğunluk milletvekilleri bu dönemde, kadınlara seçme ve seçilme hakkı verilmesi konusunda olumsuz bir siyasal tavır sergilemektedirler.

Türk Kadın Birliği ise kurulduktan sonra kadınların siyasal hakları konusunu ilk kez, 1925 yılında mecliste boşalan bir sandalye için kadın aday göstermeleriyle gündeme getirmiştir. Birliğin, aday göstermelerinin ardındaki amaç, Zihnioğlu’nun aktarımıyla (2003: 156, 157) kadınların seçme ve seçilme hakkını gündeme getirerek, T.B.M.M’yi kadınlara oy hakkı vermek için etkilemek, kadın haklarını Meclis’te savunacak öncü kadınların seçilmesini sağlamaktır. Yani, aday gösterme propaganda niteliği taşıyan bir eylemdi. Bu doğrultuda, TKB, 24 Şubat 1925’te belediye başkanlığına verdiği dilekçe ile İstanbul milletvekilliği için Nezihe Muhiddin’i ve Halide Edip’i aday gösterdiğini açıklamıştır. Bunun üzerine Halide Edib’in, *Son Telgraf* gazetesinde, adaylık için başvurudan haberdar olmadığını, TKB’ne üye olmadığını ve Türkiye Cumhuriyeti’nin kadınlara seçme ve seçilme hakkı verse bile milletvekili olmak istemeyeceğini belirttiği açıklaması yer almıştır. TKB’nin milletvekili göstermesi, kadınlara seçme ve seçilme hakkı verilmesi yönünden olumlu olamamışsa da; bu konuyu gündeme getirerek propaganda yapmak açısından başarılı olmuştur. Çünkü dönemin gazetelerinde kadınların siyasal hakları meselesine dair birçok tartışma yer almıştır (Zihnioğlu, 2003: 157).

Bunun yanı sıra yine Temmuz 1925 yılında, birliğin yayın organı görevini gören *Kadın Yolu* yayımlanmaya başlanmış ve haftalık olarak çıkartılan derginin ilk sayısından itibaren kadınların siyasal hakları gündemleştirilmiştir (Yaraman, 1999: 47). 4. sayısından itibaren adı Türk Kadın Yolu olarak değişen derginin işlevi, kadınların seçme ve seçilme haklarını elde etmelerine yönelik TKB tartışmalarını geniş kitlelere ulaştırmada aracı olmasıydı (İfşat, 2006: 18). Nezihe Muhiddin (2006d), Kadın Yolu’nun ilk sayısında yer alan “Kadın Yolu’nun Şiarı” başlıklı makalesinde, Türk kadınlarına siyasal haklarının tanınması gerekliliğinin altını çizen bir yazı yayımlamıştır. Muhiddin bu yazısında, özellikle seçme hakkı üzerinde durarak, ülkenin dört bir yanında Türk kadınlarının artık varlıklarının gerekliliğini hissettirdiğini ancak siyasal hakları tanınmadığı için toplumsal hayata katılırken hâlâ uzuvlarının yarısının eksik kaldığını ve millet camiasında kadınların mevkilerinin artık hükümet tarafından açıklığa kavuşturulması gerektiğini öne sürer. Bunun yanı

sıra, demokratik rejimlerde seçme hakkının kanunlara uyan ve vergi veren her vatandaşa tanındığını, Türk kadınlarının da her vatandaş gibi vergi verdiği halde niçin hâlâ yasa koyucuları seçme hakkından mahrum olduğunu sorar. Muhiddin, kadınlara siyasal haklarını tanıyan Hindistan, Marda, Bombay, Kuşin, Çekoslovakya, Polonya, Büyük Britanya, Danimarka ve İzlanda gibi ülkelerin bu durumdan dolayı pişmanlık yaşayacak bir durumla karşılaşmadığını da belirtir. Türk Kadın Birliği'nin, seçme ve seçilme hakkı veya genel olarak kadın hakları düşüncesinde sorumluluk ve görev kavramları ağır basarken, Muhiddin'in bu yazısında kadınlara seçme hakkının tanınması demokrasi anlayışı çerçevesinde devletin kadınlara tanınması gereken bir yükümlülük olarak tanımlanmasının dikkate değer olduğu düşünülmektedir. Zihnioğlu (2003), 1925 -1926 yıllarında Türk Kadın Birliği'nin dergi aracılığıyla feminist ideolojik mücadelesini sürdürdüğünü, ancak Nezihe Muhiddin'in dergide yayımlanan yazılarda "temkinli" ve hükümetle çelişen bir üsluptan kaçındığını belirtir. Zihnioğlu'na göre, Muhiddin'in bu tavrı birliğin faaliyetlerini sürdürebilmesi ve "kadın siyaseti" yapabilmesi için olumlu propaganda yöntemini benimsemesinden kaynaklanıyordu. Bu dönemde yine Nezihe Muhiddin, Beynelmilel Kadın Birliği'ne verdiği bir demeçte, hükümetin bu yönde bir açıklaması olmamasına karşın dönem hükümetinin "kadınsız inkılabın olmayacağını" kabul ettiklerini ve Türk kadınının yakında siyasal haklarına kavuşacağını umduğunu belirten açıklamalar yapmıştır. Türk Kadın Birliği'nin yanı sıra Anadolu'da yapılan bazı konferanslarda kadınlar, seçme ve seçilme hakkının tanınması gerekliliğinin altını çizen konuşmalar yapmışlardır. Bunlardan Trabzon Türk Ocağı'nda yapılan bir konferansta konuşan Süreyya Hulusi, Türk kadının tarihte siyasi bir rol oynadığını belirterek, herkesin kadından vatan dersi aldığı halde niye kadının vatan idaresinde söz sahibi olamadığını sorar. Buradan anlaşılabacağı üzere kadınların Kurtuluş Savaşı'nda aktif rol oynamaları, onları siyasal haklar talep etme konusunda cesaretlendirmiş ve bilinçlendirmiştir. Yine Süreyya Hulusi, Türk kadını aile, Türk kadını iktisadiyatta ve Türk Kadını siyasiyatta diyerek kadınlara vazifelerini hatırlatmıştır (Taşkiran, 1973: 122, 123). Bu konuşma, dönemin feminist bilincinin temel özelliklerini taşıması açısından önemlidir. Öncelikle, kadınların kamusal alanın her alanında görev almak için yetkin oluşunun kanıtlandığının düşünüldüğünü ortaya koyar. Daha da önemlisi bugünkü feminist akımların savunduğu, kadınların olmadığı bir inkılabın veya demokrasinin eksik kalacağı, kendini geliştiremeyeceği anlayışını ortaya koymasındır.

1926 yılında kadınlar açısından gerçekleşen en önemli olay ise, İsviçre Medeni Kanunu örnek alınarak hazırlanan yeni medeni kanun ile kadınlar ve erkeklerin kişi hakları yönünden kanunca kısmen eşit duruma gelmeleri idi. TKB'nin, Kadınlar Halk Fırkası döneminde talep ettikleri çökeşli evliliğin yasaklanması ve boşanmanın sadece erkeklerin isteğiyle gerçekleşmemesi yeni medeni kanun ile yasallaştırılmıştır. Bu iki önemli değişikliğin yanı sıra kadınların toplumsal durumunda yeni Medeni Kanun ile meydana gelen diğer değişiklikler; annenin de babayla eşit olarak çocuk üzerinde velayet hakkına sahip olması (eski hukukta anne yalnızca yargıcın kendisini tayin ettiği durumlarda velayet hakkına sahipti), mirasta kız ve erkek çocuklarının eşit hakka sahip olması (eski hukukta kız çocuk erkek çocuğun miras hakkının yarısını alabiliyordu), evlilik yaşının yasal olarak tespit edilmesi (eskiden evlilik yaşı yoktu, kızlar ve erkekler çocuk yaşta evlendirilebiliyorlardı), evlilik için resmi nikahı ve eşlerin karşılıklı rızasını yasayla zorunlu hale gelmesi (eski hukukta evlilik için imam nikahı yeterliydi. Bu tür nikahta kadınların evlilik için rızası, vekili olan bir erkek tarafından temsil ediliyordu. Bu, kadınların rızasını almadan onlara evlilik yaptırmanın yolunu açıyordu) ve son olarak mahkemede tanıklık konusunda kadın ve erkeğe eşitlik sağlanması (eski hukuka göre iki kadının tanıklığı, bir erkeğin tanıklığına eşitti) (Taşkiran, 1973: 121). Muhiddin (1999: 119), *Türk Kadını* kitabında, Medeni Kanun ve aile kararnamesinin kadına sosyal haklarını verdiğini belirtir. Bu da medeni kanun ile getirilen yeni düzenlemelerin birlik tarafından yeterli bulunduğunu gösterir. Ancak madalyonun diğer yüzüne bakıldığında, kadınlara bir takım yasal haklar tanıyarak onların toplumsal konumlarını bir önceki kanuna kıyasla iyileştiren yeni Medeni Kanun'un diğer bazı hükümleriyle de kadın erkek arasındaki cinsiyet eşitsizliğini sürdürdüğünü ve tam bir yasal eşitliğin sağlanmasında yetersiz kaldığı görülür. Örneğin erkek, evlilik birliğinin başkanıdır, evi seçme hak ve sorumluluğu kocaya aittir, karı ve çocukların geçimini sağlamak kocanın sorumluluğudur (Madde 152), anneye tanınan velayet hakkı bir anlaşmazlık durumunda babaya verilir (Madde 263), evlilik birliğini koca temsil eder (Madde 154), kadının bir iş ya da sanatla uğraşması kocanın "açık ya da zımni" iznine tabidir (Madde 159 /I), koca, karısından "makul ölçüde" aile bütçesine katkıda bulunmasını isteyebilir (Madde 190), karı, evin idaresinden sorumludur, ortak mutluluğu için gücü yettiği kadar kocasının yardımcısı ve danışmanı olmak durumundadır, evlendikten sonra karı, kocasının aile ismini almak durumundadır (Madde 153), ölüm, boşanma veya evliliğin iptal edilmesi durumunda kadın, 300 gün geçmeden

yeniden evlenemez ancak erkekler için böyle bir kısıtlama yoktur (Madde 95) ve son olarak kadının bakire olmadığının anlaşılması evlilik iptalinin gerçekleşmesini sağlayan koşullar arasına alınması veya kadının tecavüze uğraması erkeğin boşanma gerekçesi için geçerli neden sayılması gibi maddeleriyle yeni Medeni Kanun toplumsal cinsiyet eşitsizliği olgusunu sürdürülmesini destekleyen ve pekiştiren bir yapıya sahiptir (Arat, Z. F., 1998: 56, 57). Yukarıda sıralanan maddelerden açıkça anlaşılacağı üzere Medeni Kanun, kadının toplumsal yaşamdaki yerini ev ile sınırlamış, çalışma hayatına katılım gibi kamusal alandaki var olma koşulunu kocanın keyfi iradesine tabi kılmıştır. Dolayısıyla temelde, kadını özel alanın öznesi olarak kodlamıştır. 17 Şubat 1926 yılında kabul edilen bu yeni Medeni Kanun'un, Nezihe Muhiddin ve dönemin diğer kadın öncüleri tarafından yeterli görülmesi ise, kadınların da aslında kendilerine biçilen toplumsal cinsiyet rollerini kabul ettiklerini gösterir. Ancak kadınlar, birincil görev alanlarının özel alan olduğunu kabul etmek ile birlikte, kamusal alanda da temsil etme ve edilme hakkı konusunda ısrarcıdılar. İşte, kadınlar dönemin tek partili hükümetiyle bu noktada farklı bakış açısına sahiptir.

Medeni Kanun değişikliğinin gerçekleştirilmesinden sonraki süreçte dönemin hükümetindeki atmosferin kadınların seçme ve seçilme hakkı açısından nasıl olduğuna bakmak gereklidir. Şirin Tekeli'nin (1982: 210, 211) aktarımına göre, 1923-1927 yılları arasında görev yapan hükümet, Mustafa Kemal'in yapmak istediği en önemli ve yapılması en zor icraatlarını ve devrimlerini (Hilafetin kaldırılması, Tevhid-i Tedrisat, Medeni Kanun) gerçekleştirmiştir. Yani hükümet içinde Mustafa Kemal'e karşı bir muhalefet söz konusu değildir. Tekeli'ye göre, aynı meclis kadınlara seçme ve seçilme hakkını tanıyacak bir yapıya sahipti. Hatta 1927 yılında Türk Kadın Birliği ve basında açılan tartışmaların etkisiyle kadınların siyasal hakları konusu meclis gündemine de yansımış ve askerlik kanunu tartışmaları sırasında söz alan tüm milletvekilleri, kadınlara seçme ve seçilme hakkının verilmesi yönünde olumlu görüş bildirmişlerdir. Ancak, buna rağmen 1927'de kadınlara seçme ve seçilme hakkının verilmemesi Tekeli'ye göre Mustafa Kemal ve çevresinin bu konuya henüz olumlu bakmadığının bir göstergesidir. Bu tespit, 1927 yılında TKB içinde yaşanan çalkantılar ve Nezihe Muhiddin'in tasfiye süreci göz önüne alındığında güçlü bir tespittir.

Hükümet cephesinde durum böyle iken eş zamanlı olarak Türk Kadın Birliği de siyasal haklar konusunda daha ısrarlı bir tutum sergilemeye başlamıştır. 1927’de yapılan yıllık kongrede birlik, tüzüklerinin 2. maddesini “Kadın Birliği, Türk kadının sosyal ve siyasal haklar karşısında her türlü mesuliyet ve alakayı vataniyesini ispat edecek bir seviyeye erişmesine çalışacaktır.” şeklinde değiştirmiştir (Bozkır, 2000: 22). Bu tüzük değişikliği o günün kamuoyunda tartışmalara neden olmuş ve valilikçe onaylanmak istenmemiş ancak hükümetin ılımlı tavrı nedeniyle kabul edilmiştir (Yurtsever Ateş, 2009: 459).

Birlik, 1927 yılı seçimlerinde yine kadın milletvekili adayı gösterme girişiminde bulunmuştur. Bu girişim desteklenmeyince birlik, mecliste kadın haklarını destekleyecek erkek adaylar göstermek istemiş, ancak iki denemede diğer konularda birliğin yanında olan hükümet ve basının desteğini alamamıştır. Seçimlerle ilgili tartışmalar birlik içinde de fikir ayrılıklarına neden olmuştur. Bir grup, kadınların siyasal hakları verilmeden aday göstermenin doğru olmadığı ve kamuoyunun bu değişikliğe hazır olmadığı yönünde fikir yürütürken; birlik başkanı Nezihe Muhiddin bu konudaki ısrarını sürdürerek birliğin kadınların sosyal ve siyasal haklarını kazanmaları için her türlü çalışmayı yapacağı yönünde açıklamalar yapmıştır. Geri adım atması yönündeki ihtarlara rağmen Nezihe Muhiddin’in vazgeçmemesi üzerine hakkında “emniyeti suistimal” gerekçesiyle dava açılmış ve ABD’den birlik namına para aldığı söylentileri çıkartılmış ve birliğin bazı üyeleri valiliğin de desteğini alarak kongre toplamış ve yeni bir yönetim kurulu seçmiştir. Latife Bekir başkanlığındaki yeni yönetim kuruluyla birlik, siyasal hak taleplerinden vazgeçmemekle birlikte ılımlı bir tavır sergileyerek taleplerini bir süreliğine rafa kaldırmıştır ve hayır işleri, kadınların ekonomik ve kültürel durumlarını iyileştirici çalışmalara ağırlık vermiştir (Yurtsever Ateş, 2009: 459).

Siyasi hakların birlik tarafından yeniden gündeme getirilmesi 1930 yerel seçimlerinin öncesine rastlar, birlik bu dönemde kadınların yerel seçimlere katılabilmesi için çalışmalar yapmış, kadınların belediyeçiliğe ne kadar yatkın olduğuna ve kadınların seçme ve seçilme haklarına dair konferanslar düzenlemişlerdir. 3 Nisan 1930 yılında yasal olarak kadınlara belediye seçimlerine katılma hakkı tanınmıştır. 1930 seçimlerinde birlik başkanı ve 4-5 tane daha kadın, İstanbul şehir meclisine girmişlerdir. Bunu izleyen dönemde birlik, genel seçim için kamuoyunun hazır olmaması nedeniyle çalışma yapmamış, köy kadınlarının bilgilendirilmesi ve Batı’da

yapılan kadın kongrelerine katılarak oralarda Türk kadınıni temsil etmek gibi çalışmalarda bulunmuştur. Bu dönemdeki iki önemli olay ise 12. Uluslararası Kadınlar Birliği Kongresi'nin Türkiye'de yapılmaya karar verilmesi ve 1933'de köy kadınlarının muhtar olabilmelerine olanak tanıyan kanunun çıkmasıdır.

5 Aralık 1934'de ise kadınlara genel seçimler için seçme ve seçilme hakkı verilmiştir. 1935 yılında 12. Uluslararası Kadınlar Birliği Kongresi'ni Türkiye'de gerçekleştiren birlik, artık amaçlarını gerçekleştirdiği gerekçesiyle kendini feshetmiştir. Birliğin kapanmasında kamuoyunun artık kadınların erkeklerle eşit olmasından dolayı ayrı bir kadın örgütlenmesinin gerekli olmadığı yönündeki baskısı da etkili olmuştur (Bozkır, 2000: 25, 26). Birliğin kapatılma nedenine dair diğer bir tez ise, Tekeli'nin (1989: 35) öne sürdüğü Uluslararası Kadınlar Birliği Kongresi'nde, birliğin gündeminin birinci maddesine, feministlerin önerisine uyarak ve hükümetin izni alınmadan barışı koymasındır. Tekeli'ye göre, bu olayın ardından Türk kadınlarının tüm haklarını kazandığını öne sürerek birliğin işlevini tamamladığına karar verilmiş ve kapatılmıştır. Zafer Toprak da benzer bir yorumla, Uluslararası Kadınlar Birliği Kongresi'nde "barış" çağrılarının ön plana çıkmasının hükümet tarafından öngörülemeyen bir durum olduğunu ve bu nedenle CHP'nin, birliğin kendini feshetmesini talep ettiğini ifade eder. CHP'nin bu durumdan rahatsız olmasının nedeni ise yine Toprak'a göre, II. Dünya Savaşı'nın başladığı bu yıllarda kontrolü dışında müttefiklerin propagandasına alet olmasıdır. Kongreye, Almanya ve İtalya katılmamış; dolayısıyla ABD, Fransa ve İngiltere ağırlıklarını koymuşlardır. Dolayısıyla tarafsızlığını o dönemde korumak isteyen hükümet için bu durumun rahatsız edici olduğunu söylenebilir (Yurtsever Ateş, 2009: 460). Hem Tekeli'nin hem de Toprak'ın birliğin kapatılması konusundaki tespitleri, birliğin görevini tamamlamasından dolayı kapatıldığı beyanatından daha akla yakındır. Çünkü, başka bir kadro ile birlik, 1949 yılında hakların korunması ve geliştirilmesi amacıyla tekrar kurulmuştur (Url-10).

Önceki bölümlerde ayrıntıları verilen Tanzimat Fermanı sonrası başlayıp II. Meşrutiyet sonrası şekillenen kadın hareketinin cumhuriyetle köprüsünü kuran Türk Kadın Birliği'nin kapatılması, tabandaki bağımsız kadın hareketinin sonlanmasına neden olmuştur (Tekeli, 1995: 31). Tekeli (1989: 35) bu süreci; feminizmin kadınların elinden alınıp kullanıldığı, giderek anti-feminist bir devlet feminizmine dönüştürüldüğü ve sonunda unutturulduğu bir süreç olarak değerlendirir. Yukarıda

ayrıntlarına değinilen Türk Kadın Birliği'nin seçme ve seçilme hakkı mücadelesi gerçekten de devlet eliyle birçok kez müdahaleye uğramıştır. Bunun en iyi kanıtı ise, siyasal haklar konusunda ihtarlara rağmen geri çekilmeyen Nezihe Muhiddin'in birlikten tasfiye edilmesidir. Nezihe Muhiddin sonrası, birliğin hükümetin bu konudaki politikasına yakın bir tavır sergilemesi ve siyasal haklar konusunda ısrar etmemesi devlet tarafından siyasal haklar tanındıktan sonra ise kendini feshetmesi Tekeli'nin biraz ikna ve Kemalizm'i özümseme, biraz da caydırılma yollarıyla harekete son verildiği bu yorumunu doğru kılmaktadır.

Dönemin kadın hareketinin sessizliğe gömülmesinde; Kemalist hükümetin bu konudaki politikalarının yanı sıra, 1926'da Medeni Kanun'da, sonrasında eğitim alanında yapılan iyileştirmeler ve en nihayetinde 1934'te siyasal hakların eşit biçimde sağlanmasının da etkileri olmuştur. Çünkü yasal düzlemde kadın erkek eşitliğinin sağlandığı düşüncesi, artık kadın hareketinin mücadele edecek bir alan olmadığı kanaatine varmalarına neden olmuştur. Tekeli'nin (1998: 338), “amacına ulaşma sanrısı” şeklinde nitelendirdiği ve aslında sadece Türkiye'deki feminist harekete değil batılı feminist hareketlere özgü bir yanılsama olarak da değerlendirdiği bu durum, 1935 sonrası Cumhuriyet döneminin “seçkin kadınlarının” Atatürk sayesinde kadın erkek arasındaki eşitliğin sağlandığı argümanını tekrarlamalarına ve dolayısıyla da bu dönem kadın hareketinin unutulmasına neden olacaktır. TKB başkanı Latife Tekin'in kadınlara seçme ve seçilme hakkının tanınmasının ardından *Zaman* gazetesine verdiğı demeç, başkanı olduğı kadın örgütünün 10 seneyi aşkın mücadelesini yok sayan ve unutuluşun daha birlik kapatılmadan başladığını gözler önüne serer niteliktedir. Kendisine yöneltilen, “Kadınlara siyasal hakların verilmesinde birliğin rolü var mıdır?” sorusuna Latife Tekin: “Kadınlar Birliği bu hususta hiçbir şey yapmamıştır. Yalnız Türk kadını ulusuna karşı her anın vazifesini yapmış, hiçbir şey istemeden budunu uğrunda sessiz sedasız fedakerane çalışmıştır. Türk kadını mebus seçmeye ve seçilmeye layık olmuş, bu tabii hakkı da kendisine istemeden verilmiştir.” (Doyran, 1997: 30).

2.2.3 Türkiye'de kadın hareketi ve siyasete katılım ilişkisi

Türk Kadın Birliği'nin kadınların seçme ve seçilme hakkını kazanmasının akabinde artık böyle bir örgütlenmenin gereksiz olduğı düşüncesiyle kendini feshetmesinin ardından 62 yıl boyunca niye KA-DER gibi kadınların siyasi yaşama katılımının

artması yönünde çalışma yapan bir örgütün kurulmasına ihtiyaç duyulmuştur? Bu soruyu cevaplandırabilmek için bu 62 boyunca Türkiye’de kadınların siyasi yaşamdaki durumlarına bakmak gerekir.

Tablo 2.1 : Seçim yılı ve cinsiyete göre milletvekili sayısı / TBMM’deki temsil oranı⁶

Seçim yılı	Toplam milletvekili Sayısı	Erkek	Temsil oranı (%)	Kadın	Temsil oranı (%)
1935	399	381	95,5	18	4,5
1939	429	413	96,3	16	3,7
1943	455	439	96,5	16	3,5
1946	465	456	98,1	9	1,9
1950	487	484	99,4	3	0,6
1954	541	537	99,3	4	0,7
1957	610	602	98,7	8	1,3
1961	450	447	99,3	3	0,7
1965	450	442	98,2	8	1,8
1969	450	445	98,9	5	1,1
1973	450	444	98,7	6	1,3
1977	450	446	99,1	4	0,9
1983	399	387	97,0	12	3,0
1987	450	444	98,7	6	1,3
1991	450	442	98,2	8	1,8
1995	550	537	97,6	13	2,4
1999	550	527	95,8	23	4,2
2002	550	526	95,6	24	4,4
2007	550	500	90,9	50	9,1

1935 ile 2007 tarihlerini kapsayan 19 genel seçim sonucu kurulan TBMM’deki toplam kadın milletvekili ortalaması %2.58’tir (Ersanlı ve Mazlum, 2008: 126). Diğer bir deyişle kadınlar yasal olarak 74 yıldır seçme ve seçilme hakkına sahip olmalarına rağmen bu haktan bugüne kadar sadece %2.58 oranında yararlanabilmişlerdir. Bu noktada yasal olarak kazanılan hakkın uygulanmasında bir problem olduğu açıktır. Kadınlara seçme ve seçilme hakkı verilmesinin ardından ilk genel seçimlerdeki %4.5’lik oran, 1950 seçimleriyle %0,6’e düşmüş ve 1997’de kurulan KA-DER’in ilk çalışma yaptığı 1999 seçimlerine kadar bir daha %4’lere çıkmamıştır (bkz. Tablo: 2.1). Dolayısıyla kadınlar meselesi açısından

⁶ Tablodaki veriler Türkiye İstatistik Kurumu verileridir. Alındığı kaynak: Sayın, 2007: 8.

değerlendirildiğinde, kadınların farklı durumlarının göz ardı edilerek, sadece biçimsel açıdan yasal eşitliği sağlayan seçme ve seçilme hakkının verilmesi yeterli olmamıştır. Uygulamadaki bu aksaklığı gidermek için KA-DER gibi toplumsal cinsiyet eşitsizliği perspektifiyle sorunu ele alan ve çözüm üretmeye çalışan bir kadın örgütünün varlığına ihtiyaç duyulduğu anlaşılmaktadır.

KA-DER'e bakmadan önce Türkiye'de kadınların niye siyasal temsil haklarından erkeklerle eşit oranlarda yararlanamadığını ve siyasal karar mekanizmalarında eşit sayı ve ağırlıkta yer alma mücadelesine girmek için niçin 1997'ye kadar beklediklerini irdelemek gereklidir.

Öncelikle, Türkiye'de Siyasal Hayat ve Kadın başlığı altında Türkiye'de kadınların siyasete katılımını engelleyen toplumsal nedenleri, ardından ise 1935 – 1997 yılları arasını kapsayan tarihsel dönemi, bir önceki paragrafta yer alan iki soru ve KA-DER'i önceleyen koşullar ekseninde 1935'den 1980'e kadar olan dönem ve 1980 sonrası dönem olmak üzere iki başlık altında ele alınacaktır.

2.2.3.1 Türkiye'de siyasal hayat ve kadın

Türkiye'de kadınların siyasal alana katılımları Tablo 2.1'deki verilerin de açıkça gösterdiği gibi oldukça düşüktür. Bu veriler ışığında, kadınların siyasal alanda temsil edilmeme olguları yadsınamaz bir gerçeklik taşımaktadır. Kadınların siyasal alana aktif olarak katılımlarına engel olan temel unsurların başında, kamusal/özel alan ayrımında kadınla özdeşleştirilen toplumsal cinsiyet rolleri ve siyasal alanın erkek egemen yapısı gelmektedir (Kovanlıkaya, 2001: 439; Güneş-Ayata, 1995: 297, 310). Bu nedenle bu bölüm altında, bu iki unsurun Türkiye'de kadınların seçimle gelinen siyasal karar mekanizmalarında düşük oranlarda yer alması olgusu üzerindeki etkilerine yer verilecektir.

Toplumun; kadının siyasete katılımına olumlu bakmaması bu alandaki engellerden birisidir. Güneş-Ayata'nın 1988 yılında yaptığı (1995: 298-300) araştırmasında, kadın ve erkek katılımcılara yönelttiği, ayrı ayrı “kız /erkek çocuklarınızın politikacı olmasını ister misiniz?” sorusu karşılığında, kız çocuğun politikacı olmasına tepkinin daha fazla olduğunu ortaya koymuştur. Kız çocuğunun politikacı olmasına “hayır” diyenlerin oranı %67.4 iken; erkek çocuğunun politikacı olmasına “hayır” diyenlerin oranı %42.6'dır. Kız çocuklarının politikacı olmasına taraftar olanların oranları ise; sadece %15'tir. Eğitim düzeyi yüksek olan katılımcılar arasında bu oranın arttığını

belirten Ayata; kadının siyasete girmesine yönelik kısıtlamaların olduğunu belirtmektedir. Bunun yanı sıra çalışmada, soyut bir kategori olarak kadın siyasetçiye büyük oranda olumlu bakıldığını, ancak somut bir aile bireyinin siyasete girmesinin arzu edilmediği ortaya çıkmıştır. Yine Meryem Koray'ın (1991), dört meslek (eczacı, hekim, diş hekimi ve avukat) grubundan kadın katılımcılarla yapılan çalışması ise, görüşülen kadınların %90'ının kadınların siyasete katılımını gerekli gördüğü; ancak bu kadınlardan çoğunluğun yakın zamanda siyasete katılmayı düşünmedikleri; gelecekte ise yaklaşık yarısının siyasete katılmayı düşündükleri sonucunu ortaya koymuştur. Görüldüğü gibi, her iki araştırma da toplumda kadın siyasetçi olgusuna yüksek oranda olumlu bakıldığını fakat aileden kadınların veya kadınların kendileri için siyasete katılmaya olumlu bakmadığı yargısını desteklemektedir.

Formel siyasetin esnek olmayan uzun çalışma saatleri, rekabetin yüksek olması ve gece çalışma gibi özellikleri kadınların toplumsal cinsiyet rollerinden kaynaklı özel alandaki görevleriyle çatıştığı için kadınların siyasete katılmasını zorlaştıran etmenler arasında yer alır (Güneş-Ayata, 1995: 297; Koray, 1991:). Şirin Tekeli'nin (1982: 320) 1935-1977 yılları arasında görev yapan 69 kadın parlamenterleri içeren araştırmasına göre, kadın milletvekillerinin %60.4'ü evlilik ve çocuk sahibi olmayı kadınların politika yapmasını zorlaştıran etkenler olarak görmektedirler. Çağlayan Kovanlıkaya'nın (2001), 1995 genel seçimleriyle meclise giren 13 kadın milletvekillinin katılımıyla yaptığı çalışmada ise, katılımcıların hemen hemen hepsinin, kadının formel siyasal alanın dışında kalmasının veya tutulmasının nedeni olarak kadınların toplumsal cinsiyet rollerinden kaynaklanan konumlanışlarını ve siyasetin zaman gerektiren bir uğraş olmasını gördükleri sonucu çıkmıştır. Bunun yanı sıra, kadın milletvekillerinin kadınların siyasete katılımında engel olarak gördükleri bir diğer önemli etken de, kadınların ekonomik bağımsızlığının olmamasının erkek siyasetçilerle rekabeti zorlaştırmasıdır. Bu olguyu destekleyen diğer bir çalışma da, Meryem Koray'ın yukarıda bahsedilen çalışmasıdır. Katılımcıların %65'i kadınların siyasal yaşama katılımını zorlaştıran en önemli etmen olarak kadının toplumsal rolünü belirleyen sosyo-kültürel yapıyı görürken, %44'ü aile sorumluluklarını, %40'ı ekonomik koşulları, %30'u kadınların ilgisizliğini, %24'ü ise siyasal sistemin işleyişini birinci derecen önemli neden olarak görmektedir. Dolayısıyla, hem politikanın içinden hem de dışından kadınların, siyasal alana katılımında gördükleri en büyük zorluk, özel alanda kendilerinden

beklenen taleplerdir. Toplumsal cinsiyet rollerinin, kadını özel alanda annelik, eşlik, ev işleri gibi ağır bir yükümlülüğün altına sokması, kamusal alanı/siyaseti ise erkeklere ayırması, tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de kadını siyasetin dışında bırakan etmenlerin başında gelmektedir.

Daha önce tespit edildiği gibi, kamusal alanın parçası ve onu belirleyen siyasal alan, erkekler tarafından erkek’i model olarak şekillendirilmiştir. Dolayısıyla, erkek egemen değerlerin ve kuralların hakim olduğu bir yapıya sahiptir. Bu da kadınların siyasal alana katılımını pratikte zorlaştıran diğer bir olgudur. Güneş-Ayata (1995: 310) siyasal yaşama katılan kadınlar üzerine yaptığı araştırmada, siyasal alana katılan kadınların bir kısmının “erkekleşmek” durumunda kaldıklarını; büyük bir kısmının da toplumda kadın rolleri olarak belirlenen edimleri üstlenmek zorunda kaldıklarını belirlemiştir. Ama her ikisi de sonuçta, erkek egemen siyasetin kadına çizdiği ve belirlediği rollerdir. Bunun yanı sıra, erkeklerin hem sayı hem de güç olarak egemenliklerinin sonucu koyduğu yarışma, hesaplaşma, başarı kuralları ve stilleri erkekler arasında iletişimi kolaylaştırırken; kadınları dışında bırakmıştır.

Hem kadının siyasetteki nicel eşitsizliğinin önüne geçebilmek hem de kadının toplumun diğer alanlarında yaşadıkları eşitsizlikleri giderebilmek için toplumsal cinsiyet eşitsizliğini önleyici yasaların çıkarılması KA-DER ve günümüz kadın örgütleri açısından önem taşımaktadır. Bu noktada, kadınların niteliksel temsili olgusu da ön plana çıkmaktadır. Çünkü kadın hareketlerinin taleplerinin ve toplumsal cinsiyet eşitsizliğini önleyici ve engelleyici yasaların yapılması sürecinin aktif olarak taşıyıcılarının kadın parlamenterler olması ihtimal dahilindedir.

Türkiye’de, mecliste görev yapan kadın milletvekillerinin, kendilerini kadınların temsilcisi olarak görüp görmedikleri bu noktada önem taşımaktadır. Geçmişten günümüze kadar olan döneme bakıldığında, kadın parlamenterlerin kadının temsilcisi olma durumunun pek varolmadığı görülür. Yeşim Arat’ın (1998), kadın parlamenterlerin siyasal rollerini konu alan çalışmasında, 1935 – 1946 yıllarını kapsayan Tek Parti döneminde kadın milletvekillerinin, feminist bir bakış açısıyla olmasa da, kendilerini kadınların temsilcisi olarak algıladıkları ve kadın hakları çerçevesinde olmasa da kadınları ilgilendiren sorunları meclis gündemine getirdikleri tahlili yer alır. 1960- 1980 yılları arasını kapsayan çok partili dönemde ise, kadın milletvekilleri mecliste daha aktif olmalarına rağmen kendilerini kadınların temsilcisi olarak görmedikleri, siyasal görüşlerini daha çok parti programlarının belirlediği ve

kadın davalarını savunma ve temsil konusunda özel bir çaba göstermedikleri ortaya konur. Güneş-Ayata da (1995: 311) benzer bir şekilde, 1978 – 1988 yılları arasındaki kadın parlamenterin, kadın sorunlarına ve kadın hareketine mesafeli ve parti kimliğini kadın kimliğinin önüne geçirme eğiliminde oldukları tahlilini yapar. Kovanlıkaya'nın 1995 seçimiyle meclise giren kadın milletvekilleriyle yaptığı çalışma ise, milletvekilleri arasında kadın sorunlarına karşı bilincin arttığı yönündedir. Bunun yanı sıra Kovanlıkaya, bu dönemde kadının siyasette eşitsiz temsili üzerine çözüm üretmeye çalıştıklarını, kadınlar arasında partilerüstü bir birlikteliğin ve partilerde kadınlara eşit mücadele koşullarının sağlanması yönünde çalışmalarının da olduğunu belirtmektedir.

Son olarak KA-DER'in (2009), 2007 seçimleriyle meclise giren kadın milletvekillerinden 17'si ile gerçekleştirdiği profil çalışmasında, kadına yüklenen toplumsal cinsiyet rollerinin siyasal alandaki olumsuz etkileri hakkında belirli bir farkındalık düzeyini yakalamış oldukları, ancak bu farkındalık düzeyinin reel politik alana yansıtılması açısından söylemsel çelişkilerin varolduğu saptanmıştır. Bunun yanı sıra çalışmaya dahil olan kadın milletvekillerinin önemli bir bölümü açısından, kadınların politik alana katılımları sürecinde parti kimliğinin ve parti liderinin yaklaşımı belirleyici olmuştur. 13 kadın milletvekilinin kadın hakları örgütleri/feminist örgütlerle çalışmalar yürüttükleri, 6 kadın milletvekilinin kadın hakları örgütlerine üye oldukları; kadın milletvekillerinin diğer partilerden kadın milletvekilleriyle sivil toplum örgütü faaliyetleri vasıtasıyla ortak çalışma yürüttükleri ve/ya da yürütmeye eğilimli oldukları açığa çıkarılmıştır.

Sonuç olarak genel eğilim değerlendirildiğinde, kadınların siyasal alanda hem nicel hem de nitel açıdan eşit bir şekilde temsil edilememesinin altında yatan neden olarak toplumsal cinsiyet rollerinin kadına yüklediği görevler ve siyasetin erkek egemen yapısı görülmektedir. KA-DER, bu eşitsizliğin giderilmesi için kadın parlamenterle kadın örgütlerinin ilişkilerinin sistematikleştirilmesine önem vermektedir. Çünkü kadın parlamenterlerin, kadınların sorunlarını meclis gündemine taşımaları ve politikalar üretmeleri toplumsal cinsiyet rolleri eşitsizliklerinin giderilmesi açısından önemli bir çözüm anahtar sunmaktadır.

2.2.3.2 1935 – 1980 arasında Türkiye’de kadın hareketi

TKB’nin kapatılmasının ardından, kadın meselesinin Kemalist modernleşme projesi⁷ içine entegre edildiği ve hatta kullanıldığı “devlet feminizmi” söyleminin etkin olduğu bir döneme şahit oluruz. Atatürk’ün 1926 yılında Medeni Kanun değişikliği ile başlattığı kadınların toplumsal konumunu yeniden düzenleyen yasal reformlar ve teşvikler bütünü olarak adlandırabileceğimiz devlet feminizmi, kadın erkek eşitliğini sağlayıcı birçok değişikliğin hızlı gerçekleşmesini sağlamasına karşın, kadınlara hakları için mücadele etme fırsatı tanımamıştır (Abadan – Unat, 1998: 329). Bunun yanı sıra, bu dönemde kadınlara tanınan hukuksal ve seçme/seçilme gibi tüm hakların, kadın mücadelesinin bir ürünü olmadığı, Atatürk Devriminin bütünselliğinin bir parçası olduğu yargısı, egemen ve meşru söylem haline gelmiştir (Kili, 1996: 15).

Yeni Cumhuriyet’in kadınlarının, kamusal ve özel alandaki kimlikleri ve konumları, davranış kodlarından meslek seçimleri ve hatta giyim biçimlerine kadar, modernleşmeci Kemalist ideoloji tarafından kurgulanır ve reformlarla uygulamaya geçirilir. Kemalist modernleşme sürecinde kadının önemli bir kilit noktası olmasının nedeni, yeni Türkiye Cumhuriyeti’nin Osmanlı ve İslamcılık ile tüm bağlarını koparmayı hedeflemesidir. Diğer bir deyişle Osmanlı İmparatorluğu kalıntılarından kendini tamamen arındırarak millet temeline dayanan modern seküler bir devlet olarak kendini konumlandırıran Türkiye Cumhuriyeti’nde, kadınlar batıya karşı modernliğin vitrini olma işlevini görür. Osmanlı kadın hareketinin anlatıldığı bölümde bahsedildiği gibi, Osmanlı Devleti’nde, kadının toplumsal konumu Şeriat Kanun’larıyla belirleniyordu. Giyim kuşamlarından kamusal alanlarda nerde bulunabileceklerine kadar birçok kısıtlamaya tabi tutuluyorlardı. Aslında, toplumsal alanda yok sayılıyorlardı. İşte, bu nedenle Kemalizm’in modernleşme projesinde, kadının kamusal alana çıkması ve görünürlük kazanması batılılaşmanın verisi olarak kabul görür ve kamusal alana çıkmaları teşvik edilir (Göle, 1998: 100, 101, 107). Buna karşın, Kemalist ideoloji, yeni kadın kimliğini kurgularken geleneksel ve modern kodları birbirine harmanlamış, bu da ideolojinin kendi içinde tutarsızlığa ve ikiliğe düşmesine neden olmuştur. Örneğin, Osmanlı Devleti döneminde, fetvalarla sıkı sıkıya uygulanan ve kontrol edilen peçe ve çarşaf zorunluluğu, Cumhuriyet

⁷ Kemalist modernleşme projesi içinde kadınların rolü ve Kemalist kadın kimliği hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.: Durakbaşı, 1998, Kadioğlu, 1998

döneminde gerçekleştirilen kıyafet devrimiyle kaldırılmıştır. Diğer yandan, Deniz Kandiyoti'nin (1995: 381) saptadığı gibi, Cumhuriyet kadınının kamusal alanda varlığı “cinsiyetsiz” bir kimliğe hatta erkek kimliğine bürünmekle meşrulaştırılmıştır. Kadınlar kamusal alanda, saygınlıklarını, iffetlerini yitirmemek yani kadınsı yönlerini gizlemek şartıyla varlık gösterebilmişlerdir. Cumhuriyet kadının bu kimliği, Kandiyoti'nin ifade ettiği gibi, koyu renkli kıyafet, kısa saç ve makyajsız yüz ile bütünleşmiştir. Bu durum, aslında kuramsal bölümde, Aydınlanma'nın kamusal alanı eril değerlere göre tasarladığının da bir göstergesidir. Yine, Osmanlı'nın şeriat düzeninde yasal olan çokeşli evlilik Medeni Kanun ile kaldırılır. Ancak TKB bölümde ayrıntılı incelendiği gibi, Medeni Kanun'da kadının çalışmasını kocasının keyfi iradesine bırakarak ve erkeği aile reisi ilan ederek; kadını asıl olarak kamusal alanın değil, özel alanın öznesi kılmıştır. Medeni Kanun, aynı bölümde bahsedilen diğer birçok maddesiyle de toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin devamlılığını sağlamıştır.

Kadınlar eğitim almaları ve meslek sahibi olmaları konusunda da teşvik görürler. Atatürk, konuşmalarında kadınların bilim, kültür ve diğer alanlarda erkeklerden geri kalmadıklarını ama devrimin başarısı için daha radikal önlemler alınması gerektiğini, bunun için de eğitimin gerekli olduğunun altını çizerek. Çünkü toplumsal ve ekonomik gelişimin sağlanabilmesi için ulusa karşı görev ve sorumluluklarını bilen kadın yurttaşların hizmetlerine ihtiyaç vardır. Bu da ancak eğitim ile sağlanabilir (Türe, 2007: 151, 152). Aslında, kadınların eğitimi arzu edilen yurttaş tipini yaratmak açısından önemlidir. Diğer yandan, Kemalist ideolojinin yeni kadın kimliğindeki, önceki paragrafta bahsedilen ikilik, eğitim konusunda da geçerlidir. Atatürk'ün 1923 yılında gerçekleştirdiği Eskişehir-İzmit gezisinde yaptığı bir konuşma bu ikiliği yansıtır: “Kadınlarımızı da erkeklerimiz gibi aynı derece-i tahsilden geçirmeliyiz. Erkeklerle lazım olan kısımlarla beraber, kadınlıklarını da öğretmeliyiz.” (Kırkpınar, 1998: 17). Kadınların eğitime yönelik bu çerçeve, eğitimde toplumsal cinsiyet rollerini pekiştiren bir yöntemin oluşmasını sağlamıştır. Firdevs Gümüsoğlu'nun (1998), 1928-1998 yılları arasında kadın ve erkeğin ilköğretim ders kitaplarında yer alma biçimlerine dair yaptığı araştırma, 1945 yılına kadar kadınlara özgür birer yurttaş olma bilinci vererek onları kamusal alana çıkması yönünde teşvik eden ve aile içi toplumsal cinsiyet rollerini yoğun bir biçimde vurgulamayan bir yapıya sahip olduğunu, ancak 1945 sonrası müfredatta kadının yerinin evi ve ailesi olduğunun

altının çizildiğini ortaya koymuştur. Gümüşoğlu, 1930’lu ve 1940’lı yılların ders kitaplarında da cinsiyetçi tanımlamaların yer aldığını bunun nedeninin ise, tüm kadınların yükseköğretim görüp meslek sahibi olmayacağı gerçeğini göz önüne alarak, meslek sahibi olmayacak kadınları da cumhuriyet ideolojisini benimsemiş çocuklar yetiştirecek biçimde eğitilmesinin hedeflenmiş olmasını söyler. Özellikle meslek liselerinin eğitim programlarında cinsiyete dayalı çarpıcı farklar görülür. Kız okulları diye tanımlanan kız enstitülerinin programlarında, ev idaresi, çocuk bakımı, yemek ve dikiş dersleri ağırlıkta yer alır (Arat, Z. F., 1998: 64). Görüldüğü üzere, kadınlar eğitim ile göreve çağırılır ve kamusal alana davet edilirken bir yandan da Kız Enstitüleri gibi eğitim kurumlarının öğrenim politikaları, kız öğrencilere nihai yerlerinin ev olduğunu benimsetmek yönündedir (Akşit, 2005: 183). Bunun yanı sıra karma okulların programlarında da cinsiyetçi ayırım görülür. Beden eğitimi dersi müfredata ilk alındığında sadece erkek çocuklara verilmiş, kızlar beden eğitimi dersi yerine dikiş nakış, ev idaresi ve çocuk bakımı derslerini almıştır. Yine, laboratuvarlarda erkek çocuklar için daha fazla zaman ayrılmış, tarih ve coğrafya derslerinde uygulamalı geziler düzenlenmiş, kızlar ise bu saatlerde çağdaş ev idaresi teknikleri dersleri verilmiştir. Eğitimdeki bu cinsiyetçi yaklaşım, Kemalist reformların aslında kadınların birincil rolünü (annelik ve doğurganlık) özel alanda tanımlayarak, toplumsal cinsiyet rolleri eşitsizliğini pekiştirdiğini gösterir. Hem iyi bir eş ve anne olmalarını beklemenin yanı sıra “kalkınmaya” katkı görevi de vererek kadınların toplumsal yüklerini arttırmıştır (Arat, Z. F., 1998: 65, 66, 68).

Cumhuriyet’in erken dönemlerinde yukarıda belirtildiği gibi uygulanan devlet feminizmin özüne bakıldığında çok zorlanmadan kadınların, modern ulus devlet yaratma projesi içinde araçsallaştırıldıkları yani nesneleştirildikleri görülür. Dolayısıyla, kadınlara yönelik eşitlik politikaları kadınların yararından çok ulusun çıkarları ve ilerlemesi için uygulanır. Daha da önemlisi, TKB’nin kapatılmasıyla beraber kadınlar kendilerine yönelik hukuksal ve toplumsal tüm değişimler için örgütlü mücadele edebilmek, fikir yürütebilmek, yönlendirebilmek, kısaca özne olabilmekten men edilmişlerdir. Şirin Tekeli’nin “devlet feminizmi”nin, ilk dönem Cumhuriyet kadınları üzerinde “şizofrenik kimliğe” yol açtığını, bu nedenle de bu dönem kadınlarının kendi kişisel isteklerini bastırarak hayatlarını, devlet tarafından yüklenen görev duygusu ve ulusal idealler çerçevesinde tanımladığı yorumu da dönem gerçeğini aydınlatır (Göle, 1998: 111). Sonuç olarak; Durakbaşı’nın (1998)

da altını çizdiği gibi, Türk modernleşme sürecinde, kadınların toplumsal ilerleme projesinin taşıyıcıları ve simgeleri olarak görevlendirilmeleri bir yandan kadınlara yeni olanaklar sağlarken, diğer yandan bu süreç, kadınlar için bireysel tercih ve gelişmelerini sınırlandırıcı olmuş ve “aile, şeref ve namus” gibi ahlaki kodlar ile kadını denetlemeye devam etmiştir.

Kadınlara, seçme ve seçilme hakkının tanınmasının da, Kemalist modernleşme projesinin simgeleştirme politikalarının bir parçası olarak gerçekleştiğini söyleyebiliriz. Türk Kadın Birliği döneminde ayrıntılarına yer verildiği gibi, Tek Parti yönetimi tarafından kadınların siyasal haklarını talep etmeleri engellenirken, diğer yandan birçok Avrupa ülkesinden önce Türkiye’de kadınlara bu hakkın tanınmasının nedeni, ancak simgeleştirme politikasıyla açıklanabilir. Şirin Tekeli (1982: 215, 216), kadınlara seçme ve seçilme hakkı tanınması için 1934 yılının seçilmesinin nedeni olarak, Atatürk’ün, demokratik Avrupa ülkelerinin gözünde, bir yıl önce Almanya’da başa gelen Hitler’in faşist diktatörlülüğüyle bir tutulma kaygısının yattığını ileri sürer. Çünkü Hitler gibi Atatürk’ün kurduğu rejim de milliyetçi ve Tek Parti yönetimi esaslarına sahiptir. Bunun yanı sıra Almanya ile ekonomik ilişkiler sıkıdır ve siyasal olarak bir anlaşmazlık mevcut değildir. Bu durumda Türkiye’yi, faşist Hitler Almanya’sından ayırmanın ve demokratik bir rejim olduğunu göstermenin yolu, Hitler rejimin kadınlara tanımadığı seçme seçilme hakkını tanımaktır. Dolayısıyla kadınların millet meclisinde yer almalarıyla, Türkiye’nin bir diktatörlük olmadığını ve demokratikleşen bir cumhuriyet olduğunun simgesi olma işlevini görmüşlerdir. Tekeli’nin bu yorumu, Kemalist modernleşme projesinin diğer alanlarda kadınlara yönelik uyguladığı politikalar da düşünüldüğünde son derece gerçekçi bir tahlil sunmaktadır. Kadınlara siyasal haklar verilirken, kamu yönetimi alanında çalışmalarının önüne geçilmesi de bu tahlili destekler niteliktedir. Yasal olarak, kadınların kamu yönetimi mevkilerinde görevlendirilmesine dair açık bir kısıtlayıcılık olmasa da Zehra F. Arat’ın (1998: 60) belirttiği üzere, bu mevkiler için önkoşul olan kurslardan kadınları dışlayarak bu makamlarda bulunma hakları engellenmiştir. 1980 sonrası feminist hareketin işte kadınlara karşı yapılan ayrımcılığın en bilinen örneği olarak değiştirilmesini talep ettikleri kaymakamlık makamının kadınlara kapatılması sorunu, İçişleri Bakanlığı’nın kararıyla değiştirilmiştir (Tekeli, 1989: 41). Türkiye’de kadınlar bu

haklarından ilk kez, 1991 yılında bir kadının Muğla'ya vali olarak atanmasıyla yararlanabilmişlerdir (Arat, Z. F., 1998: 70).

Kadınlara seçme ve seçilme hakkının tanınmasının ardından gerçekleşen 1935 seçimlerinde, “demokratikleşen Türkiye”nin meclise giren ilk 18 kadın milletvekillinin hepsi tek tek Atatürk tarafından seçilmiştir (Arat, Z. F., 1998: 63). Bu 18 kişilik kadın milletvekili kadrosu içinde, Türk Kadın Birliği kadrosundan kimse yer almamıştır. Daha önceki bölümlerde bahsedilen kadın hareketi içinden ise, bu 18 kişilik liste içinde yer alan tek isim Nakiye Elgün olmuştur (Toska, 1998: 85). Dolayısıyla, 18 kadın milletvekilinin Atatürk ilkelerine bağlı ve onların simgesi olma işlevini yerine getiren kadınlar olduğunu söylenebilir (Arat, Z. F., 1998: 63). Tek Parti döneminde mecliste görev yapmış olan tüm kadın milletvekillerinin böyle bir misyonun taşıyıcılığını üstlendiği sonucuna, Kemalist ilerleme projesinin kadına yönelik yukarıda bahsedilmiş olan politikaları ışığı altında varılabilir. Ancak yine de, Tek parti dönemindeki kadın milletvekilleri kadınların temsilcisi olarak mecliste yer almışlar, söz aldıklarında kadınlar adına onların görüşlerini sunmak için konuştuklarını vurgulamışlardır. Kadın hakları ve kadın-erkek eşitsizliği perspektifinden olmasa da kadınları ilgilendiren sorunları (çocuk, sosyal güvenlik, eğitim ve sağlık) meclis gündemine taşımışlardır (Arat, Y., 1998: 252 – 257).

Tek parti döneminde, kadın milletvekili yüzdeleri Tablo 2.1’de görüldüğü gibi, Cumhuriyet tarihinin 2007 genel seçimlerine kadar olan en yüksek oranlardadır. Bunun nedeni olarak yukarıda bahsedilen kadınların modernleşme ve demokratikleşme projesinde simge olma durumuyla ilintili olduğunu söylenebilir.

1946 yılından itibaren çok partili demokratik sisteme geçiş ile meclisteki kadın milletvekili oranları büyük bir sayısal düşüş (Tablo 2.1) yaşamıştır. Bu dönemde, mecliste kadın parlamenterlerin sayısının keskin bir şekilde azalmasının en önemli nedeni, tek partili dönemde Türkiye’nin modernleşme ve batılılaşma simgesi ve vitrinini oluşturan kadının çok partili dönemde bu işlevini yitirmiş olmasıdır. Bu dönemde batılılaşma simgesi pazar ekonomisi, demokratik rejim ve sanayileşme olmuştur. Bunun yanı sıra kadınların artık kamusal yaşamın birçok alanında varolması nedeniyle siyasete katılımları için özel olarak teşvik edilmelerinin gerekmediği düşüncesi hakimdir (Güneş-Ayata, 1998: 237). Çok partili dönemde meclise giren kadınlar da, tek partili dönemdeki aksine kendilerini kadınların temsilcisi olarak görmek ve kadınlara dair meseleleri parlamentonun gündemine

taşımak yerine, bağlı oldukları partinin ve o partinin politikalarının temsilcilerine dönüşmüşlerdir (Arat, Y., 1998: 257).

Çok partili dönem ile başlayan kadın parlamenterlerin meclisteki oranlarındaki düşüşe karşın, bu dönemden 1980 sonrasına kadar kadının eşitsiz temsili sorununa dikkat çeken veya eleştiren kadın örgüt veya derneklerine de rastlanmaz (Tekeli, 1999a: 3). Peki, bu dönemdeki kadın örgütleri, varolan nicel eşitsizlik karşısında niye suskun kalmayı tercih etmişlerdir? Bunu anlayabilmek için, 1949'dan 80'e kadar olan dönemde Türkiye'deki kadın hareketlerine daha yakından bakmak gereklidir.

1949'da Türk inkılabının kadına sağladığı hakları korumak amacıyla TKB yeniden kurulmuştur. Ancak, yeniden kurulan birlik ilkinden oldukça farklıdır (Kılıç, 1998: 349). Eski TKB (özellikle Nezihe Muhiddin'in tasfiyesine kadar olan dönem) ve yeni TKB arasındaki fark, en açık şekilde İffet Hanım'ın ilk TKB için söylediği "...Kadın Birliği, bir Cumhuriyet çocuğudur, fakat Türkiye Cumhuriyeti çocuğu değildir." (Toska, 1998: 85) sözünü, "İlk TKB bir cumhuriyet çocuğudur, yeniden açılan TKB ise, Türkiye Cumhuriyeti çocuğudur" şeklinde değiştirerek anlatılabilir. Eski TKB, Avrupa ve Amerika'daki feminist hareketlerin etkisiyle oluşmuş Osmanlı kadın hareketinin mirasçısıdır. Dolayısıyla her ne kadar modernleşme ve ulusçuluk ideolojilerini benimsese de, bu ideolojilerin kadın konusundaki ikiyüzlülüklerine karşı gelmiş bir geleneği taşır. Çalışmanın TKB bölümünde ortaya konulduğu üzere kadının siyasal temsili meselesini hak kavramı çerçevesinde ele alır ve talep eder. Yeni TKB ise, aşağıda ayrıntılarına yer verileceği gibi kadın haklarının "devlet feminizmi" politikalarıyla resmi ideolojinin denetimine girdiği/kullanıldığı ve dünya kadın hareketi ile bağlantılarının koptuğu bir geleneğin ürünüdür.

TKB'nin yeniden kuruluş tarihinin, mecliste kadın parlamenter oranının ilk kez düştüğü 1946 seçiminin sonrasına ve ayrıca 1950 seçimlerinin öncesine denk düşmesi, Birliğin eşitsiz temsil meselesini ele alacağını düşündürse de, bu maalesef gerçekleşmemiştir. TKB yeniden kuruluş amacını, Türk kadınının kültürünü yükseltmek, vatana kültürlü, haklarını müdrik, zamanında ve yerinde kullanmasını bilen, erkeği ve çocuğuna şuurlu bilgi ile hizmet ederek sadakatle ve feragatla her derde yetişen Türk analarının çoğalmasını, yetişmesini sağlamak şeklinde tanımlıyorlardı (Kılıç, 1998: 349). Dolayısıyla, yukarıda ayrıntılarına değinilen Kemalist modernleşme ideolojisinin çizdiği kadın kimliğine sahip çıkan bir birlik örneği sergiliyordu. Özellikle hakların geliştirilmesi değil, korunmasının

amaçlanması, birliğin, Türk İnkılabı'nın kadınlara tüm haklarını verdiğini düşündüğünü göstermektedir.

Peki niye inkılap tarafından kendilerine bahşedilen hakların korunması gerekiyordu? Aslında bu sorunun cevabı tam da birliğin yeniden açıldığı 1949 yılındaki Türkiye'nin siyasal ortamıyla yakından ilintilidir. Bu dönem Türkiye'nin demokratikleşme adımları attığı ve çok partili sisteme geçtiği yıllardır. CHP içinden ayrılan bir kesim, Demokrat Parti'yi kurar. O dönemde İsmet İnönü'nün başkanlığındaki iktidar partisi CHP, başta bu girişimi demokratikleşme adına destekler. Ancak, İsmet İnönü'nün amacı güçsüz bir muhalefet partisi oluşturmaktır (Zürcher, 2005: 307, 308, 316). Planlananın aksine Demokrat Parti, CHP'yi tepeden inme baskıcı reformların temsilcisi olarak gören halk tabanından gittikçe artan oranda destek görür. Bu durumda, kadınlar iki açıdan önem kazanır. İlki, kadın oyları artık sembolik olmaktan çıkmıştır. Nüfusun büyük bir bölümünü oluşturan kadınların oyları, CHP iktidarını devam ettirmek açısından önemli bir hale gelmiştir. İkincisi ise, Türkiye'de Kemalist modernleşme projesinin reformlarından en çok yararlanan ve onların simgesi olan toplumsal kesim, kadınlardır. Dolayısıyla bu reformların koruyuculuğunu da kadınlar yapmalıdır. İşte tam da böyle bir ortamda, CHP'nin kadın kollarından ayrılan kadroyla İsmet İnönü'nün eşi Mevhibe İnönü önderliğinde yeniden TKB kurulur (İfşat, 2006: 45-51). Sonuç olarak, kadınların artık Kemalist modernleşme projesinin ve reformlarının simgesi olma vazifesinin yanı sıra onları koruma vazifeleri vardır. Kadın haklarını korumakla Türk inkılabı ilkelerini korumanın birbirinin içine geçtiği bu anlayış çerçevesinde TKB, resmi devlet ideolojisinin savunuculuğunu üstlenen bir yan resmi kuruluş haline dönüşmüştür (Kılıç, 1998: 350). Yukarıda verilen kuruluş amaçları da bu tahlili doğrular niteliktedir. TKB, kadın meselesine, geliştirilmesi gereken bir olgu veya kadın hakları kavramı çerçevesinden değil; bu hakları bahşeden Kemalist ideoloji ve reformları korumak açısından yaklaşmıştır. Bu durumda da görev olarak, amaçlarında belirtildiği gibi bu reformlara layık kültürlü Türk analarının çoğalmasını, yetişmesini sağlamayı görev edinmiştir.

1950'li yıllarda kurulan, Kadın Haklarını Koruma Derneği, Türk Anneler Derneği, Türkiye Kadın Dernekleri Federasyonu, Türk Kadınları Kültür Derneği, Ev Ekonomisi Kulübü gibi diğer kadın dernekleri de aynı algıya sahiptirler (Kılıç, 1998: 350). Bu dönem kadın dernekleri, kadın haklarını, toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini

ve ayrımlarını ortadan kaldırma ilkesi temelinde değil de; gelişme, modernleşme, uluslaşma sürecinin zorunlu bir parçası olma açısından ele alan anlayışı (Çağatay ve Soysal, 1995: 330) benimsedikleri için, siyasal temsil eşitsizliği meselesi karşısında söylem geliştirememişlerdir. Diğer bir deyişle, kadın erkek eşitsizliği meselesini sadece yasal düzlemde tanınan haklar çizgisinde algılayan bu derneklere göre, Kemalist Devrimler kadınlara tüm haklarını vermiştir. Bu nedenle bundan sonra, hem kamusal alanda hem de siyasette yer almak için kadınların kendilerini eğitmeleri gerekmektedir. Dolayısıyla, kadınların siyasette nicel olarak eşitsiz temsil edilmemeleri siyasetin erkek egemen yapısından değil, kadınların eksikliklerinden kaynaklanıyordu. Bu nedenle, sistemi eleştirmemiş kadınları eğitmeyi amaçlamışlardır.

1960 askeri müdahale sonrasında yapılan 1961 Anayasası ile oluşan siyasal ortam, sendikacılığın gelişmesine, çıkar gruplarının örgütlenmesine ve sağ/ideolojik fikirlerin ifade edilmesine olanak sağlayan bir yapıya sahiptir (Arat, Y., 1998: 263). Demokratik hak ve özgürlüklerin genişletilmesiyle toplumsal hareketliliğin yaşanmasının yanı sıra Batı'daki 68 öğrenci ve gençlik hareketlerinin yansımalarıyla 1960 ve 1970'li yıllarda, Türkiye'de sol ve öğrenci hareketi, son derece aktif bir konuma ve geniş bir kitlesel desteğe erişmiştir (Kılıç, 1998: 351; Tekeli, 1989: 35 – 36). Bu yıllarda, binlerce kadın sol ve öğrenci hareketi içinde örgütlü mücadelenin bir parçası olarak yerlerini almışlardır. Bunun yanı sıra özellikle 70'lerin ikinci yarısından itibaren, kadınları “sınıf mücadelesi”ne, kadınlara özgü problemlere odaklanarak dahil etmeyi amaçlayan sosyalist kadın örgütleri kurulmuştur (Talay Keşoğlu, 2007: 1, 181). Dolayısıyla, 1960 – 1980 arası, kadınların formel siyaset alanında, yani parlamentoda olmasa da aktif olarak siyaset yaptıkları, politikleştikleri yıllar olduğu söylenebilir.

Peki, kadınların siyaset içinde aktif olarak rol aldıkları bu dönemde, Türkiye'de kadının durumu nasıl değerlendiriliyordu? Öncelikle, Osmanlı'dan 1960'lara kadar uzanan dönemde, hem kadın örgütleri hem de Cumhuriyet döneminde modernleşme projesi içinde, kadınların yasal hakları veya kadın hakları şeklinde dillendirilen ve bu perspektiften ele alınan durumun farklı bir şekilde adlandırıldığına ve tahlil edildiğine tanık olunmuştur. Dönemin Marksist örgütleri içinde “kadın sorunu” olarak tartışılan mesele, kapitalist sistemin sonucu olarak görülmekte ve ancak kapitalist sistemi yıkacak devrimin gerçekleşmesiyle ortadan kalkacağı öne

sürülmekteydi (Gözaydın, 2008: 256). Bu nedenle kadınlar, kurtuluşları için örgütlü sınıf mücadelesine çağrılıyorlardı. Bu anlayış içinde öne çıkan, kapitalist sistem tarafından hem evde hem de işte çifte emek kullanmak zorunda bırakıldığı için ezilen ve sömürülen işçi ve emekçi kadındır (Tekeli, 1995: 32). Dolayısıyla, “kadın sorunu” cinsiyet ayrımına dayanan eşitsizlikten çok, sınıf ayrımına dayanan ezilmişlik olarak tarif edilmiştir. Bu nedenle, Berktaş’ın (1995: 313) da ifade ettiği gibi, kadınların ezilmesinin özgül boyutları üzerinde durulmamıştır. “Kadın sorunu”, sınıf ve devrim sorununa bağımlı bir mesele olarak değerlendirilmiş ve ayrı bir şekilde gündemleştirilmesine gerek duyulmamış, hatta bu tür sorunları öne çıkarmanın gündemi “saptırıcı” etkisi olduğu düşünülmüştür. İşte, tam da bu bilinçten hareketle feminizm, devrim hareketi için gündemi bölmesi nedeniyle engel teşkil edebilecek bir burjuva ideolojisi olarak görülmüştür (Talay Keşoğlu, 2007: 169).

Sol ve öğrenci hareketi içindeki, kadın meselesini ayrı bir şekilde gündemleştirilmesinin gereksiz olduğu anlayışına rağmen, bu dönemde kadın sorununu -yukarıda belirtilen Marksist anlayıştan kopmadan- ayrı bir şekilde gündemleştirilen sosyalist kadın örgütleri kurulmuştur.

Bu örgütlerden 1965 yılında kurulan Türkiye İleri Kadın Derneği, çalışan kadınların özgürlük ve eşitlik haklarını Atatürk ilkeleri ışığında savunmayı ve gericilikle savaşmayı amaçlamasıyla dönemin sosyalist kadın örgütlerinden ayrılan bir yapıya sahiptir (Talay Keşoğlu, 2007: 207, 210, 211). Dernek, yukarıda bahsedilen 1950’li yıllarda kurulan kadın dernekleriyle Kemalist çizgiye sahip olma yönünden benzerlik taşır, ancak kadın haklarının yasalarda da genişletilmesini talep etmesiyle farklılaşır. Dernek, ilgi görmediği için çalışamaz hale gelmiş ve 1970 yılında kapanmıştır (Kılıç, 1998: 351).

Yukarıda belirtilen sosyalist kadın örgütlerinin ilk örneklerinden 1969 yılında kurulan Devrimci Kadınlar Derneği’nin kuruluş nedeni, dönem içinde sol gruplar içinde cinsiyete dayalı ayrımcılığın varolduğuna⁸ dikkat çekmesi açısından ilginçtir. Derneğin kurucularından bir kadın, Devrimci Öğrenci Birliği’ne kadınların asil üye olma haklarının olmadığını, bu nedenle varlıklarını ispatlamak için böyle bir oluşuma ihtiyaç duyduklarını belirtir. 1971 askeri müdahalesiyle kapatılan dernek amacını,

⁸ 80 öncesi sol hareket içindeki cinsiyetçi yaklaşım hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.: Berktaş, F., 1995, Kadioğlu, A., 1998

Türk kadınlarını emperyalizme, işbirlikçilerine, feodal mütegalibeye karşı verilmekte olan milli demokratik devrim ile dünyada barışı egemen kılma savaşı için bir araya toplamak ve bu amaçta öncü duruma gelmelerini sağlamak olarak ifade etmekteydi (Kılıç, 1998: 351).

1975 – 1980 arasında kurulan sosyalist kadın örgütleri arasında, Demokratik Kadınlar Birliği, İlerici Kadınlar Derneği, Emekçi Kadınlar Birliği, Devrimci Kadın Dernekleri (Ankara ve İstanbul) yer alır (Tekeli, 1998: 342). İlerici Kadınlar Derneği (İKD), Türkiye Komünist Partisi girişimiyle 1975 yılında kurulmuş ve birbirinden farklı sol fraksiyonlardan kadınları çatısı altında birleştirebilmeyi başarmıştır (Talay Keşoğlu, 2007: 169). Resmi olarak 1975 yılında kurulan İKD, 1978’de Sıkıyönetim Komutanlığı tarafından kapatılmasına rağmen 1980 darbesine kadar faaliyet göstermiştir (Akal Aslan, 2001: 461). I. Olağan Genel Kurul Raporu’nda açıklandığı gibi Dernek, 26 şube ve 14,500 üye gibi hiç de azımsanmayacak desteğe ve geniş bir örgütlenmeye sahip olmuştur (Talay Keşoğlu, 2007: 191). Kendisini işçi hareketi içinde yer alan bir kadın örgütü olarak gören İKD kuruluş amacını, “Ülkemiz kadınlarına tanınmış sosyal ve ekonomik hak ve özgürlüklerin kağıt üzerinde kalmaması, günlük yaşamda somut olarak uygulanması ve geliştirilmesi yasaların tanıdığı tüm olanakları kullanarak uğraşmak...” olarak ifade etmektedir (Kılıç, 1998: 352). Dernek, amacından anlaşılabileceği üzere sadece yasal düzlemde kadınlara haklar tanımının yeterli olmadığı ve uygulamada eşitsizliklerin devam ettiği bilincine sahiptir. Bu da İKD’yi, Türkiye’de kendinden önceki kadın örgütlerinden farklı kılar. İKD bu özelliğiyle, önceki bölümlerde incelenen kadın örgütlerinin ortak özelliği olan kadınlara yasal hakların tanınmasının yeterli olacağı söyleminin kırıldığını ortaya koyar. Bunun yanı sıra yine, yasalardaki kadın hak ve özgürlüklerini zedeleyici hükümlerin Anayasa’nın eşitlik ilkesine göre değiştirmeyi talep etmesiyle de mevcut yasalardaki eşitsizliğin farkındadırlar. Yine, tüzüklerinde belirtildiği gibi kendinden önceki kadın örgütlerinden farklı olarak anneliği kadınların toplumsal görevi olarak değil; kadınların topluma sağladığı katkı olarak tanımlarlar. Belki de, dönemin diğer sosyalist ve devrimci kadın örgütleri tarafından “feminist” olmakla eleştirilmelerinin nedeninin altında, kadın meselesine bu çizgide yaklaşarak, özellikle kadına dair sorunların altını net çizmelerinde yatmaktadır (Akal Aslan, 2001: 461). İKD bu doğrultuda, kadınlara yirmi yılda emeklilik hakkı ve çalışan kadınların doğum izinlerinin uzatılmasını talep etmiş, bütün mahalle ve işyerlerine kreş,

çocuklara süt kampanyası gibi çalışmalarda bulunmuştur. İKD, toplumun tüm kesimlerindeki kadınları kapsayacak kadın sorunlarına değinmesine rağmen, kendini emekçi kadının örgütü olarak nitelendirmiş ve dönemin sol hareketiyle benzer bir biçimde feminizmi burjuva hareketi olarak nitelendirmiş ve kadın kurtuluşunun ayrı bir kadın hareketiyle değil, devrimle gerçekleşeceğini yinelemiştir (Kılıç, 1998: 353).

İKD örneğinde görüldüğü gibi, dönemin sosyalist kadın örgütleri kadınlara dair günlük yaşam deneyimine dayanan sorunlara parmak bassalar da bunu sınıf ve siyasal sistem temelli bir tahlile dayandırarak yaptıkları için toplumsal alanda kadınların cinsiyetine dayalı eşitsizlikleri gözden kaçırmışlardır. Dolayısıyla, kadın meselesi konusunda kapsamlı bir analiz ortaya koyamamışlardır. Kadınların siyasete katılımındaki eşitsizlik konusu hakkında da herhangi bir görüşe rastlanmaz. Ama yukarıda belirtildiği gibi, siyaset yapmanın sadece meclisle sınırlanmadığı bir dönemde sol örgütler içinde, kadınlar aktif olarak siyaset yapmışlardır.

Şirin Tekeli (1995: 32), bu dönemdeki sol ve öğrenci hareketlerini, Türkiye’de feminist hareketin oluşumunu on yıl geciktirmekle itham eder. Tekeli (1989: 36), Batı’daki ve az gelişmiş ülkelerdeki tüm sol ve radikal fraksiyonların, öğrenci hareketi içinden çıkan feminist hareket hariç, Türkiye’ye gelerek temsilciliğini üstlenen grupların ortaya çıktığını belirtir. Tekeli’ye (1995: 32, 1989: 36) göre, bunun nedeni, o dönemde feminist hareketin etkisinde kalabilecek pek çok öğrenci, akademisyen, meslek sahibi genç kadının; kadınların tek kurtuluş yolunun devrim ve sosyalist hareket içinde yer almaktan geçtiğini savunan sol hareket içinde örgütlenmesidir. Tekeli’nin tahlili, Türkiye’deki Marksist hareketlerin, feminizmi “burjuva ideolojisi” olarak dışlama eğilimi düşünüldüğünde haklılık payına sahiptir. Sonuçta, dönemin en geniş tabanlı derneklerinden olan İKD bile, solun bu yaklaşımının etkisi atında kalarak feminizme sırt çevirmiştir. Ancak, Tekeli bu tahlilini bir sonraki adımda, feminist hareketin Türkiye’de ortaya çıkmasına, tüm bu sol hareketlerin üzerinden geçen (dağıtan, kapatan, yasaklayan) 1980 darbesinin olanak tanıdığı noktasına taşımıştır. Bu noktada Tekeli’nin tahlili, darbe olmasaydı sosyalist kadın örgütlerinin nasıl bir evrimleşme geçireceği bilinemediği için kesin bir gerçeklik taşımaz. Bunun yanı sıra, aynı mantık yürütme şekli ile 80 sonrası Türkiye’deki feminist hareketin öncülüğünü yapmış ve içinde yer almış kadınların büyük bir kesiminin, bu sosyalist kadın örgütlerinin veya sol örgütlerin üyeleri olduğu (Akal Aslan, 2001: 457) ve Batı’da feminist hareketin öğrenci hareketi içinde

oluştugu ve zamanla ayrıştığı gerçekleri göz önüne alındığında 80 darbesi olmasaydı da sosyalist kadın örgütlerinin bu şekilde dönüşebileceği söylenebilir.

2.2.3.3 1980 sonrası dönem: kadınlık durumunu yeniden düşünmek

1980 askeri darbesi sonrası; Türkiye'nin hızla siyasal, toplumsal ve ekonomik hayatta liberalleşmesine paralel olarak kadınların cinsiyet temelli yaşadıkları eşitsizliklere odaklanan küçük ölçekli feminist gruplar ortaya çıkar.

Nilüfer Timisi ve Meltem Ağduk Gevrek (2002: 14), 1980 öncesi politik projeler için, kamusal alana taşınmış ortak çıkarlar çerçevesinde, yani her türlü farklılıktan soyutlanmış ve sadece geleceğe ilişkin ortak bir kurtuluşun tartışıldığı ve siyaset üretildiği bir alanda örgütlendiklerini, bu nedenle farklılıkların ve özel çıkarların da özel alana hapsedildiği yorumunu yaparlar. 1980 öncesi Türkiye'deki kadın hareketi veya örgütlerinin geneline bakıldığında ise, bu politik projelere eklemledikleri görülür. Örneğin; Osmanlı'dan başlayıp TKB'nin kapatılmasına kadar olan dönemdeki kadın hareketi, dönemin özgün koşulları gereği ulus devlet kurma projesinin içinde yer almıştır. O dönemde kadınlar kurtuluşlarını, ülkenin ve milletin kurtuluşuyla koşut olarak görmüşlerdir. Bu nedenle, dönemin feminist anlayışı da milliyetçilik, pantürkçülük, liberalizm ya da İslam gibi ideolojilerle iç içe gelişmiştir (Tekeli 1998: 342). 1960-80 arası sosyalist kadın örgütlerinde de aynı olguyu görmek mümkündür. Dönemin kadın örgütlerinde, kadının kurtuluşunun devrim ile gerçekleşeceği inancı yaygındı. Bunun yanı sıra kadın meselesine, "emek" temelinde bakılması da sosyalist ve Marksist ideolojilerle iç içe geçmesinden kaynaklanıyordu. Türkiye'de 80'lerde ortaya çıkan feminist hareketin, kendinden önceki kadın hareketlerinden farklı kılan en önemli özelliği hiçbir siyasal projeye eklemlememiş olması yani sadece kadın politikası yapması ve bu yolla sadece kadınların kurtuluşunu amaçlamasıdır.

1988 tarihinde gerçekleştirilen iki günlük feminist "hafta sonu"nda kabul edilen Feminist Manifesto'da hareketin düşünsel çerçevesi ve programı şöyle ifade ediliyordu: "...Kadının bedeni, emeği ve kimliğine el konulmuştur; dolayısıyla kadınların kurtuluşu için, erkek egemenliğini ve patriarkal ilişkileri kuran ve sürdüren bütün kurumlara; devlet, aile, eğitim sistemi, kitle haberleşme araçları, kapitalist ekonomi vb. savaş açılmalıdır" (Tekeli, 1998: 341). Tekeli'nin de belirttiği gibi bu tahlil, diğer bütün ideolojilerden bağımsız, özerk bir teori ve özerk bir

örgütlenme gerektiriyordu. Bu nedenle hareket, siyasal projelerin tanımladığı kamusal alan ve özel alan sınırlamalarını yeniden düşünmeyi politik bir mücadele eksenine oturtmuşlardır (Timisi ve Ağduk Gevrek, 2002: 14). Yani, siyasal projelerin özel alanın konusu olarak tanımladığı farklılıkları, politikleştirerek kamusal alanın meselesi haline getirmişlerdir. Kısaca, Türkiye’deki 1980 dönemi kadın hareketi, 60’ların sonunda Batı’da ortaya çıkan ve “özel olan politiktir” şiarından hareket ederek kadınların toplumsal cinsiyet rollerine odaklanan ve özel alandaki dönüşümleri amaçlayan taciz, ev içi emek sömürsü, annelik meseleleri üzerine çalışmalar yapan feminist akımın takipçisiydi.

Feminist hareketin nasıl ortaya çıktığına değinmeden önce, oluşum aşamasındaki toplumsal koşulları anlayabilmek için kısaca 1980’ler Türkiye’sinde kadınların durumuna bakmanın yerinde olacağını düşünüyorum. İlkokul sonrası eğitiminde, kadınlar lehine eşitsiz bir oran söz konusuydu. Evlilik, hâlâ kadın için tek meşru yaşam biçimiydi. Ev işi, bugün olduğu gibi kadının doğal işi olarak görülüyor, bunun dışında çalışma yaşındaki kadınların 1/3’ü çalışıyordu. Bu çalışan grup içinde de, %80’i ücretsiz çalışan yardımcı aile bireyi olarak, ücretli çalışanların da %15’i nitelsiz işlerde istihdam ediliyordu. Kadınların ücretleri erkeklerinkinin %65-70’ine ulaşıyordu. Doğurganlık hızı yılda %2.5 idi. Yani, doğum kontrol olanaklarının sınırlı ve kadına dair geleneksel değer yargıları sabit olduğu için, kadınlar istemedikleri kadar çok çocuk doğuruyorlardı. Kadına karşı şiddet bugün de olduğu gibi yoğun karşılaşılan bir olguydu. Bu tablonun gösterdiği gibi kadınlar, cinsiyetlerinden ötürü hâlâ toplumun en çok ezilen grubu konumundaydılar (Tekeli, 1989: 36).

Bu tabloya karşın, 80 öncesi sol hareket içinde yer alarak siyaset yapmayı öğrenmiş ve dayanışma duygusunu geliştirmiş ama daha önce kadın sorununu politikleştirememiş; evli olmayan veya boşanmış olan, çocuksuz, meslek sahibi kentli (İstanbul ve Ankara) kadınlar, küçük gruplar halinde evlerde bir araya gelerek cinsiyetlerinden ötürü yaşadıkları bu eşitsizlikleri “bilinç yükseltme” çalışmaları adı altında tartışmaya başlamışlardır (Tekeli, 1990 276, 343). 1981 yılından itibaren Ankara ve İstanbul’da bir araya gelen kadınlar, toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin değerleri tartışmaya açmaya, kendi özgün kadınlık deneyimlerinden yola çıkarak kadınlık durumunu sorgulamaya başlamış ve feminizm toplumsal bir projeye dönüşmeye başlamıştır (Timisi ve Ağduk Gevrek, 2002: 14).

Yazar ve çevirmenler Birliği YAZKO, Nisan 1982’de Fransız feministi Giselle Halimi’nin konuk konuşmacı olarak çağrıldığı 4 günlük “Kadın ve Sorunları” başlıklı bir konferans düzenlemiştir. Bu konferans, hem ev toplantılarında bir yılı aşkın süredir bir araya gelen Türk feministlerini, hem feminizm konusunda cesaretlendirmiş hem de feminizmi kamuoyu önünde dillendirmeye başlamalarına vesile olmuştur. Bunun yanı sıra, bu toplantı sonucunda, feminist gruplara katılmak isteyen yeni kadınlarla birlikte hareketin tabanı hızla artmıştır (Tekeli, 1989: 37, 1998: 342, Timisi ve Ağduk Gevrek, 2002: 15).

1983 Şubat ayından itibaren, YAZKO’nun çıkarttığı *Somut* dergisinde, feminist kadınlara bir sayfa ayrılmaya başlanmıştır. 6 ay boyunca yayımlanan feminist sayfada; kürtaj, kadın günü, kadın ve reklam, halk kültüründe kadın ve kadının geleneksel konumu gibi konular tartışmaya açılmıştır. Dergide çıkan sayfa aynı zamanda, kamusal çağrı olmadan daha çok birbirini tanıyan kadınların düzenlediği Ankara ve İstanbul’daki ev toplantılarının tartışma konularını belirleyici bir rol de üstlenmiştir (Timisi ve Ağduk Gevrek, 2002: 15).

Somut dergisindeki sayfanın ardından, 1983’ün sonunda Kadın Çevresi şirketi kurulmuştur. 1987 yılında kapanan şirketin amacı, “...ev içinde ve dışında, ücretli, ücretsiz çalışan kadınların ürünlerini tanıtmak, pazarlamak, bilim, teknik ve sanat alanlarında bilgi düzeylerini yükseltmek, kültürel iletişimi sağlayacak her türlü üretim ve etkinlikte bulunmak...” olarak tanımlanmıştır (Kılıç, 1998: 355). Kadın Çevresi’nin kitap kulübü faaliyetleri çerçevesinde, hem o güne kadar çevirisi yapılmamış feminist literatür çevrilerek yayımlanmış hem de bu yayınları tartışmaya açıldığı bir ortam oluşturulmuştur. Bunun yanı sıra Çevre, 1985’den itibaren *Feminist* adlı bir dergi çıkarmaya başlamıştır. Kitap kulübü faaliyetleri çerçevesinde düzenlenen şenlik, seminerler gibi etkinliklerle, farklı meslek gruplarından birçok kadının Kadın Çevresi’ne katılımı sağlanmıştır (Tekeli, 1989: 38).

Bu dönemde İstanbul ve Ankara’daki kadın çevreleri arasında hareketin kurumsallaşmasına yönelik tartışmalara başlandı. Ankara grubundaki kadınlar arasında hareketin dernekleşmesi gerektiği düşüncesi yaygın iken, dernek yapısının hiyerarşik, ademi merkeziyetçi olması nedeniyle kadın hareketine uygun olmadığı için daha esnek, yani yatay bir örgütlenme biçimi oluşturulması gerektiğini savunan diğer bir kesim mevcuttur. 1986 yılında bu her iki görüşten kadınlar, Türkiye’nin onayladığı Birleşmiş Milletlerin “Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi

Sözleşmesi”nin, hayata geçirilmesi için düzenlenen imza kampanyasını beraber yürütmüşlerdir. 8 Mart’ta T.B.M.M.’ye sunulan dilekçenin altında, 4000 kadının imzası bulunuyordu. Tekeli, (1989: 38, 39) daha sonra ellerine ulaşan imzalarla kampanyaya katılan kadınların sayılarının 6000’i bulunduğunu ve kampanyaya yüksek katılımın dönemin kadın hareketinin meşruluk arayışı dönemini noktalayan son eylem olduğunu belirtir.

İmza kampanyasının ardından dernekleşmeden yana olan grup 1987 yılında İstanbul’da Ayrımcılığa Karşı Kadın Derneği’ni kurarak, T.B.M.M.’nin çok kapsamlı bir program niteliğinde yasalaştırdığı “Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi”nin takibini üstlenmiştir (Tekeli, 1989: 39). 1990 yılına kadar faaliyet gösteren derneğin amacı, “...kadınların toplumda ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel yaşamın her alanında eşit insanlar olarak yer almalarına engel olan ve binlerce yıllık bir geçmişten beslenen ataerkil kurumların, geleneklerin, değer yargılarının dönüştürülmesi ve yasaların değiştirilmesi için mücadele idi...” (Kılıç, 1989: 355). Aynı yıl Ankara’da da benzer amacı taşıyan Kadın Dayanışma Derneği kurulmuştur (Tekeli, 1998: 342).

1987 yılının kadın hareketi açısından önemli olaylarından biri de Kadın Çevresi ve kurulan kadın derneklerinin ortak çalışmaları sonucunda 17 Mayıs’ta gerçekleştirilen “Kadınlar Dayağa Karşı Dayanışma” yürüyüşüdür (Tekeli, 1989: 39). Yürüyüşü düzenlemeye yol açan olay; Çankırı’da üç çocuk annesi hamile bir kadının kocasından sürekli yediği dayak nedeniyle açtığı boşanma davasının, yargıç tarafından yörenin örf ve adetlerine göre “kadının karnından sırtından sopayı, karnından sıpayı eksik etmemek gerektiği” gerekçesiyle reddedilmesiydi (Nazik Işık, 2002: 45). İstanbul’da gerçekleştirilen yürüyüşe, 3000 civarında kişi katılmıştır. Bu eylem sonrasında, kadınların kadına karşı şiddet için yasal önlemlerin alınıp kadın sığınma evlerinin kurulmasına kadar devam ettirilmesi amaçlanan, “Dayağa Karşı Dayanışma Kampanyası” başlatılmıştır. Bunun yanı sıra Kadın Çevresi tarafından eylem deneyimlerine ve tanıklıklara dayanarak hazırlanan *Bağır, Herkes Duysun* adlı kitap çıkartılmıştır (Tekeli, 1989: 38, 39). Farklı kadın gruplarının somut bir kadın meselesi etrafında tek merkezli bir yapıya sahip olmaksızın bir araya gelerek ortak bir faaliyet göstermiş olması, kampanyanın kazanımları arasındadır. Diğer bir kazanım da, bu dayanışma kampanyasında yer alan kadınların, 1990 yılında “Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı”nı kurarak; taleplerini kurumsallaştırmış olmalarıdır. Yine

aynı yıl, biri Bakırköy Belediyesi diğeri Şişli Belediyesi'ne bağlı olan iki sığınak daha kurulmuştur (Yüksel, 1995: 349).

1988 yılında feminist kadın grupları ve dernekleri arasında koordinasyonu sağlayacak amacıyla Ankara'da "1. Türkiye Feministleri Hafta Sonu Buluşması" gerçekleştirilmiştir. Bu buluşmanın sonunda yukarıda bahsedilen Feminist Manifesto kabul edilmiştir. Aynı yıl İstanbul'da da, "1. Kadın Kurultayı" gerçekleştirilmiştir. Kurultayda, sosyalist kadınlar ile feministler arasında gerçekleşen tartışmalar sonucunda feministler ve bir grup sosyalist kadın kurultayı beraber terk etmişlerdir (Tekeli, 1998: 343).

Kurultaydan ayrılan grup, 1989 yılında İstanbul Tünel'de amacı "...kadınların evlerinden çıkmalarını sağlamak, yaşantılarına sahip çıkmalarını gerçekleştirmek, kadınların kültür birimlerini evrensel kültürle zenginleştirmek..." olan ve kadınlara ücretsiz hukuk danışmanlığı hizmeti de veren Kadın Kültür Evi'ni kurmuşlardır (Kılıç, 1998: 355). Bunun yanı sıra, Kadın Kültür Evi'nde yapılan tartışmalar sonucunda, "Mor İğne", "Sokakları ve Geceleri İstiyoruz", "438. Madde" kampanyaları düzenlenmiştir. Türk Ceza Kanunu'nun 438. Maddesi'ne, tecavüz suçunda verilen hapis cezasının süresi, tecavüze uğrayan kadının fahişe olup olmadığına göre, değişiyordu. Kampanya sonucunda, 1990 yılında 438. Madde'nin kaldırılması 1980 dönemi kadın hareketinin de ilk yasal kazanımı olmuştur. Bunu izleyen yasal kazanım, Türk Medeni Kanunu'nun kadının çalışmasını koca iznine bağlayan 159. Maddesi'nin, 1992 yılında iptal edilmesidir (Nazik Işık, 2002: 60, Tekeli, 1998: 343).

Türkiye'de 1980'lerde varolan feminist harekete genel olarak bakıldığında, töre cinayetleri, aile içi şiddet, ev içi emeğin sömürülmesi ve toplumsal cinsiyet rollerindeki eşitsizlikler üzerine çalışmalar yaptıkları görülüyor. Diğer bir deyişle, ataerkil ideolojinin ürettiği söylem üzerinden tanımlanan toplumsal cinsiyet rollerindeki eşitsizliklere dikkat çekmişlerdir. Özel ve kamusal alandaki tüm kurumları (aile, devlet, hukuki, medya, vb.), toplumsal cinsiyet perspektifiyle sorgulamışlar ve varolan eşitsizlik anlayışına farklı bir yorum getirmişlerdir. Osmanlı'dan Cumhuriyete uzanan ilk dönem kadın hareketinin, kadın –erkek eşitliği anlayışının dayandığı birebir aynılık talebi, 1980 sonrasında yerini toplumsal cinsiyet farklılıklarını gözetken eşitlik anlayışına bırakmıştır. 80 dönemi kadın hareketi, her ne kadar toplumun ve kültürün ataerkil yapısında büyük dönüşümler

gerçekleştirememişse de, Türkiye’de, toplumsal cinsiyete duyarlılığın gelişmesine yol açmıştır (Berktaş, 2004: 21; 1998: 7).

Diğer yandan, 80 dönemindeki kadın hareketi, resmi siyasi kurumlarda varolan sayısal kadın – erkek eşitsizliğini gündemlerine almamışlardır. Bunun nedeni, siyasete olan güvensizlik ve asıl dönüşümün özel yaşam alanının dönüşmesiyle gerçekleşeceği düşüncesiyle “siyaset dışı bir siyaseti” benimsemişlerdir (Bora, 2002: 111). Daha açık bir ifade ile feministlere göre, değer yargıları erkek egemen ideoloji tarafından, erkeklerin iktidarını ve çıkarını korumak üzere biçimlendirilmiş siyasi kurumlar kadınların politika yapmasına olanak sağlayacak koşulları taşımıyordu. Kadınların toplumsal cinsiyet rollerinden kaynaklanan görevleri, annelik ve ev işi; yoğun mesai harcanması gereken siyasete girmelerine engel teşkil etmektedir. Bu engelin aşıp sembolik sayıdan daha fazla kadının siyasete girmesi durumunda da, siyasal alanın kurallarını uygulayıp otoriteciliği yeniden üretmek zorunda kalınıyordu ki bu da feministlere göre kadın hareketinin “asimile” olması anlamına gelmekteydi. Bu durumda feminist hareketin önerdiği, var olan siyasi kurumların sahip olduğu erkek egemen normları değiştirmektir. Feministlere göre, bu normların kaynağı kamusal alanın dışında, özel alanda yani aile içi ilişkilerde var olan otoritecilikten kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla yapılacak olan şey özel alanda varolan erkek egemen yapı ve değerlerden kaynaklanan sorunları siyasallaştırmak, kamuya açmaktır (Tekeli, 1999a: 4). Bu sebeplerle feministler, kadınların resmi siyasal temsile katılımındaki eşitsizliğe dair eylem üretmemişlerdir. Ancak; aşağıda ayrıntılı olarak yer verilecek olan KA-DER’in kadınların siyasete katılımındaki eşitsizlik meselesine bakışında, bu dönem kadın hareketinin şekillendirdiği bilinç ve farkındalığın yanı sıra, yine bu dönem kadın hareketinin bilinir hale getirdiği, toplumsal cinsiyet eşitsizliği gibi birçok kavram etkilidir. Yani KA-DER’in, kadınların farklılıklarını gözetken bir biçimde siyasal/kamusal alan talebinin temeli, 1980’lerdeki kadın hareketi içinde oluşturulmuştur.

80 dönemi kadın hareketi, geniş tabanlı örgütlenmeler yerine küçük gruplar biçimde bir araya gelmeyi ve çalışmayı tercih etmişlerdir. Bunun nedenleri arasında büyük örgütlenmelerdeki dikey örgütlenmelerin hiyerarşik bir yapıya sahip olması yer almaktaydı. Yani, erkek egemen kurumlarda varolan hiyerarşik yapıyı kendi örgütlenmelerine yansıtmak istemedikleri sonucuna varılabilir. Tekeli’ye (1998: 344) göre, bu dönemde dernekleşmeye gidilmemesinin nedenlerinden biri de, 1970’lerde

kadınların “demokratik kitle örgütlerinde” edindikleri olumsuz deneyimlerdir. 1980’lerde Türkiye’de oluşan feminist hareket, 1990’lı yıllarda kabuk değiştirerek kurumsallaşmaya başlamıştır. 90’lı yıllardaki kadın hareketinin diğer bir yapısal özelliği de, farklı illerdeki kadın örgütleri arasında işbirliği ve iletişimi sağlamak için kadın platformları oluşturmalarıdır (Nazik Işık, 2002: 47, Kılıç, 1998: 357, 358). 1990’lı yıllarda feminist hareketin elde ettiği kazanımların birçoğunu önceleyen koşullar, 80 hareketi içinde oluşturulmuştur - yukarıda bahsedilen Mor Çatı örneğinde olduğu gibi. Bunun yanı sıra 90’larda kurulan kadın derneklerinde veya resmi düzeydeki devlet kurumlarında feminist terminolojinin kullanılması, 80 dönemindeki kadın hareketinin düzenlediği eylemlerin sonucudur. 1980’lerde ortaya atılan feminist politika önerileri, 90’lardaki kadın örgütlerinin taleplerinin de bu yönde olmasıyla ve Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne uyum süreci kapsamında imzaladığı uluslararası sözleşmelerinin gerekliliği olarak, kamu politikaları haline getirilmeye başlanmıştır (Berktaş, 2004: 21; Timisi ve Ağduk Gevrek, 2002: 38).

Bu dönemde kurulan kadın örgütlerine bakmadan önce bir parantez açarak, 90’lı yıllarda kadın meselesinin resmi düzeyde kurumsallaşmasının göstergesi olan Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü’ne (KSGM)⁹ değinmenin gerekli olduğunu düşünüyorum. Çünkü KSGM, 90’lardaki kadın hareketinin kendinden öncekilerden farklılaşmasını simgeleyen toplumsal cinsiyetin ana politikalara yerleştirilmesi (gender mainstreaming) talebini gerçekleştirmede kilit bir role sahiptir¹⁰. Türkiye’deki kadın hareketinin hazırladığı ortamın etkisi, Avrupa Birliği’ne giriş sürecinde imzalanan uluslararası antlaşmalarının gereklilikleri ve dönemin bakanlarından İmren Aykut’un girişimleriyle 1990 yılında Başbakan’a bağlı olarak kurulan KSGM, devlet tarafından kadın-erkek eşitsizliği sorununun varolduğunun resmi anlamda tanınması olarak yorumlanabilir. Bunun yanı sıra, bu eşitsizlik sorunun alınan önlemlerle değişebilir bir olgu olduğunun da kabulü anlamına gelir. KSGM’nin kuruluş sürecinde, Türkiye’deki kadın hareketi içinde görüş ayrılıkları meydana gelmiştir. Özellikle İmren Aykut’un, KSGM’yi kadın örgütlerine danışmadan ve fikir almadan hızlı bir şekilde kurması, taleplerine cevap verici bir kurum olacak müdürlüğün; önceki devlet feminizminin olumsuz yansımalarının

⁹ İlk kurulduğunda Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü (KSSGM) iken; bugün yukarıda geçen ismi kullanılmaktadır. İsim değişikliğinin ne zaman olduğuna dair bilgiye ulaşamamıştır (Ur-6).

¹⁰ KA-DER bölümünde, bu politikalara daha yakından yer verilecektir.

hafızalarda olmasının da etkisiyle, bazı kadın örgütlerinden tepki görmesine neden olmuştur: “...bu gelişme, son on yıl boyunca kadın hareketinin bağımsızlığını savunanlarla, kadın örgütleri ve devlet arasında olumlu işbirliklerinin kurulabileceğine inanan kesimler arasında önemli görüş ayrılıkları yarattı ve Türkiye’de kadın sorunun çözümüne yönelik farklı yaklaşımları kristalize etti. Genel Müdürlüğün gönüllü kadın kuruluşlarını çeşitli vesilelerle bir araya getirme çabaları da bağımsız kadın hareketinin devletin vesayeti altına girebileceği endişelerini doğurdu.” (Kardam ve Ecevit, 2002: 91; Acuner, 2002). Bu duruma kuşkuca yaklaşımlardan biri de Şirin Tekeli’den gelmiştir. Tekeli (1991: 76), bir taraftan kadınların maruz kaldıkları eşitsizliğin boyutları düşünüldüğünde devlet feminizmin kaçınılmaz olduğunu savunurken diğer yandan, Türkiye’nin 20’li ve 30’lu yıllarda yaşadığı tepeden inme devlet feminizminin kadınların hak mücadelesinin ellerinden alınmasına neden olduğu ve kadınları edilgen ve her şeyi devletten bekler bir duruma getirdiği için tekrar böyle bir deneyimin yaşanmaması adına bu duruma ihtiyatlı yaklaşmak gerektiğini belirtir. Genel olarak değerlendirildiğinde, kadın hareketinin gündemleştirdiği kadın-erkek eşitsizliklerinin kamu politikaları haline gelmesine karşı olmadıklarını, ancak bu politikaları oluşturacak olan bir devlet kuruluşunun kadın hareketi ile etkileşimde olması gerektiği düşüncesinin yaygın olduğunu söylenebilir. 20’li ve 30’lu yıllardaki devlet feminizminin temelini, kadınların modernleşme projesinde taşıdıkları simgesel anlam oluşturuyordu. Dolayısıyla, kadın meselesine haklar kavramından çok görev kavramında yaklaşıyordu ve cinsiyetçi bir yaklaşıma sahipti. Bu nedenle, bir yandan kadınları kamusal alana çıkmaları için teşvik ederken, diğer yandan toplumsal cinsiyet rolleri eşitsizliklerinin sürdürülmesini sağlayan bir yapıya sahipti. KSGM’nin kurulmasının Avrupa Birliği’ne giriş sürecindeki yükümlülüklerin kapsamında yer alması, kadın sorununun devlet tarafından yine bir modernleşme projesi kapsamında düşünüldüğünün belirtisi olabilir. Diğer yandan, KSGM’nin kadın sorununa yaklaşırken toplumsal cinsiyet eşitsizliği perspektifine sahip olması, kadın sorununu araçsallaştırmadığının göstergesidir.

90’lı yıllarda kurulan, aile içi veya dışı şiddete maruz kalan kadınlar için sığınma evleri açmak, onların meslek edinmelerini sağlamak, hukuki ve psikolojik danışma hizmetleri vermeyi amaçlayan kadın danışma merkezlerinden ilki Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı olmuştur. Daha sonra 1991’de, Ankara’daki Kadın Dayanışma

Vakfi'nın açtığı Altındağ Kadın Danışma Merkezi ve Sığınma Evi açılmıştır. Bunun yanı sıra kadına yönelik şiddetle mücadelede hukuksal danışmanlık hizmeti veren, 90'larda geliştirilmiş kurumlardan biri de, Türkiye Barolar Birliği bünyesinde oluşturulan Kadın Hukuku Komisyonu ve bu komisyonlar için bir tür çatı görevi gören TÜBAKKOM'dur (Nazik Işık, 2002: 49, 51).

1980'lerde fikri ortaya atılan ancak kurumsallaşması 1990'da gerçekleşen bir diğer feminist tasarı da Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi'dir. Kütüphane'nin amacı, "Kadınların geçmişini iyi tanımak, bu bilgileri bugünün araştırmacılarına derli toplu bir şekilde sunmak ve bugünün yazılı belgelerini gelecek nesiller için saklamaktır" (Davaz Mardin, 2002: 186, 187).

Türkiye'de 1980'lerdeki feminist hareketin, akademide kurumsallaşması yine 90'lı yıllarda çeşitli üniversitelerde açılan kadın çalışmaları bölümleriyle gerçekleşmiştir. 1993 yılında açılan İstanbul Üniversitesi Kadın Araştırmaları Bölümünü, 1994'de ODTÜ Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Çalışmaları, 1996'da Ankara Üniversitesi Kadın Çalışmaları Bölümü ve 1999'da Ege Üniversitesi Kadın Çalışmaları Ana Bilim dalı izledi. Bölümlerin yanı sıra üniversitelerde kadın araştırma merkezleri de kurulmuştur. Yüksek lisans eğitimi veren, araştırma projeleri yürüten ve yayınlar çıkartan bölüm ve merkezler yoluyla, "...akademi ve egemen bilim anlayışı, feminist eleştirinin merceği altına aldığı aile, din, devlet, medya gibi kurumlardan biri oldu ve bilim anlayışından bilim yapma pratiğine, bilginin doğasına ve kadınların bilgiyle kurdukları ilişkiye kadar her düzlemde oluşturulan eleştirel bilgi, hareketle bağlantısı olan ya/ya da konuyla ilgilenen kadınlar tarafından akademi içine taşındı" (Atakul, 2002: 308, 309, 311; Kılıç, 1998: 357). Dolayısıyla, kadın sorunu sadece toplumsal bir sorun değil bilimsel bir sorun olarak da ele alınmaya başlanmıştır.

Türkiye'de 80'lerdeki feminist ideolojinin yarattığı bilinç ile 90'larda ilk defa Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da kurumsallaşan bir diğer kadın örgütü de 1997'de kurulan KA-MER'dir. Şu anda Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde 23 ilde merkezi bulunan KA-MER, kadınların hakları konusunda bilinçlenmesini sağlamak, aile içi şiddet yaşayan kadınlara destek olmak, kadınlar için istihdam çalışmaları yaparak ekonomik açıdan özgürlüklerini sağlamak, kadınlar arası dayanışmayı geliştirmek için kadınları buluşturmak, cinsiyetçi eğitimi ve şiddeti reddeden, çocuğu birey olarak kabul eden çocuk projeleri geliştirmek amacıyla hayata geçmiştir. Dernek, yönetsel olarak hiyerarşiyi reddetmesi ve eşit söz hakkı politikasını

benimsemesiyle, 80'lerdeki kadın örgütlenmelerinin biçimini devam ettirmektedir. KA-MER, amacını gerçekleştirmek için bilinç yükseltme toplantıları, Acil yardım Hattı, söyleşi günleri çalışmaları gerçekleştirmektedir (Akkoç, 2002: 207-215).

1990'larda Anadolu'da kurulan bir başka kadın örgütü de Antalya Kadın Platformu'dur. Yine, anti-hiyerarşik ve herkesin söz hakkına sahip olduğu bağımsız bir kadın örgütlenmesi ilkesiyle yönetilen platform kendini, "...yaşama katılmak isteyen her kadına açık bir düşünce ve eylem alanı.." olarak tanımlar (Eroğlu Üstün ve diğ., 2002: 221). Farklı kurumlardan kadınları (ÖDP'li kadınlar, sendikali kadınlar, öğrenciler vb.) bir araya getiren platform, kadınların siyasette daha çok yer almaları için de etkinliklerde bulunmuştur. 1995 yılında seçim öncesi, siyasi parti üyesi aday kadınların kendilerini anlattıkları bir toplantı düzenleyen platform, toplantı sonrasında basın yoluyla kadın adayları desteklediğini ve kadınların seçim listelerinin üst sıralarında daha çok yer alması gerektiğini açıklamıştır (Eroğlu Üstün ve diğ., 2002: 220).

Antalya'da kadınların siyasete katılımını arttırmak yönünde çalışma yapmak amacıyla kadınlar tarafından oluşturulan Antalya Yerel Gündem 21 Kadın Meclisi, 1998 tarihinde hayata geçmiştir. Kadın Meclisi'nin amacı, "kadınların toplumsal yaşamın, üretimin, iş, siyaset, kültür, sanat vb. alanlarında söz sahibi olması, kent ve kadın sorunları ve sorumlulukları konusunda bilinçlenmesi, politikalar oluşturması, kentsel yaşama katılma ve kente ait olma duygularının geliştirilmesi, kadınların ihtiyaç ve sorunlarından yola çıkarak taleplerinin belirlenmesi, çözümler ve projeler üretilmesinde rol almalarının sağlanması ve projelerin yetkili birimlere ulaştırılmasında etkili çoğunluk olarak temsil edilmelerini sağlamak"tır (Eroğlu Üstün ve diğ., 2002: 220). Kadın Meclisi içinde oluşturulan çalışma gruplarının gerçekleştirdiği projeler arasında; Kadına Yönelik Şiddet Grubu'nun açtığı Kadın Danışma ve Dayanışma Merkezi, Kadın ve Eğitim Grubu'nun düzenlediği okuma-yazma, bilgisayar ve dil kursları, Kadın ve İstihdam Grubu'nun sağladığı ev eksenli çalışan kadınlara iş olanağı ve el becerilerini geliştiren kurslar, Kadın ve Kentsel Çevre Grubu'nun gerçekleştirdiği "Gönüllü kadın Zabıta" projesi, Kadın ve Siyaset Grubu'nun milletvekilleri ve yerel yöneticileri kadın talepleri konusunda bilgilendirmek, kadınları siyasete girmeye özendirmek için düzenledikleri etkinlikler bulunmaktadır (Eroğlu Üstün ve diğ., 2002: 234, 235).

1996 yılında kurulan Uçan Süpürge'nin temel amacı, farklı kadın örgütleri arasındaki iletişimi güçlendirmektir. KA-DER'in kurulduğu dönemde toplantılarına ev sahipliği yapan Uçan Süpürge, çeşitli bölgelerde farklı kadın örgütlerini bir araya getiren bölge toplantıları gerçekleştirmek, yurtdışından gelen kadın örgütleriyle Türkiye'deki kadın örgütlerini birleştiren toplantılar düzenlemek, yurtdışındaki kadın toplantılarına katılmak gibi çalışmalar gerçekleştirmiştir. Çalışmalarını proje formatında gerçekleştiren ve çeşitli kuruluşların proje fonlarından maddi destek alan Uçan Süpürge, kadın konusundaki gelişmelerin izlenebileceği ve kadın örgütlerinin birbirini tanımlarına olanak veren üç ayda bir çıkan Uçan Haber bültenini çıkarmaktadır (Kardam ve Ecevit, 2002: 94, 97, 100).

KA-DER'in de içinde olduğu 90'lı yıllardaki kadın hareketine genel olarak bakıldığında, kadın sorunlarının çözümü için izlenen yöntemin ağırlıklı olarak proje geliştirme olduğu ve maddi gelirlerini proje fonlarından (Avrupa Birliği fonları, Yabancı ülkelerin Türkiye'deki elçiliklerinin fonları, özel kuruluş ve devlet fonları sağladığını söyleyebiliriz (Kardam ve Ecevit, 2002: 94, 97, 100). Bu yıllardaki kadın hareketinin 80 dönemindeki kadın hareketinin oluşturduğu feminist ideolojiyi korurken yapısal olarak, KA-DER'i incelerken daha net görüleceği gibi feminist örgütlülüğün sivil toplum örgütlülüğüne doğru kaydığını söyleyebiliriz.

3. BİR KADIN SİVİL TOPLUM ÖRGÜTÜ OLARAK KADIN ADAYLARI DESTEKLEME VE EĞİTME DERNEĞİ (KA-DER)

3.1 Avrupa Birliği Sürecinde Sivil Toplum Örgütlülüğü

Günümüzde, demokrasinin veya katılımcı demokrasinin geliştirilmesi hedefi içinde giderek önem kazanan sivil toplum örgütleri/hükümet dışı örgütler (NGO)'lar, özünde kar ve çıkar amacı gütmeyen, yardım ve gönüllük esasında bir araya gelmiş, kendilerine ait bir bürokratik mekanizmaları olan, genellikle profesyonel kişi ve gruplardan oluşan, ulusal veya uluslararası düzeyde çalışabilen ve hem uluslararası alanda devletler hem de devlet düzeyinde çok önemli bir baskı mekanizması oluşturabilen örgütlerdir. Bu örgütlerin çalışma alanları arasında, kadın hakları, insan

hakları, çevre sorunları, yoksulluğun önlenmesi ve barışın korunması sayılabilir (Ersanlı ve Mazlum, 2008: 97, 98). Bu tanım kapsamında, sonraki bölümlerde ayrıntılı yer verilecek olan KA-DER faaliyetleri ve örgütsel yapısı da sivil toplum örgütlülüğü kapsamında yer alır. KA-DER Ankara Şubesi eski başkanı İlknur Üstün, KA-DER'in sivil toplum örgütlülüğü içindeki yerini "...bağımsız, devletin dışında duran, hedefleri doğrultusunda stratejiler geliştiren ve bu politikalar doğrultusunda da devlete ve siyasal kurumlara baskı yapmaya çalışan bir örgüttür. Kadın erkek eşitliğini sağlamaya yönelik politika ve uygulamaları destekleyen, kadına yönelik ayrımcılıkla mücadelede diğer sivil toplum örgütleriyle iş birliği geliştiren, hem uluslararası düzeyde hem de yerel düzeyde çalışan bir örgüt" olarak tanımlamaktadır (Diken, 2006: 172).

Bu nedenle KA-DER'i değerlendirirken, sivil toplum örgütlerinin konumu da önem kazanır. Yani, günümüzde sivil toplum örgütlerinin gelişmesi, güçlenmesi ve desteklenmesi için uygulanan politikalar doğrudan KA-DER'i de etkilemektedir. Bu nedenle bu bölüm altında özellikle Avrupa Birliği'nin "katılımcı demokrasi"yi geliştirmek amacıyla uyguladığı sivil toplum örgütlerini güçlendirme politikalarına ve AB'ye uyum sürecinde bu politikaların Türkiye'ye yansımalarına bakılacaktır.

Avrupa Parlamentosu ve AB Komisyonu genel anlamda STK'larla ilişkilerini düzenleyen bazı kararlar almıştır. Tek Senet'ten sonra karar alma sürecindeki etkinliğini giderek güçlendiren AP özellikle, çevre, tüketici hakları ve sosyal haklar alanlarında sivil toplum kuruluşları ile eşgüdüm içinde çalışmaktadır. AB resmi düzeyde sivil toplum kuruluşlarını, kamu otoriteleri ve vatandaşlar arasında aracı görevi görerek kamu yararı hedef ve sorumluluğuyla hareket eden örgütsel yapıların tamamı olarak tanımlamaktadır. Bu kuruluşların içine AB'nin tanımına göre girenler,

- Sosyal ortaklar olarak da adlandırılan işçi ve işveren birlikleri/sendikaları,
- Sosyal ortaklar dışındaki ekonomik ve sosyal aktörler, meslek kuruluşları sosyal ve ekonomik örgütler,
- Çevre ve insan hakları örgütleri, tüketici dernekleri, hayırsever kuruluşlar, eğitimle ilgili sivil toplum kuruluşları,
- Halka yakın ve üyelere yönelik faaliyet gösteren gençlik örgütleri, aile dernekleri, dinsel örgütler ve yerel yaşama katılımı sağlayan cemaat anlayışına dayalı kuruluşlardır (TOBB, 2009: 3).

Avrupa Birliği'nde, "Avrupa modeli katılımcı demokrasinin oluşturulması" çerçevesinde sivil toplum örgütleri, "bağılantısız ve özgür" nitelikleri nedeniyle, karar ve görüşlere giderek daha yoğun katılmaları yönünde teşvik edilmekte ve karar alma sürecinde etkili olmaları istenmektedir. AP; çevre, tüketici hakları ve sosyal haklar alanlarında sivil toplum kuruluşları ile eşgüdüm içinde çalışmaktadır. Bunun yanı sıra, sivil toplum kuruluşlarını güçlendirme ve politika süreçlerine katılımın etkinleştirilmesi için bütçe kalemi de oluşturulmuştur. Avrupa Birliği'nin, sivil toplum örgütlerine verdiği bu değer, değışen yönetim anlayışıyla ilişkilidir. Çünkü, Avrupa Birliği sivil toplum kuruluşlarının yapısını ve bu örgütlerle ilişkisini iyi yönetim ilkeleri çerçevesinde yer alan kurallarla belirlemektedir (TOBB, 2009: 2, 4).

Avrupa Birliği, reforme ettiği bu yeni yönetim anlayışını 25 Temmuz 2001 tarihinde hazırladığı "Avrupa Yönetişimi: Beyaz Kitap" (*European Governance: A White Paper*) isimli yayında tanımlanmıştır. Beyaz Kitap'ta yer alan yönetim tanımı, "Avrupa düzeyinde gücün/iktidarın kullanılış tarzını etkileyen kural, süreç ve davranışlar"dır. Bu kural, süreç ve davranışları etkileyen "iyi yönetim" (good governance) ilkeleri ise, açıklık, katılımcılık, hesap verebilirlik, etkinlik ve (ekonomik ve sosyal) uyumdur. Avrupa Birliği'nin iyi yönetim ile amaçladığı, politikaların tasarlandığı ve üretildiği süreçleri daha fazla Avrupalının katılımına açarak, onları hesap sorulabilir hale getirmektir: "AB düzeyinde iktidarı daha iyi kullanmak için, AB vatandaşlarıyla daha yakın bir şekilde irtibatlandırılmalı ve çok daha etkili politikalar üretilmelidir. Bunu başarabilmek için AB, yasa çıkarma, toplumsal diyalog, yapısal fonları devreye sokma ve eylem programları oluşturma gibi farklı politika araçlarını daha iyi bir araya getirmesini bilmelidir" (Okçu, 2007: 303). Dolayısıyla, AB'nin iyi yönetim politikası çerçevesinde açık bir şekilde sivil toplum örgütleri kilit bir önem taşımaktadır.

AB'nin sivil toplum kuruluşlarını karar alma ve politika üretme süreçlerine katılımını desteklemesi, kadın hareketi açısından yasaların toplumsal cinsiyet eşitsizliğini gözetir bir şekilde yeniden düzenlenmesi taleplerinin gerçekleştirilmesi için de meşru bir zemin sunmaktadır. Nitekim, toplumsal cinsiyetin ana politikalara yerleştirilmesi (gender mainstreaming) AB politikalarına dahil edilmiştir.

AB, Türkiye'ye 1999'da aday ülke statüsü vermiş, 17 Aralık 2004'te alınan karar ile de Ekim 2005'te katılım müzakerelerine başlamıştır. Türkiye'nin, AB'ye giriş

sürecinde yerine getirmesi gereken yükümlülükler kapsamında yer alan sivil toplum kuruluşlarının etkinliklerinin arttırılması ve toplumsal cinsiyetin ana politikalara yerleştirilmesi kadın sivil toplum örgütlerini etkilemektedir.

Bu sürecin, Türkiye’deki sivil toplum kuruluşlarına en direkt etkisi, projeleri için AB’den fon sağlama fırsatına sahip olmalarıdır. AB, 2001 yılından bu yana uyguladığı Sivil Toplum Geliştirme Programı’nda Türkiye’de STK gelişimini güçlendirmeyi amaçlanması da önemli bir bileşen olarak yer almaktadır. Bunun yanı sıra, Demokrasi ve İnsan Hakları için Avrupa Girişimi Türkiye’ye odaklanarak mikro ve makro projeler yoluyla STK’ları desteklemiştir (STGM, 2007: 5).

Avrupa Birliği aday ülkeler ile uyum sürecinde, ülkeler arasındaki toplumsal diyalogun gelişmesine de önem vermektedir. Ekim 2004 tarihli Türkiye’nin katılım yönünde ilerlemesine ilişkin tavsiyede bu talep dile getirilmiştir. Komisyonun tavsiyesinde de, AB’ye Üye Devletler ve Türkiye arasında “*endişelerin ve görüşlerin içten ve açık bir şekilde tartışılacağı*” bir diyalogun geliştirilmesi önerilmiş ve bu “*Bu diyalogda en önemli rolün, AB’nin de desteğiyle, sivil toplum tarafından üstlenilmesi*” gerektiği belirtilmiştir. Bu doğrultuda, Haziran 2005 tarihinde Komisyon, Avrupa Birliği ve Aday Ülkeler arasında sivil toplum diyaloguna ilişkin bir tebliğ kabul etmiştir. 2005 yılında bu alan için 8 milyon Euro tahsis edilmiştir (STGM, 2007: 1; Url -11).

Bu tebliğde, Türkiye’deki kadın sivil toplum kuruluşlarını ilgilendiren “Cinsiyet Eşitliği” başlığı altında sivil toplum diyalogunun, AB ve Türkiye’de kadın hakları ve fırsat eşitliği konularında faaliyet gösteren kuruluşlar arasındaki bağları kuvvetlendirmesini amaçladığı da belirtilmiştir. Yine aynı maddede, sivil toplum diyalogunun “...kadının Türk toplumundaki konumunun güçlendirilmesine ve toplumsal yaşamın tüm alanlarına aktif katılımının sağlanmasına; bununla birlikte, Avrupa Parlamentosu tarafından Türkiye’de kadınların siyasi, ekonomik ve sosyal hayattaki rolü hakkında sunulan raporda belirtilen tavsiyelerin altını çizdiği aile içi şiddet gibi sorunların çözümüne de katkıda” bulunması gerekliliği belirtilmiştir. Bu noktada tebliğde kadın erkek eşitliği bakımından özellikle dikkate alınan konu, kadınların işgücü piyasasında ve siyasal karar alma mekanizmalarında daha fazla temsil edilmesi olmuştur. Komisyon, tebliğin kapsamına giren tüm faaliyetlerde kadın erkek fırsat eşitliğini gözeteceğini ifade etmiştir (STGM, 2007: 8).

Bu tebliğ doğrultusunda, Türkiye'nin 2006 yılı Katılım Öncesi Yardım Programı kapsamında “Avrupa Birliği ve Türkiye arasındaki Sivil Toplum Diyalogunun Geliştirilmesi (STD - I)” başlıklı bir proje uygulamaya konmuştur. Bu projenin devamı niteliğindeki “Avrupa Birliği ve Türkiye arasındaki Sivil Toplum Diyalogunun Geliştirilmesi- II (STD - II)” proje kapsamında ise, 4.2 Milyon’luk bir fon ayrılmış ve Türkiye'deki küçük ve yerel düzeydeki Sivil Toplum örgütlerine mali yardım sağlamak da amaçlanmıştır (Url-11).

Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne giriş sürecinde sivil toplum kuruluşlarının, hem etkinlik düzenlemek hem de mali destek sağlamak açısından bir takım kazanımları olmuştur. Bunun yanı sıra, 2004 yılında gerçekleşen Dernekler Kanunu değişikliği ile bazı esneklikler sağlanmıştır. Örneğin; dernek kurabileceklerin 18 yaşını doldurması zorunluluğu kaldırılmış, 15 yaşını dolduranların yasal temsilcilerinin izni ile dernek kurulabilmesi ve derneklere üye olabilmesi olanaklı hale getirilmiştir. Bunun yanı sıra derneklerin izne bağlı olmaksızın uluslararası faaliyette bulunması ve yurtdışı kurum ve kuruluşlardan ayni ve nakdi yardım alabilmesinin yolu açılmıştır (Ersanlı ve Mazlum, 2008: 97, 98). Buna rağmen, sivil toplum kuruluşlarının taleplerinin resmi makamlarca politika üretilirken dikkate alınması konusunda ciddi eksiklikler devam etmektedir. Bu eksikler, Avrupa Birliği’nin Türkiye 2008 İlerleme Raporu’unda dile getirilmiştir. Raporda, hükümet kurumlarının düzenli olarak STK’lara danıştığını ancak bu işbirliğini düzenleyen tutarlı bir hukuki çerçeve mevcut olmadığından bu iştiarelerin somut politika getirilerinin olmadığına altı çizilmiştir. Bunun yanı sıra raporda, sivil toplum örgütlerinin kapsamı ve genişliğinin genişletilmesi gerektiğine vurgu yapılmıştır (STGM, 2008: 17).

3.2 KA-DER ve Kadınların Siyasette Eşitsiz Temsili Sorunu

Türkiye’de 90’lar sonrası feminist hareketin dünyayla paralel olarak kurumsallaştığını ve kamu politikalarında toplumsal cinsiyet farklılıklarının gözetilmesi talebini ön plana çıkardığını söylenebilir. Türkiye açısından 80’lerde oluşan feminist bilincin birikimini taşıyan ve bunu liberal feminist kuramın kadının yasal veya yurttaşlık haklarında eşitlik talebiyle birleştiren 90’lar sonrası dönem feminist hareketin, üçüncü kuşak olduğunu söylenebilir (Timisi ve Ağduk Gevrek, 2002: 38). KA-DER’in bu dönem feminist hareket içindeki önemi, Osmanlı Kadın Hareketiyle başlayan ve Cumhuriyet sonrası Türk Kadın Birliği ile devam eden,

ancak TKB'nin kapatılmasıyla devlet feminizme dönüşen feminist anlayış ile 80'ler sonrası feminist anlayışın kesiştiği bir örgüt olmasından kaynaklanmaktadır. Yani KA-DER, kadın meselesini “çağdaşlaşma” temelinde alan ve Kemalist inkılapların kadına sağladıkları hakları korumak ve genişletmek perspektiften bakan kadın hareketi ile kadın meselesine toplumsal cinsiyet eşitsizliği açısından ele alan kadın hareketinin bir araya gelerek Aksu Bora'nın (2002: 114) deyimiyle; işbirliğinden öte, tarzların karşılaştığı, uzlaştığı, birbirine konumlandığı ve değiştiği bir alandır.

KA-DER'in de söylemlerinde altını çizdiği üzere üçüncü kuşak feminist kuşak içinde, kamusal alan ve kuruluşların kadınların farklılıklarını gözetecek bir biçimde düzenlenmesi talebi, sadece kadın haklarının gerçekleşmesi açısından değil, demokrasinin gerçekleştirilmesi açısından gerekli görülmektedir. Bu anlamda, kadınların kamusal alanda ve siyasette temsil edilmemeleri sorunu sadece kadınları değil erkekleri de ilgilendiren bir problem olarak değerlendirilmektedir. Fatmagül Berktaş'ın (1998: 8) da belirttiği gibi, ataerkil zihniyetin egemen olduğu toplumsal ve siyasal düzenin demokrasiyi sağlayamaması ve nüfusun yarısını oluşturan kadınların politika üretme ve siyasal karar alma mekanizmalarında temsil edilmediği bir sistemin demokratik olamayacağı vurgusu ön plana çıkmaktadır. Dolayısıyla, bu noktada demokrasinin farklı grupların temsilini sağlamak adına soyut yurttaş haklarından farklılıkları gözetken yurttaş hakları veya kadının yurttaş hakları anlayışına gereksinimi vardır. Bu noktadan hareketle, kadınların temsil eşitsizliğini gidermek adına alınan özel önlemler, demokrasi ilkesinin gerçekleşmesi adına gereklilik olarak ortaya konmaktadır. Kadınların siyasal karar alma mekanizmalarında daha çok temsil edilmesi demokrasinin gerçekleştirilmesi adına da önem taşımaktadır.

KA-DER, bu dönem kadın hareketi içinde önemli bir göreve sahiptir. Çünkü kamusal alanın ataerkil yapısının dönüşümü ve kamu politikalarında toplumsal cinsiyet farklılıklarının yer alması, kadın hareketinin mücadelesinin yanı sıra daha çok kadının siyasal karar alma mekanizmalarında temsiliyle gerçekleşecek bir olgudur. Ancak, bu durumda kadın milletvekillerinin aynı zamanda kadınların temsilcisi olma bilincine de sahip olmaları gerekir. Bu nedenle KA-DER'in yürüttüğü çalışmaların desteklediği ve eğittiği adaylara bu bilinci sağlayıp sağlayamadığı da önem kazanmaktadır. Bunun yanı sıra, kadın milletvekillerinin kadın örgütleriyle iletişimi, kadınların taleplerinin meclis gündemine taşınması açısından da gereklilik

taşımaktadır. KA-DER'in bu konumu, derneğe daha yakından bakmayı zorunlu kılmaktadır.

3.2.1 Kuruluş amacı ve örgütsel işleyiş yapısı

4 Mart 1997 yılında kurulan Kadın Adayları Destekleme ve Eğitim Derneği (KA-DER), Türk Kadın Birliği'nden sonra kadınların siyasi yaşama katılımının artması gerekliliğini tek başına gündeme getiren ve bunun için aktif bir biçimde çalışan ilk kadın örgütü olma özelliğini taşır. Kendini başta siyaset olmak üzere tüm karar mekanizmalarında kadınların erkeklerle eşit temsilinin gerçekleşmesi için çalışan bir dernek olarak tanımlayan KA-DER'in kuruluş amacı "...siyasette kadın erkek eşitliğini sağlamak, kadınların sesini ve düşüncelerini seçilmiş meclislere taşımak, bu yolla kadınların ve ülkenin kaderini değiştirmek"tir (KA-DER, 2008a). Bunun yanı sıra dernek; sosyal, ekonomik ve siyasal yaşamda kadın erkek eşitliğinin sağlanması misyonuna da sahiptir (Sayın, 2007: 5).

KA-DER'in kuruluş toplantıları, Şirin Tekeli ve Ceylan Orhun'un yaklaşık 10 kadını davetiyle başlamıştır. Sonraki 6 ay İstanbul, Ankara ve İzmir'de önceleri sadece kadınların daha sonra ise erkeklerin de çağrıldığı toplantılarla KA-DER fikri sınanmıştır. Genel merkezi (Esentepe) İstanbul'da olan dernek, açılışını 6 Nisan'da İstanbul'da, 4 Mayıs'ta Ankara'da ve 17 Mayıs'ta İzmir'de basın bültenleriyle medyaya duyurmuştur. KA-DER'in kurulduğu dönemdeki ilk hedefi, önlerindeki ilk genel seçimde (1999 seçimi) en az 55 kadın milletvekilini meclise göndererek %2.4 olan kadın milletvekili oranını %10'a çıkarmak ve bunun yanı sıra yapılacak ilk yerel seçimlerde, her kademedede kadın adayları desteklemektir. Bu ilk hedefin gerçekleşmesinin ardından ise KA-DER çalışmalarını, siyasette kadın-erkek eşitliği sağlanana kadar sürdürmeyi amaçlamaktadır. Derneğin kurucu üye kadrosunda; iktisatçı, öğretim görevlisi, gazeteci-yazar, sanayici, işletmeci, halka ilişkiler danışmanı, dramaturg, avukat, yönetim danışmanı gibi farklı meslek gruplarına mensup ve siyasi parti üyesi olmayan 19 kadın yer almıştır¹¹.

KA-DER'in kurucu başkanı Şirin Tekeli'nin ardından dernek genel başkanı olarak görev alan isimler ise, sırasıyla Zülal Kılıç, Ayşe Bilge Dicleli, Seyhan Ekşioğlu ve

¹¹ F. Suay Aksoy, A. Yeşim Arat, M. Canan Arın, Ayşe Ayata,, Şule N. Aytaç, Ayşegül Baykan, F. Yıldız Ecevit, F. Nur Ger, G. Zeynep Göğüş, Sündüz Haşar, Çiğdem Kağıtçıbaşı, Meryem Koray, F. Nilüfer Kuyaş, İ. Zeynep Oral, F. Ceylan Orhun, Şafak Özsoy, H. Canan Pak, Şeyda Taluk, F. Şirin Tekeli.

bugün hâlâ görevde olan Hülya Gülbahar'dır. Kurulduğu günden bu yana yönetim kadrosunda tüzük esasınca iki dönemde bir değişimler gerçekleşen derneğin genel merkezinin yönetimi bugün; genel kurul, genel yönetim kurulu, denetim kurulu, disiplin kurulu ve danışma kurulu olmak üzere farklı görev ve yetkilere sahip organlar aracılığıyla gerçekleşmektedir. Derneğin rotasyon ilkesi vardır ve buna göre bir yönetim kurulu üyesi, iki dönem görev yaptıktan sonra üçüncü dönem için aday olamamaktadır. Bu ilkeyle dernek, yönetimin uzun sürelerle aynı kişilerde toplanmasının yani yönetimde kadrolaşmanın önüne geçmeyi amaçlamaktadır. Derneğe kayıtlı üyelerden oluşan ve derneğin en yetkili organı olan genel kurul; tüzüğün değiştirilmesi, şube açılması kararının alınması, genel yönetim kurulunun aldığı kararların sonuca bağlanması, genel yönetim kurulunun 2 yıllık faaliyetlerinin ve bütçesinin onaylanması ve derneğin feshi gibi yetkilere sahiptir. Genel kurulca atanmış 11 asıl ve 11 yedek üyeden oluşan ve temsilciler ve şube başkanlarının oy hakkı olmadan katılabildikleri genel yönetim kurulunun yetkileri arasında; kurul içinde yer alan üyeler arasından genel başkan, genel sekreter ve sayman seçmek, derneğin amacını gerçekleştirmek için yetkisi dahilinde her çeşit kararı almanın yanı sıra bütçenin uygulanmasını sağlamak yer alır. Genel kurul tarafından seçilmiş 3 asıl ve 3 yedek üyeden oluşan denetim kurulu, derneğin tüzüğe uygun yönetilip yönetilmediğini denetleme ve gerekli gördüğünde genel kurulu toplantıya çağırma yetkisine sahiptir. Yine genel kurul tarafından seçilmiş 3 asıl ve 3 yedek üyeden meydana gelen disiplin kurulunun görevi, genel yönetim kurulu tarafından yazılı olarak bildirilmiş, dernek tüzüğüne aykırı hareket eden üyeler hakkında kınama, uyarı, üyelikten çıkarılma gibi disiplin cezaları kararları almak ve bunları genel kurula bildirmek ile yükümlüdür. Son olarak tüm temsilcilerin, şube başkanlarının ve eski genel başkanların yanı sıra genel kurulca görevlendirilmiş 10 asıl ve 3 yedek üyeden oluşan danışma kurulu ise, 3 ayda bir toplanarak derneğin tüzüğü ve amaçları doğrultusunda, strateji ve faaliyetler konularında genel yönetim kuruluna görüş ve tavsiyelerde bulunmakla görevlidirler (Url-2).

Şirin Tekeli'nin ifadesine göre, KA-DER kurulduğu dönemde, öncelikle çok sayıda temsilci seçen, geçmişte kadın aday göstermiş ve seçtirmiş bölgelerde örgütlenmeyi hedeflemiş (Tekeli, 1999b: 5). 50 üye potansiyeli olan yerlerde şube, 50'den az üye potansiyeli olan yerlerde ise temsilcilik açarak örgütlenen derneğin bugün; Kadıköy (İstanbul), Ankara, İzmir, Bursa, Eskişehir, Samsun, Adana ve Manisa'da olmak

üzere toplam 8 şubesi ve Antalya, Mersin, Trabzon, İstanbul 2.Bölge, İstanbul 3. Bölge ve Ordu'da olmak üzere 6 temsilciliğinin yanı sıra Niğde, Urfa, Çanakkale'de de girişim grupları bulunuyor.

Şube ve temsilciliklerin yönetimi, tüzükte belirlenen esaslar doğrultusunda gerçekleşir. Tüzük uyarınca, genel kurul tarafından açılmasına karar verilen şubelerin kurucularının en az 6 aydır şubenin açılacağı yerde oturuyor olması şartı aranır. Şubelerin; şube genel kurulu, şube yönetim kurulu ve şube denetim kurulu olmak üzere 3 organı bulunur. Merkez genel kurulu gibi şube üyelerinden meydana gelen şube genel kurulunun yetkileri arasında, şube gelir giderlerini ve çalışmalarını inceleme ve şubenin diğer organlarını ve üyelerini seçmek yer alır. 7 asıl ve 7 yedek üyenin bulunduğu şube yönetim kurulu; genel merkez yönetim kurulunun gerektiğinde dernek adına dava açmaya karar vermek ve yazılı uyarılara rağmen dernek tüzüğü'nün ikinci ve üçüncü maddelerini ihlal eden ya da mali konularda yolsuzlukları saptanan genel merkez ve şube organlarını görevden alınmaları için disiplin kuruluna vermek dışındaki tüm yetkilerine, şube düzeyinde sahiptir. 3 asıl ve 3 yedek üyeden oluşan şube denetim kurulu da, genel merkez denetim kurulunun sahip olduğu tüm yetki ve yükümlülükler şube düzeyinde sahiptir (Url-2). Dernek faaliyetlerini yürütmek amacıyla genel yönetim kurulunun kararıyla açılan temsilciliklerin ise, dernek genel kurulunda temsil edilme hakları yoktur (Url-2: Madde: 36).

KA-DER'in yönetim yapısı, yukarıda görüldüğü üzere yetki ağırlığının genel merkez organlarında toplandığı bir özelliğe sahiptir. Ancak şubeler kendi iç yönetim ve faaliyetlerinde tüzüğe aykırı olmamak koşuluyla özerktirler. Bu durumda, derneğin karar alma ve inisiyatif kullanma durumlarında demokratik bir yapıya sahip olduğunu söyleyebiliriz. Bunun yanı sıra genel merkezin ve şubelerin yönetiminde yetkinin farklı görevlere sahip kurullara dağıtıldığını görüyoruz. Ayrıca yine kurulların birbirini denetleme yetkisine sahip olması ve en geniş yetkiye parti üyelerinden oluşan genel kurulun sahip olması, derneğin en azından tüzükçe demokratik bir iç yönetim yapısına sahip olduğunu gösterir. Buna rağmen bu yönetim yapısıyla KA-DER, 1980 sonrası Türkiye'de ortaya çıkan feminist örgütlerden ayrışır. Dernek üyesi bir kişinin de ifade ettiği üzere feminist örgütlerin yatay örgütlenme sisteminin tersine KA-DER, dikey örgütlenme tarzına sahiptir. Yine bu üyeye göre, KA-DER'in bu örgütlenme yapısı, feminist bir örgüt olarak

nitelendirilmemesinin sebepleri arasındadır (KA-DER Üyeleri, 2009). Bunun yanı sıra, örgütsel işleyiş yapısıyla dernek 90'lardaki kadın hareketinin kurumsallaşmış yapısının belirgin bir örneğini sunmaktadır.

3.2.2 KA-DER'in kadınların siyasete katılım eşitsizliği meselesine yaklaşımı

Derneğin, örgütsel işleyiş yapısının genel bilgilerinin ardından bu bölümde; siyaseti ve kadın sorununu nasıl değerlendirdiği, kadınların siyasi temsil eşitsizliği meselesinde kendini örgütsel olarak nasıl konumlandığı ve diğer örgütlerle ilişkilerinin ana hatlarını nasıl çizdiği incelenecektir.

Öncelikle KA-DER, kendini feminist bir örgüt yerine kadın duyarlılığını, kadın bakış açısını öne çıkartan bir dernek olarak tanımlamaktadır. Ancak, üyeleri arasında kendini feminist olarak tanımlayan kadınlar da yer almaktadır (KA-DER, 1997: 2). Dolayısıyla KA-DER'in, kendini feminist bir örgüt olarak tanımlamamasının ardında ideolojik temellerden çok, amaca ulaşmayı kolaylaştırıcı pratik nedenler yattığı söylenebilir. KA-DER üyelerine göre, feminizm kelimesinin bugün hâlâ Türkiye'de marjinalliği ifade ediyor olması, derneğin kendini feminist bir örgüt olarak tanımlamasının önündeki en önemli engeldir. Çünkü feminist örgütlerden farklı olarak KA-DER, amacının meclisteki kadın erkek eşitliğinin -%50 eşitliğine sağlanması olması nedeniyle tüm siyasi partilerin yanı sıra birbirinden farklı gruplara ve kadınlara ulaşma ve onlarla çalışma zorunluluğuna sahiptir. Özetle, hem feminizm kelimesinin marjinalliğinin tüm partilere ulaşmada sorun oluşturacak olması hem de feminizm tanımının belirli bir grup kadını içerecek olması, KA-DER'e göre amaca ulaşmakta engel teşkil etmektedir. Yani, pratik nedenden ötürü KA-DER, Sayın'ın ifade ettiği gibi herkes ile çalışabilmenin ortak zeminini aramaktadır. Bu da aslında derneğin üye profili olarak feminist örgütlerden farklılaşmasının zeminini oluşturmaktadır. Yani, KA-DER üye profili olarak feminist örgütlerden çok daha heterojen bir yapıya sahiptir. Yukarıda belirtildiği üzere kendilerini feminist diye tanımlayan üyelerinin yanı sıra kadın meselesine kadının insan hakları bağlamında yaklaşan üyeleri de mevcuttur. Bu heterojen yapı, bir önceki bölümde bahsedildiği gibi, Türkiye'deki iki farklı feminist hareketi birleştirmesinin de sonucudur. Bunun da ötesinde KA-DER, Sayın'a göre iktidardan pay talep eder. Diğer bir deyişle, KA-DER siyasete aday olmasının nedeni kadın sorunlarını meclis gündemine taşımak değil, iktidardan pay almak olan kadın adaylar ile de çalışmaktadır. Dolayısıyla

hedefi, mevcut olan kadın adayları görünür kılmaktır. Yani amaç siyasette nicel bir değişiklikten önce nitel bir değişikliktir. Bunun sebebi olarak, kadınların mecliste kadın politikası yapacak güce sahip olabilmesi için önce sayısal olarak yeterli güce sahip olması gerektiği söylenebilir. Çünkü KA-DER, hem eğitimlerinin içeriği ve ürettiği projeler hem de Kadın Siyaseti gibi programlarıyla aslında bu iki amaç için eş zamanlı çalışmaktadır. Yine burada bir parantez açarak, aslında KA-DER'in, hem hayatın her alanındaki kadın-erkek eşitsizliği hem de kadının siyasetteki eşitsiz temsili meselesine toplumsal cinsiyet teorisi temelindeki yaklaşımıyla feminist söylemi benimsediği de söylenebilir. Özellikle eğitim ve propaganda çalışmalarında kadın örgütleri, feminist örgütler ve üniversitelerin Kadın Araştırma Merkezleri ile işbirliğine önem veren KA-DER'e göre, çeşitli kadın kuruluşlarının ele alıp derinleştirdiği konular, derneğin destekleyeceği kadın adayların "ortak kadın politikası"nın temelini oluşturmaktadır. KA-DER'in söyleminin feminist söylemden farklılığı bir dernek üyesinin belirttiği üzere, ataerkil söylemi sadece yasal boyutta sorgulaması ve değiştirmeye çalışmasıdır (Sayın, 2009; KA-DER Üyeleri, 2009). Ancak, bu yaklaşım da aslında, daha önceki bölümlerde tartışılan üçüncü kuşak feminist hareketin söylemi ve amacı ile birebir uyumaktadır.

KA-DER, genel olarak kadın sorununu, toplumun her alanında -eğitimde, siyasette, çalışma yaşamında, sosyal yaşamda, sağlık, yoksulluk, sosyal güvenlik gibi- cinsiyete dayalı ayrımcılıktan kaynaklanan bir sorun olarak nitelendirmekte ve cinsiyetlerinden dolayı kadınların erkeklerden geri bırakılması olarak tanımlamaktadır. Dolayısıyla, kadın erkek eşitsizliği sorununun çözümünü bütünsel bir bakış açısı içinde ele almaktadır. Yani, kadın sorunu olarak tanımlanan hiçbir sorunun birbirinden bağımsız bir şekilde çözülemeyeceğini ve ancak bu sorun alanları arasında ilişki kurulması ve toplumsal cinsiyet eşitliği perspektifini gözetten bir kadın politikası yoluyla çözüme ulaşılabileceğini öne sürmektedir. Kadın-erkek eşitliğinin sağlanması gerekliliğini ise; kadınlara yönelik ayrımcılığın insan hakları ihlali olduğu ve eşitlikçi ve demokratik bir topluma ulaşmanın yolunun bu cinsiyet eşitsizliğinin kaldırılmasıyla temellendirmektedir (Sayın, 2007: 7). Bu bağlamda KA-DER, Türkiye'deki kadın sorunlarını genel olarak insan hakları, demokrasi ve modernleşme kriterlerine göre tanımlamakta ve değerlendirmektedir (KA-DER, 2003a).

Bu anlamıyla dernek, kadın sorununun sadece siyasette eşitsiz temsili noktasına odaklanmamaktadır. Ne var ki, toplumun her alanında varolan cinsiyet eşitsizliğinin; kadınların karar alma mekanizmalarında söz sahibi olmasıyla ortadan kalkacağını öne sürmektedir. Yani, kadınların siyasette yer alarak hem bu eşitsizliği eşitliğe hem de siyaseti dönüştürebileceğini savunmaktadır (Sayın, 2007: 21). KA-DER, kadınlar ve erkeklerin farklı ihtiyaçları olduğu, bu farklı ihtiyaçların giderilmesinin farklı çözümlerle mümkün olduğu gerçeği karşısında, kadınların ihtiyaçlarını ve kadınların taleplerini kadınların olmadığı karar alma mekanizmalarında tanımlamanın ve politika üretmenin mümkün olmadığını ileri sürmektedir. Dolayısıyla kadınlar kendileri için, sorunlarını çözecek politikaların üretildiği mekanizmalarda yani siyasette olması gerektiğini savunmaktadır (Sayın, 2007: 24). Buradan anlaşıldığı üzere, KA-DER kadınların temsil eşitliğinin sağlanmasını, kadınlara hizmet etmek için kadınların politikaya atılması ve mecliste kadın politikaları oluşturmak için gerekli görmektedir.

Cinsiyet eşitliğini hayatın her alanında kadınlar ve erkekler için eşit güçlenme ve katılım olarak tanımlayan KA-DER'e göre, kadınların medeni haklarını kazanmaları ve bunu takiben siyasi haklarını kazanmaları mücadelelerinin temelinde kadının insan hakları talebi yatmaktadır. Bu bağlamda derneğin, TKB'nin mücadelesini kadının insan hakları mücadelesi açısından değerlendirdiği söylenebilir. KA-DER kadın hareketinin bu kazanımlarını, birey olarak kadınların erkeklerle eşit varlıklar olduğunun göstergesi olması açısından önemli bulmaktadır. Ancak, yasalar önündeki bu eşitlik kazanımının, kadınlar ve erkekler arasındaki bireysel farklılıkları, ihtiyaçları ve toplumsal konumları gözlemlemesinden dolayı, uygulamada kadınlar aleyhine eşitsizliklerin sürdüğünü belirtmektedir. İşte bu noktada KA-DER, kadın ile erkeğin farklı toplumsal koşulları deneyimlemesinden kaynaklanan eşitsizliklerin giderilmesi için; yasalar bağlamında biçimsel eşitlik anlayışının terk edilmesi gerektiğini; yerine farklı eşitlik sağlama politikalarının geliştirilmesini önermektedir (Sayın, 2007: 22, 23).

KA-DER'in önerdiği farklı eşitlik sağlama politikaları, özel önlem uygulamalarıdır. KA-DER özellikle, kadınların politikaya katılımını engelleyen ekonomik ve sosyal koşulların, yasa ve uygulamaların değişmesi için eşitlik politikaları içinde yer alan özel önlem politikalarını savunmaktadır. Derneğin özel önlem politikaları ile neyi kastettiğini anlayabilmek için, "fırsat eşitliği", "olumlu eylem/olumlu

ayrımcılık/fırsat önceliği” gibi politika önerileriyle özel önlem arasındaki farkı nasıl değerlendirdiğine bakmamız gerekmektedir. Dernek, kadınlara ve erkeklere eşit fırsatlar sağlamanın politikası olarak gördüğü “fırsat eşitliği”, “olumlu eylem/olumlu ayrımcılık/fırsat önceliği” politikalarını yasalar önünde eşitlik anlayışından bir ileri adım olarak değerlendirmesine rağmen kadının toplumsal ve kamusal alana katılımında dünya genelindeki mevcut duruma dayanarak cinsiyet eşitsizliğini yok etmede başarılı olamadıklarını ileri sürmektedir. Çünkü KA-DER’e göre bu anlayış, kadınların mevcut durumlarındaki erkeklere kıyasla yaşadıkları eşitsizlikleri dikkate almamakta ve fırsatlardan yararlanmanın başlangıç noktasındaki eşitsizliği göz ardı etmektedir. Bu durum karşısında, kadın hareketinin taleplerini bir üst noktaya taşımasıyla ortaya çıkan “eşit toplumsal sonuçlar için üretilen eşitlik politikaları” kavramını ise KA-DER, yine olumlu eylem/olumlu ayrımcılık/fırsat önceliği şeklinde tanımlanan politikalar içinde, ancak ayırım yapmama ilkesi altında çözülemeyen sorunlar için özel önlemler almayı gerektiren politik açılımlar olarak nitelendirmektedir. KA-DER’e göre, ayırım yapmama ilkesi altında çözülemeyen sorunlar için bir açılım sunan özel önlem politikaları, toplumsal yaşamda eşitlik sağlanıncaya kadar yani sonuçlarda eşitliğe ulaşıncaya kadar dezavantajlı gruplardan yana özel önlemlerin alınmasını, bir başka deyişle bu grupların yarıya eşit başlama noktasına getirilmesini amaçlamaktadır. Dernek, ancak bu şekilde fırsat eşitliği sağlama yaklaşımından bahsetmek ve bu yaklaşımla sonuçlarda eşitlik elde etmenin mümkün olacağını öngörmektedir. KA-DER’in, bahsettiği özel önlem uygulamalarının başında kota uygulaması gelmektedir (Sayın, 2007: 23).

KA-DER, bu şekilde tanımladığı kadın sorunlarının çözümünde kendini, kadın erkek eşitsizliğinin toplumsal bir sorun olarak görülmesi ve çözülmesi için gerekli siyasi iradenin ve toplumsal farkındalığın yaratılması için baskı unsuru olarak çalışan bir örgüt olarak konumlandırmaktadır (Sayın, 2007: 5). Avrupa Birliği sürecinde, oluşan sivil toplum örgütlülüğü anlayışı ve konumlanışı, KA-DER’e baskı unsuru olabilme noktasında resmi meşru bir zemin fırsatı sağlamaktadır. Diğer taraftan, KA-DER’in kuruluşundan bu yana talep ettiği kota uygulamasının yasallaştırılması isteğinin gerçekleştirilmemiş olması, Türkiye’nin bu anlamda kat edecek uzun bir yolu olduğunun göstergesidir.

Dernek siyasetinin amacını, “Modern toplumlarda ‘insanca yaşama’ ulaşabilmek için, değişik beceri ve kabiliyetteki insanları, dünyanın nimetlerinden faydalanmak

üzere yetiştirmek ve geliştirmek...” olarak açıklar (KA-DER, 2003a). Bu tanımlamaya bağlı olarak derneğin siyasi ideolojisini Şirin Tekeli’nin aktarımıyla, mecliste KA-DER’in desteklediği kadın temsilcilerin var olmasıyla “...kadın taleplerine cevap verilmesini sağlayabilecek bir ‘ortak kadın platformu’ oluşmasına izin veren, ‘minimal’ ama tutarlı ve demokratik bir ideoloji” olarak tanımlanabilir. Yani, toplumsal cinsiyet eşitliğine duyarlı demokratik bir yaklaşım olarak da nitelendirilebilir. Bu amacı gerçekleştirmek için stratejisini belirlerken başka ülkelerdeki deneyimlerin yanı sıra Türkiye’de 90’ların sonunda geçerli olan siyasi tablonun tahlilini de göz önüne alan KA-DER, kadınların risk ve şanslarını farklı partilere dağıtmak yönteminin etkili olacağını öne sürmektedir. Çünkü derneğe göre, Türkiye’de kadınların temsilini arttırmak için, varolan siyasi parçalanmışlık içinde bir Kadınlar Partisi kurmak veya bağımsız adayların seçilme şansının geleneksel olarak düşük olduğu bir sistemde bağımsız kadın aday desteklemek çözüm getirmemektedir. Dolayısıyla Şirin Tekeli’nin belirttiği üzere dernek, siyasi parti değil aday desteklemektedir (Tekeli, 1999b: 4).

KA-DER, siyasi partiler karşındaki tutumunu ise, tarafsız ve hepsine eşit mesafede durmak olarak tanımlamamaktadır. Çünkü yukarıda bahsedildiği üzere dernek, siyasette kadın erkek temsil eşitliğinin sağlanması için tüm partilerden aday olan kadınları destekler. Şimdi burada bir ikilem ortaya çıkar. Kadın sorunları, aynı zamanda ataerkil yapının şekillendirdiği siyasetlerin ve o siyasetlerin taşıyıcısı olan mevcut siyasi partilerin pratiklerinin de bir sonucudur. Bu mevcut yapılarıyla partilerin kendi siyasal politikaları o partilerden seçilen kadınlara “kadın politikası” yapmak noktasında olanak tanımayabilir. Dolayısıyla, KA-DER’in seçilen kadın adayların dayanışmasıyla mecliste bir kadın politikası üretme hedefi tüm partilere eşit mesafe ilkesiyle çelişir. Dernek üyeleri ile yapılan görüşmede genel eğilim, böyle bir ikilem olduğunu kabul etmeleri, ancak mecliste dayanışma oluşturacak ve kadın politikası üretecek bir kadın milletvekili çoğunluğunun bugüne kadar sağlanamamış olması, bu ikilemin tartışılmasına olanak sağlamadığı yönündedir (KA-DER Üyeleri, 2009). Kısaca, derneğin öncelikle bu tartışmaları yapabilecek ve kadın politikası üretmek için mecliste bir güç oluşturabilecek sayıda kadının mecliste yer almasına öncelik verdiği söylenebilir. Partiler üstü bir bakış açısını benimsemesine karşın dernek, kadın dostu parti kriterlerini aşağıdaki gibi

belirlemesi, partileri değerlendirirken onların kadının siyasette temsili için nasıl bir örgütlenme yapısını temel aldığıının göstergesidir.

- Kadın erkek eşitliği partinin temel prensiplerinden biridir.
- Parti programında kadın politikası bulunur ve kadın- erkek eşitliği politikalarını devlet politikası haline getirme ilkesi ile hareket eder.
- Parti içinde toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamak üzere faaliyet gösteren özerk yapılar vardır. Örneğin kadın kolları/meclisleri/ fırsat eşitliği komisyonları
- Kadınların parti içinde ve kamusal alanda karar alma mekanizmalarında yer almasını sağlayacak politikaları vardır.
- Kadın Kolları/ meclisleri faaliyetleri için parti bütçesinden yeterli kaynak aktarılır. %20 oranında parti gelirleri kadın kollarının/meclislerinin faaliyetlerine ayrılır.
- Parti olanakları kadın meclislerinin/kollarının faaliyetleri için de kullanılır.
- Parti içi kadın kollarının/ meclislerinin politikası partinin en üst düzeydeki politikalarının da öncelikleri içindedir.
- Kadın adaylardan aday olmaları için ücret talep edilmez, kadınların seçim kampanyasında parti kendi insan kaynağı ve olanakları ile destek verir. Ayrıca kadınlar için eğitim programı hazırlar ve uygular.
- Kadın Kolları Başkanlığı ara kademe olmaksızın doğrudan Genel Başkana bağlıdır ve Kadın Kolları Başkanı oy hakkı ile parti Merkez Yönetim Kurulunun üyesidir.
- Aday listeleri belirlenirken karar süreçlerine Kadın Kolları Başkanlığının katılımı ve belirleyici rolü olması sağlanır.
- Kadın Kolları Başkanlığı partinin tüm politika, program ve planları hazırlanır ve uygulanırken sürecin tam katılımcı ve karar alıcı ögesi olarak kabul edilir ve eşitlik politikaları tüm sektörler içine yayılır, yerleştirilir.
- Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası antlaşmalar parti tarafından incelenmiştir ve gerekleri parti içinden başlayarak yerine getirilmektedir.
- Parti Kadın STK'lar ile yakın işbirliği içindedir. STK'lardan gelen talep ve önerileri esas alarak, plan ve politikalarını katılımcılık ilkesi çerçevesinde hazırlar.

- Parti mekânları ve çalışmaları kadınlar da düşünülerek planlanır. (Sayın, 2007: 13)

Bu kriterlerden anlaşılacağı üzere, KA-DER aslında partilerin ataerkil yapısını kırarak pratik öneriler sunmaktadır. Özellikle, kadın kollarının işlevlerinin ve yetkilerini genişletilmesini önermektedir. Bu anlamıyla dernek, parti içinde kadınların siyasete katılımının artmasını sağlayacak organ olarak kadın kollarını görür. Bu nedenle de KA-DER, partilerin kadın kollarıyla iyi ilişkiler kurmaya ve sürdürmeye özen göstermektedir. Sonuç olarak, bu kriter ile partilere siyasal ideoloji bakımından eşit mesafede durmasına karşın kadın sorunlarına duyarlı olma noktasında partileri değerlendirdiği söylenebilir. Diğer yandan, bu öneriler KA-DER'in ilkesel düzeyde sunduğu önerilerdir. Yani, bu kriterleri uygulamaya sokmayan partilerden kadın adaylara da meclise girmeleri için de destek olunmaktadır.

Pratikte mecliste kadın erkek eşitliğine ulaşılması yolunda tüm kadın adayları desteklemesine karşın KA-DER ilkesel olarak görev tanımını, sadece meclise kadın milletvekili adayı göndererek kadın-erkek eşitliğini sağlamak değil; meclise gönderdiği kadın adayların kadın sorunlarını meclis gündemine taşıması ve aşağıdaki ilkeleri hayata geçirmesi için seçimden sonra da kadın milletvekillerini takip etmek olarak da genişletmektedir. KA-DER'in, desteklediği kadın adayların aşağıdaki ilkeleri kabul etmesi gerekiyor:

1. Kadınlık durumunun bilincinde, bunu sahiplenen, dillendiren, kadınlara özgü sorunlar konusunda duyarlı davranan, kadın dayanışmasına önem veren,
2. Başta Medeni Kanun Reformu olmak üzere, kadınlara yönelik her türlü ayrımcılığı ve şiddeti sonlandıracak adımları atmaya kararlı, yenilikçi, toplumu ileriye götürecek projeleri olan,
3. Laik Cumhuriyetin insan haklarına saygılı eksiksiz bir demokrasi ve hukuk devleti olması ve sivil toplumun güçlendirilmesi için çalışan,
4. Her türlü fanatizme, yobazlığa, ırkçılığa, toplumsal kirliliğe, şiddete ve savaşa karşı çıkan, çevreyi koruma bilincine sahip,
5. Siyasete kişisel çıkarı için değil, kadınların ve halkın gerçek temsilcisi olmak amacıyla giren,

6. Dürüstlüğü, ilkeliliği ve cesareti, birleştirici ve yumuşak bir üslupla birleştiren birer yurttaş olmaları istenmektedir (Url-2: Madde 2).

KA-DER, destekliği adayların “ortak kadın programı” bağlamında STK’ların sağlık, eğitim, çevre gibi kadınları yakından ilgilendiren konulardaki kimi önerilerinin meclisteki takipçisi olması gerektiğini bu nedenle KA-DER, STK’lar ile karşılıklı bilgilendirme ve destekleme ilişkisi içinde bulunduğunu belirtmektedir. Yine de STK’larca düzenlenen etkinliklere katılırken kendi ilkelerini ve önceliklerini benimsemektedir (KA-DER, 2008a).

3.2.3. KA-DER’in çalışma yöntemi:

KA-DER, amacını gerçekleştirmek üzere yapacağı çalışmanın ana hatlarını şu şekilde çizer: Bütün kadınları siyasete daha aktif katılmaya çağırmak; kadınların siyasi partilere üye olmasını istemek; kadınların siyasi parti organlarında yer almalarını desteklemek; seçim bölgelerinde yaygın örgütlenmek; kadın adayların seçilebilir yer ve sıralarda olması için partilerle işbirliği yapmak; partiler, partilerin kadın kolları ve başta diğer kadın örgütleri olmak üzere, STK’larla örgütlenme kampanya ve seçim konularında ortak çalışmak; kadın adaylara maddi manevi destek ve eğitim vermek; toplum genelinde cinsiyet eşitliğine dayalı siyasi bilinci yükseltmek (KA-DER, 2008a).

Siyasi partilere eşit mesafede duran KA-DER, hangi partiden olursa olsun sadece kadın adayları desteklemektedir. Ama adayların, KA-DER’in yukarıda sayılan ilkelerini kabul etmeleri gerekmektedir (KA-DER, 2008a).

KA-DER, adaylarına onlar için başvuru kaynağı olarak; onlara cesaret, güven ve moral vererek; zorunlu durumlarda aday olmak için gerekli olan maddi desteği vererek; temel siyaset, adaylık, siyasi kurumlar bilgileri ve “ortak kadın politikası”, kampanya yürütme, iletişim gibi konularda eğitim vererek destek olmayı amaçlamaktadır. Bunun yanı sıra kadın seçmenlerde yurttaşlık ve kadın adayları destekleme bilinci yaratarak kadın adaylar için taban yaratmayı hedeflemektedir (KA-DER, 2008a).

KA-DER, Haziran 2003’de gerçekleştirdiği Kadın Sorunlarına Çözüm Arayışı Kurultayı: Siyasette ve Karar Alma Süreçlerinde Kadın Çalışma Grubu’nda, kadınların siyasette ve karar alma süreçlerine katılımının artması için yapılması gerekenleri 4 başlık altında toplar: T.B.M.M’de gerçekleştirilmesi gereken yasal

düzenlemeler (Kota konulması, seçim ve siyasi parti yasasının toplumsal cinsiyet duyarlılığına göre yeniden düzenlenmesi, STK'lara bütçeden pay ayrılması ve STK'lar ile meclis arasında sıkı bağlatı kurulması...), siyasetteki anlayışların değişmesi (kadınların adaylığa teşvik edilmesi, parti içi düzenlemeler, kadın kollarının partilerin yan kuruluşu olmaktan çıkartılıp parti içindeki karar alma mekanizmalarında etkin kılacak önlemlerin alınması...), kadınların karar alma süreçlerine katılımlarını teşvik etmek (eğitim vermek, deneyimi olmayan kadınlara rehberlik etmek, cinsiyete duyarlı eğitim, fermuar sistemi...), planlama ve değerlendirme için cinsiyete göre toplanmış veri ve bilgi oluşturulması (istatistik veri toplama sisteminin cinsiyete duyarlı hale getirilmesi...). KA-DER, tüm bu maddeleştirdiği eylemleri, hangi kuruluşların ortak çalışmasıyla yapılabileceğini ve ne kadar sürede gerçekleştirilmesi gerektiğini de belirlemiştir. Bu kuruluş ve kurumlar arasında hükümet, sendikalar, STK'lar, akademik kurumlar, KSGM, özel sektör, işveren örgütleri gibi kurumlar yer almaktadır (KA-DER, 2003a).

KA-DER, yukarıda sıraladığı çözüm eylemlerini ve diğer projelerini hayata geçirebilmek için son beş yıldır işlerliliğini yitirmiş olan 9 çalışma komisyonu oluşturmuştur. Dernek bünyesinde gerçekleştirilen çalışmaların yürütme aracı olan komisyonların görevleri aşağıda yer aldığı gibidir:

Eğitim Komisyonu: Mevcut MEDA eğitimlerinin devamının sağlanması; MEDA dahilinde geri dönüş eğitimlerinin kadın gruplarına verilmesinin sağlanması; seçmen eğitim paketinin hazırlanması ve takibi; Siyaset Okulu Projesi'nin eğitim içeriğinin hazırlanması ve takibi; gerek KA-DER üyeleri için, gerekse geniş katılıma açık düzenlenebilecek yeni eğitimler araştırmak ve düzenlemek.

Medya Komisyonu: KA-DER faaliyetlerinden basın ve medyayı haberdar etmek; medyada KA-DER lobiciliği yapmak; Mevcut başarılı medya ilişkilerini devam ettirmek ve artırmak; KA-DER bültenlerini ve kampanyaları medya kuruluşlarına iletme.

Bülten-Yayın Komisyonu: Web sitesini güncellemek; KA-DER'i tanıtıcı Türkçe ve İngilizce olmak üzere birer broşür hazırlamak; basın bültenlerini hazırlamak; eğitim materyallerinin basılması işini takip etmek.

Uluslararası İlişkiler Komisyonu: Projelere kaynak sağlayacak uluslararası kurum ve dernekler ile ilişkileri devam ettirmek ve yenileri ile ilişki oluşturmak (NDI, IRI, AB, çeşitli konsolosluklar, Global Fund For Women, UNIFEM...etc); hazırlanacak

İngilizce broşür ve tanıtım materyalleri ile dış tanıtım ve lobicilik faaliyetlerini sürdürmek ve oluşturmak.

Kaynak-Fon Komisyonu: Projeler ve KA-DER için dış ve iç fon bulmak; parasız yapılabilecek kampanya ve projeler için diğer komisyonlar ile ortak çalışarak kaynak üretmek.

Kadınlarla İlgili Hukuki Süreç Komisyonu: İhtiyari protokolün son durumunu takip etmek ve bilgilendirmek; Anayasa'nın 10. Madde'sinin takibini yapmak; Meclis iç tüzük değişiklik paketindeki Eşitlik Kurulu sürecini takip etmek; siyasi partiler ve seçim yasası ile ilgili gelişmeleri takip etmek ve KA-DER önerileri (özellikle kota konusunda) oluşturmak konusunda taslaklar hazırlamak.

Proje ve Takip Komisyonu: Daha önceki yönetimin hazırlamış olduğu projelerin takibini yapmak; yeni projeler üretmek.

Şube Kurma ve Güçlendirme Komisyonu: İstanbul Merkez şube kurma çalışmaları yapmak ve şubeyi kurmak; Denizli, Tekirdağ ve Marmaris şubelerini güçlendirmek veya bu mevcut şubeler ile ilgili olarak öneri oluşturmak; Gaziantep, Antalya, Niğde ve Ordu gibi potansiyeli yüksek illerimizde yeni şube kurma çalışmaları yapmak.

Partiler ve STK'lar ile İlişkiler Komisyonu: Siyasi parti faaliyetlerini izlemek (kongreler, tüzük değişiklikleri, toplantılar, seçimler...vs) ve bildirmek; MYK ile iletişim içinde İstanbul'daki STK toplantılarını takip etmek ve gitmek; kadın kuruluşları ve STK'lar ile düzenli ilişki içinde olmak; KA-DER faaliyetlerinden STK'ları ve Siyasi Parti Kadın Kollarını haberdar etmek, parti tüzüklerini toplamak; Siyasi Parti Kadın Kollarının bizim katılımımıza açık olabilecek toplantılarına gitmek; kadın kolları ile sıkı iletişim içinde olmak (Url-4).

Görüldüğü üzere KA-DER bünyesinde gerçekleştirilen ve gerçekleştirilecek olan tüm çalışmaların/eylemlerin planlanmasından ve yürütülmesinden farklı bir komisyon sorumludur. Her komisyonun uzmanlaşma gerektiren farklı bir alan üzerinde çalışma yapması, derneğin çalışma yönteminin profesyonel bir şirket yapısıyla benzerlik taşıdığını gösterir. Ancak, bu komisyonlarda çalışacak olan insan kaynağının sağlanamaması nedeniyle, komisyonlar yukarıda belirttiğim gibi yaklaşık beş senedir ortadan kalkmıştır. Bu derneğe ilişkin başka bir soruna işaret eder. Aysun Sayın'ın ifade ettiği üzere, dernek bu komisyonlarda çalışacak insan kaynağını

oluşturacak mekanizmaları işletmekte yetersiz kalmıştır (Sayın, 2009). Diğer bir deyişle, derneğe yeni üyelerin gelmesini sağlayacak iletişim araçlarının kurulması konusunda yeterli bir faaliyet gösteremediği söylenebilir.

3.2.4. KA-DER projeleri

KA-DER'in katılımcısı, öncüsü ve yürütücüsü olduğu projeler, genel olarak eğitimdeki cinsiyet eşitsizliği, kadına yönelik şiddetin önlenmesi, seçim ve partiler yasasının değiştirilerek kadınlar için %30 kota uygulamasının yasallaştırılması, kadınları siyasette ve karar alma mekanizmalarında yer almaları için aday olmaya teşvik ve bu alanda kadınlar için eğitici seminer, kurs programları veya bilgilendirici bir dizi konferansları kapsamaktadır.

- 2000'den Önce T.B.M.M.'ne En Az 55 Kadın Milletvekili Sokma Projesi:

KA-DER'in kurulmasına aslında bu proje yol açmıştır. Şirin Tekeli ve Ceylan Orhun tarafından 1996 sonbaharında hazırlanan proje taslağı, Duygu Asena, Fatmagül Berktaş, Ayşe Düzkın, Nükhet Sirman gibi isimlerin davet edildiğı 10 kadar kadının tartışmasına sunulmuştur. 2000'den önce T.B.M.M.'ne en az 55 kadın milletvekili sokma amacını gerçekleştirmek üzere projede önerilen örgütlenme modeli, "partiler üstü baskı grubunun ötesinde işler yapan – tek amaçlı - bir tür seçim bürosu"dur. Yine projede en ideal olanının bu örgütün bir şirket, bir dernek ya da vakıf olarak kurulması veya varolan kuruluşlardan uygun olan bir şirket, bir dernek ya da vakfın altında örgütlenmek olduğu belirtilmektedir. Dolayısıyla, KA-DER'in kurulmasıyla bu tartışmadan ayrı bir dernek olarak örgütlenme kararının çıktığı anlaşılmaktadır. Bu projede yapılması önerilen çalışmalar arasında; "sağlam sandalyelerin" hangi bölgelerde ve hangi partilere ait olduğunun belirlenmesi için bir seçim araştırmasının yapılması, derneğe üye ve seçimler için aday belirlemek için kadın örgütleri, eski kadın milletvekilleri, partili kadınlarla iletişim kurarak lobi çalışması yapılması, kamuoyu oluşturma, aday yetiştirme programları, kampanya çalışmaları için basın bürosu kurulması, propaganda çalışmalarında kadın adaylara halkla ilişkiler hizmetinin sunulması yer almaktadır (Tekeli, 1996). Proje, ilk olarak 1999 genel

seçiminde uygulanmıştır.¹² 1999 genel seçimlerinde meclise giren kadın milletvekili sayısı 22’dir. Dolayısıyla projenin hedeflediği sayıya ulaşmada başarısız olunmuştur.

- MEDA Eğitimi:

Mayıs 2000 – Temmuz 2001 tarihleri arasında gerçekleştirilen eğitim programında Toplumsal Cinsiyet, Türkiye’de kadın ve siyaset ana başlıkları altında cinsiyet kavramı, toplumda kadına yüklenen roller, Türkiye’de kadının kısa bir tarihi, kadınlar nasıl bölünüyor, siyasi partilerde kadınların aleyhine işleyen mekanizmalar, ne yapılabilir gibi konuları kapsayan 2 günlük seminerler düzenlenmiştir (Url-3).

- Kadınlar İş Başına Projesi:

2003 – 2006 olmak üzere 3 senelik bir zaman süresince devam eden eğitim programında amaç, kadınları seçimle ve atamayla gelen tüm karar alma organlarına aday olmaya özendirmek ve aday olmayı düşünenleri bilgilendirmek olarak açıklanmaktadır. Eğitim kapsamında verilen kurslar; “İddialı Olmak (Kendine Güven) Eğitimi (Assertiveness)”, “Verimli Toplantı Yapmak Eğitimi”, “Yerel Yönetimler, Rekabet - Kıskançlık - Görünür Olma Ve Dayanışma”, “İletişim - Motivasyon – Liderlik, Demokrasi - Katılım – Yurttaşlık”, “AB yeliği Kadınlara Ne Getirecek?”, “Kadınlarla Grup alışması Nasıl Yapılır?”, “Türkiye Kadın Hareketi Tarihi”, “Kadına Yönelik Uluslararası Anlaşmalar”, “Toplumsal Değişimde Kadınların Rolü ve KA-DER rneği”, “Medeni Yasa - Haklarımızı ğrenelim”, “Güzel Konuşma Ve Hitabet”dir. Bunlardan Güzel Konuşma ve Hitabet eğitimi dışındaki eğitimleri ücretsiz veriliyor. Genellikle 20 kişilik sınıflarda gerçekleştirilen kurslar 2 saat ile 2 gün arasında değişen srelere sahip (Url-3).

- Eğitimde ve Toplumsal Katılımda Cinsiyet Eşitliğinin Sağlanması:

Ocak 2005 – Aralık 2007 tarihleri arasında gerçekleşen projeyi KA-DER, Anne ocuk Eğitim Vakfı (AÇEV) ve Eğitim Reformu Girişimi (ERG) ile birlikte yürütmüştür. Proje, Avrupa Birliği tarafından finanse edilen “Kalkınma İşbirliklerine Toplumsal Cinsiyet Konusunun Entegre Edilmesi Hibe Programı” kapsamında desteklenmiştir. Eğitim alanındaki toplumsal cinsiyet eşitısızlıklarını azaltarak Türkiye’nin sosyo-ekonomik alandaki kalkınmasına katkıda bulunmayı hedefleyen

12 “Maraton” adı altında yrtlen seçim kampanyasının ayrıntılarına “KA-DER’in Genel ve Yerel Seçimlerde Yaptığı alışmalar” başlığı altında yer verilecektir.

projenin hedef kitlesini; yerel düzeyde, okuryazar olmayan genç kız ve kadınlar, temel eğitim çağında kız çocuğu olan ebeveynler, yerel yöneticiler, toplum liderleri, eğitimciler, gazeteciler, sivil toplum kuruluşları oluşturur iken, ulusal düzeyde ise, politika üreticileri, karar alma mekanizmalarında yer alanlar ve medya kuruluşları oluşturmaktadır. Diyarbakır, Şanlıurfa, Mardin ve İstanbul illerini kapsayan çalışmaların yürütüldüğü projede, Anne Baba Seminerleri gibi bilinç yaratıcı etkinlikler gerçekleştirilerek 2400 kişiye ulaşılmıştır.

KA-DER ise, projenin “İşlevsel Yetişkin Okuryazarlığı ve Seçmen Eğitimi” programının Seçmen Eğitimi veya Yurttaşlık Eğitimi bölümünü geliştirerek yönetmiştir. Proje bölgesini kapsayan illerde 8000 kadar okuryazar olmayan kadına ulaşılan programın 15 yaş üstü okuryazar olmayan yetişkinlere yönelik olan İşlevsel Yetişkin Okuryazarlığı bölümünün amacı, onlara okuduğunu anlama, yorumlama ve eleştirel düşünebilme yeteneklerini kazandırmak olarak açıklanmaktadır. Ayrıca, bu bölümün içeriğinin toplumsal cinsiyet eşitliği bakış açısıyla revize edildiği belirtilmektedir. Bu bölümde, okuryazarlık becerisi kazandırmanın yanı sıra çocuk sağlığı, genel sağlık, üreme sağlığı, temizlik, beslenme, çocuk hakları, kadın hakları, çocukların okula hazırlanması, aile içi iletişim gibi birçok konuda bilgi verilmiştir. Kadınları karar alma mekanizmalarına, sivil toplum örgütlerine, yerel seçimlere ve seçimlere katılmaları için teşvik etmeyi amaçlayan “Yurttaşlık Eğitimi” programı, KA-DER üyesi Nüket Sirman Aydın ve Seyhan Ekşioğlu tarafından yazılan “insan hakları” ve “kadın seçmen olmak” konulu iki bölümden meydana gelmektedir. KA-DER tarafından eğitilen eğiticiler tarafından İşlevsel Yetişkin Okur-Yazarlığı Programı çerçevesinde verilen Yurttaşlık Eğitimi programı için 17 gönüllü eğitimi ve 350 kurs gözlemi yapılmıştır.¹³

- Siyaset Okulu Projesi:

Kasım 2006 – Haziran 2007 tarihlerini kapsayan ve İsveç Başkonsolosluğu’nun mali desteğiyle gerçekleştirilen projenin genel amacı KA-DER tarafından, karar mekanizmalarına katılımı toplumsal cinsiyet eşitsizliğini gidermeye katkı sağlamak şeklinde belirlenmiştir. Projenin özel hedefleri ise şu şekilde belirtilmektedir; 2007 genel seçimlerinde mecliste temsil edilen kadın oranını anlatmak, siyasette aktif ve

¹³ İşlevsel Yetişkin Okur-Yazarlığı ve Yurttaşlık Eğitimi hakkında ayrıntılı bilgi için ayrıca bakınız: KA-DER, 2007a.

değişik siyasi partilerden bir kadın/aday havuzu oluşturmak, değişik partilerden kadınlar arası iletişimi sağlamak, siyasi görüşleri ve ideolojik farklılıklarına rağmen katılımcıları ‘kadın paydasında’ buluşturabilmek, katılımcıları siyasette daha güçlü kılmak, bunu sağlamak için onlara teorik ve pratik bilgi, deneyim desteği sağlamak, katılımcılarda kadın siyaseti ve toplumsal cinsiyet konularında farkındalık yaratmak.

KA-DER’in altını çizdiği değişik siyasi partilere eşit mesafe ilkesi çerçevesinde her siyasi partiden aktif siyasetçi kadınların katıldığı proje kapsamında; Toplumsal Cinsiyet, Türkiye Kadın Hareketi Tarihi, Siyasette Erkek Egemenliği, ‘Kadınca’ Politika, CEDAW (Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlememesi Sözleşmesi) Kota, Siyaset Nedir?, Türkiye Politik Sistemi, Yerel Politika, Uluslararası Politikaya giriş, bir yönetim aracı olarak ekonomi, Avrupa Birliği gibi teorik derslerin yanı sıra, kadın siyasetçilerin gündelik hayatta ihtiyaç duyabileceği, Konuşma Tartışma Teknikleri, Seçim Kampanyası Yürütmek ve Kampanya Oyunu, Neden Kadınlar: Demokrasi ve eşit temsilin gerekliliği, İttifak-Müzakere Teknikleri, STK’lar ve Medya ile Çalışmak, Erkeklerle Çalışmak ve Destek Almak gibi başlıklar altında dersler verilmiştir.

Derneğin; 22 Temmuz 2007 genel seçimi için yürüttüğü çalışmanın bir parçası olan proje kapsamında İstanbul, Ankara, Eskişehir, Bursa, İzmir ve Adana illerinde toplam 9 kez gerçekleştirilen ve her biri 6 gün süren okullarla 200 kadına ulaşılmıştır (KA-DER, 2007a).

KA-DER, 2009 Yerel Seçimleri için de öncelikle 28 Nisan – 2 Mayıs tarihleri arasında İsveç Konsoloslugu desteği ile İstanbul’da gerçekleşen ve Mersin, Ankara, Trabzon, Tunceli, Hatay, Van, İzmir ve Kayseri olmak üzere 9 ilde toplam 10 Siyaset Okulu düzenlemeyi planlamıştır. 30 Ocak 2008’de biten okullarda belediye başkanı; il genel meclisi, il ve ilçe belediye meclisi üyesi veya muhtar aday olmak isteyen kadın siyasetçilere, yukarıda derslere ek olarak “Yerel Siyaset ve Yerel Yönetimler” konularında akademisyenler ve kadın konusunda çalışan aktivistler tarafından dersler verilmiştir. Okul sonunda eğitim sertifikası verilen katılımcılardan ücret talep edilmemiştir (Url-3).

- Siyaset Okulu Değerlendirme Projesi:

Bu proje, Siyaset Okulu katılımcılarına dağıtılan anket ve odak grup sorular aracılığıyla projenin yararlılığını ölçmeyi amaçlanmaktadır.

2009 Yerel Seçimleri için 28 Nisan – 2 Mayıs 2008 İstanbul’da gerçekleştirilen Siyaset Okulu’nun değerlendirme raporu e-kitap olarak derneğin internet sayfasında yer almıştır. Bu rapora göre eğitimlere katılan ve sertifika alan kadın katılımcılar bağımsız, AKP, SHP, DP ve Anavatan partilerinin üyelerinden oluşmaktadır. Eğitim sonrası yapılan anketlerde; katılımcıların %62,20’si eğitimin aday olmak için kendilerine yeterli bilgi vermesini “çok” olarak değerlendirirken, %30, 80’si biraz olarak cevaplandırmıştır. Bunun yanı sıra adaylar; kendilerine yöneltilen eğitimden öğrendikleri en önemli şeyin ne olduğu sorusuna ise: “Kendime güvenim”, “Dayanışma, farkına varma”, “Nerede, ne şekilde, nasıl durmamız gerektiği, kadının siyasetteki yeri”, “Farkındalığıma vardım”, “Her gün, her an, her ilişkimde aslında siyaset yaptığımı farkına vardım. Hayat yereldir”, “Kadın olmanın bilincine, kadın dayanışmasının bilincine varmak”, “Toplumsal cinsiyet ve kotanın erkeklerle daha iyi anlatılması”, “Kadın dayanışmasına daha çok ihtiyacımız olduğu; siyasi mekanizmalara (karar) kadınların gelmesinin önemi ve zamanı geldiği”, “Kendine güven ve seçme seçilme hakkında bilgiler; kadın hakları”, “Toplumsal cinsiyet, yerel siyaset ve yerel yönetimler” ve “Siyasi partilerde yer alabilme mücadelesi ve alt yapı hazırlığı” cevaplarını vermişlerdir. Katılımcı olan kadın yerel seçmen adaylarının cevaplarından anlaşıldığı üzere bu derneğin düzenlemiş olduğu eğitimlerin en çok kadın adayların kendilerine güvenlerinin sağlanmasına ve toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin bilincine varmaları yönünde bir yarar sağladığını söyleyebiliriz. Katılımcılara eğitimi nasıl buldukları, ders veriliş tarzında ve içeriklerinde önerdikleri değişikliklerinin neler olduğu soruları da yöneltilmiş. Buradan anlaşılabileceği üzere değişmez kalıplara sahip olan bir eğitim sistemi yerine kadın seçmenlerin ihtiyaçlarına maksimum düzeyde cevap veren bir eğitimin oluşturulmaya çalışıldığı söylenebilir (KA-DER, 2008e).

- Toplumsal Cinsiyet ve Kota Eğitimleri:

Haziran - Aralık 2006 tarihleri arasında gerçekleştirilen Toplumsal Cinsiyet ve Kota Eğitici Eğitimleri projesinin; genel amacı KA-DER 6. Dönem (20 Ekim 2005– 26 Ocak 2007) Faaliyet Raporunda, siyasi katılımı toplumsal cinsiyet eşitsizliğini gidermek şeklinde yer almaktadır. Friedrich Ebert Stiftung Türkiye Temsilciliği’nin desteği ile derneğin genel merkezince yürütülen projenin özel hedefleri ise, KA-DER tarafından, siyasi partilerde ve sivil toplum kuruluşlarında faal kadınlardan bir eğitici havuzu oluşturmak, katılımcıların toplumsal cinsiyet farkındalığını artırmak,

katılımcıları Türkiye’de Kadın Hareketi tarihi ve kota konusunda bilgilendirmek, katılımcıların yerelde ve toplumsal cinsiyet kota konularında kendi eğitimlerini vermelerini sağlamak olarak ifade ediliyor. Proje, İstanbul, Kadıköy, Eskişehir, Mersin, Bursa, Niğde, Samsun, Adana, Antalya, Denizli ve İzmir’de gerçekleştirilmiştir. Proje kapsamında ilk etapta Maçka Taşlık Otelde FES desteğiyle iki farklı tarihte; toplumsal cinsiyet, Türkiye’de Kadın Hareketi’nin tarihi ve Kota derslerini kapsayan eğitici eğitimleri gerçekleştirilmiş ve İstanbul ve diğer KA-DER şubelerinden 50’ye yakın kadın katılmıştır. İkinci etapta ise, eğitim alan eğiticiler, toplumsal cinsiyet ve Kota konularını kapsayan bir günlük eğitimler gerçekleştirmiş ve yaklaşık 400 kadına ulaşılmıştır (KA-DER, 2007a).

Toplumsal Cinsiyet ve Kota Eğitici Eğitimleri; KA-DER Genel Merkezi tarafından bir kez daha Mayıs – Haziran 2007 tarihleri arasında İstanbul’da 60 kadının katıldığı eğitici eğitimleri gerçekleştirilmiştir. 8 ay boyunca süren proje kapsamında, KA-DER bünyesinde siyasette ve sivil toplum örgütlerinde aktif rol alan yaklaşık 250 kadına toplumsal cinsiyet ve kota konularında eğitimler verilmiştir (Url-3).

KA-DER’in yürüttüğü projeler değerlendirildiğinde, ağırlıklı olarak maddi destek olarak Avrupa Birliği fonları ve yabancı ülkelerin temsilciliklerinin sağladığı görülür. Bu nedenle, Avrupa Birliği Sürecinde Sivil Toplum Örgütlülüğü başlığı altında bahsedilen 2004 yılında Dernekler Kanunu’ndaki değişiklik ile derneklerin yurtdışı kurum ve kuruluşlardan nakdi yardım alabilmesinin yolunun açılması KA-DER’e projelerini hayata geçirebilmesi için önemli bir olanak sağladığı söylenebilir. KA-DER’in projelerin içeriklerine baktığımızda, kadınların siyasal yaşama katılımını arttırmak için ağırlıklı olarak eğitim çalışmaları yaptıkları görülmektedir. Eğitim çalışmalarının içerikleriyle, kadın adayları toplumsal cinsiyet farklılıkları ve kota talebi konusunda bilinçlendirmeyi amaçladıkları anlaşılmaktadır. Bu nokta da, KA-DER açısından, karar mekanizmalarında sayısal olarak kadınların eşit bir biçimde yer almasının yanı sıra seçilen adayların kadınların sorunları ve taleplerinin de temsilcisi olma bilincine sahip olmasının istenilir olduğu yorumu yapılabilir. Bunun yanı sıra Siyaset Okulu değerlendirme projesinin gösterdiği gibi KA-DER, eğitim projelerin yararlılığını da ölçmektedir. Katılımcılardan geri bildirim alarak, yapılan çalışmanın ve uygulanan sistemin eksikliklerinin görülmeye çalışılması KA-DER’in, projelerini oluştururken hitap ettiği kadın adayların ihtiyaçlarını da gözettiği anlamına gelir.

3.3 KA-DER Faaliyetlerinde Toplumsal Cinsiyeti Ana Politikalara Yerleştirme (Gender Mainstreaming)

Bu başlık altında, son dönemde özellikle Avrupa Birliği politikalarında önemli ölçüde yer almaya başlayan ve uluslararası arenada tartışılan Toplumsal Cinsiyeti Ana Politikalara Yerleştirme stratejisi bağlamında KA-DER'in faaliyetlerine bakılacaktır. Daha açık bir ifade ile KA-DER toplumsal cinsiyet rolleri eşitsizliklerini yani özel alanı temel alan bakış açısı ile, kamusal alanda değişimi hedefleyen bir konuma sahiptir. KA-DER'in bu konumu, Avrupa Birliği politikaları ve Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne giriş sürecindeki dönüşümlerle etkileşim içindedir. Özellikle yukarıda belirtildiği üzere, Avrupa Birliği politikalarında yer almaya başlayan "Toplumsal Cinsiyetin Ana politikalara Yerleştirilmesi" kavramı, KA-DER'in kadın sorununu değerlendirme biçimiyle yakından bağlantılıdır. Bu amaçla, öncelikle "Toplumsal Cinsiyetin Ana Politikalara Yerleştirilmesi" stratejisinin ne olduğuna, nasıl tanımlandığına ve AB politika ve mevzuatlarında ne şekilde yer aldığına bakılacaktır. Daha sonra, bu politikaların Türkiye'nin AB'ye giriş sürecine nasıl yansıdığı ele alınacaktır. AB ve Türkiye'deki bu değişimler, KA-DER'in bu strateji yönündeki faaliyetlerinin temelini anlayabilmek açısından konuya dahil edilecektir. Son olarak ise, KA-DER'in "Toplumsal Cinsiyetin Ana Politikalara Yerleştirilmesi" stratejisi bağlamındaki çalışmaları, AB ve Türkiye'deki bu değişimler ile ilişkisi içinde incelenecektir.

Toplumsal Cinsiyeti Ana Politikalara Yerleştirme kavramı, Alkan'ın (2005:59) ifadesiyle kısaca, ana politika alanlarıyla kurumsal yapıların toplumsal cinsiyet farklılıklarıyla gereksinimlerine duyarlı bir bakış açısından yeniden tasarlanması şeklinde tanımlanmaktadır.

Avrupa Birliği tarafından tanınan ve desteklenen toplumsal cinsiyeti ana politikalara yerleştirme yaklaşımı, Avrupa Konseyi tarafından 1998'de genel anlamda, toplumsal cinsiyet perspektifinin üretilen tüm politikalara, politikanın tüm düzey ve evrelerine politika üretici aktörler tarafından dahil edilmesi için politika üretme süreçlerinin yeniden örgütlenmesi, ilerlemesi, gelişmesi ve değerlendirmesi olarak tanımlanmıştır. Avrupa Komisyonu tarafından ise daha ayrıntılı olarak şu biçimde

ifade edilir: “Toplumsal Cinsiyeti Ana Politikalara Yerleştirme, toplumsal cinsiyetin kadınlar ve erkekler arasında eşitliğin sağlanmasını destekleyen bakış açısıyla; politika üretme sürecinin tüm evrelerine toplumsal cinsiyet perspektifinin entegrasi – tasarlanması, uygulanması ve değerlendirilmesi-dir. Yani, üretilen politikaların yaşam ve hem kadınlar hem de erkeklerin pozisyonları üzerindeki etkilerinin nasıl olacağını tayin etmek ve bunun yanı sıra gerektiğinde onları yeniden adreslendirirken sorumluluk almaya yönelmektir. Bu kavram, toplumsal cinsiyet eşitliğini kadınların ve erkeklerin yaşamlarının somut bir parçası yapmanın, örgütlenmelerde olduğu gibi toplumda da herkese alan yaratmanın bir yoludur - paylaşılan bir sürdürülebilir insani gelişim ve onun gerçekliğe tercümesi vizyonunun sürece eklemelenmesine katkıda bulunmaktır.” Aslında, toplumsal cinsiyeti ana politikalara yerleştirme amaç veya içerik değil kadın ile erkek arasında eşitliğin sağlanması için oluşturulan stratejilerdir. Yani, amaç aslında eşitliğin sağlanması, toplumsal cinsiyeti ana politikalara yerleştirme ise bu amaca ulaşmak için geliştirilen stratejidir. Bu strateji bağlamında, Avrupa Birliği’nin olumlu eylem politikaları ise, varolan cinsiyet eşitsizliğini ortadan kaldırmanın sadece bir yolu olarak ele alınmaktadır (Url-5). Bu anlamıyla da strateji, Avrupa Birliği’nin kadın erkek eşitliği için ürettiği olumlu eylem politikalarına veya olumlu ayrımcılık/fırsat eşitliği yaklaşımlarından bağımsız değil, birbiriyle etkileşim içinde olan iki yol olarak düşünülmektedir. Bu ikili arasındaki ilişki KSGM (2008: 16) tarafından da şöyle tanımlanır: “Ayrımcılığa maruz kalan insanların grup olarak dezavantajlı oldukları ve tek ihtiyaçları olan şeyin baskın eğilimlere katılmak için birazcık teşvik edilmek olduğu yönündeki örtülü varsayımın ötesine geçilirse, mainstreaming eşitsizlik yaratan durumların düzeltilmesi için yapılan pozitif eylemlere ek bir aşama teşkil etmektedir.”

Avrupa Birliği’nin eşitsizliğin giderilmesi konusundaki bu iki yaklaşımını karşılıklı değerlendirdiğimizde, toplumsal cinsiyetin ana politikalara yerleştirilmesi yaklaşımı “olumlu ayrımcılık bakış açısının bir adım ilerisi olarak düşünebilir. Olumlu ayrımcılık/olumlu eylem yaklaşımı, kadın ile erkek arasındaki eşitsizliğin giderilmesinde cinsiyet farklılığını göz önüne alır ve eşitsizliğe uğrayan gruba kamusal destek ve öncelik tanır. Toplumsal cinsiyet eşitsizliğini ana politikalara yerleştirmek ise, kadınların güçlendirilmesi politikalarını bir adım ilerisine taşıyan bir kapsayıcılıkla, dünyayı kadınları da içerisine alacak bir biçimde yeniden yorumlamak ve düzenlemeyi hedefler (Alkan, 2000: 59, 60).

Toplumsal Cinsiyetin Ana Politikalara Yerleştirilmesi, uluslararası arenada ilk defa 1985'te Naoribi'de gerçekleştirilen Birleşmiş Milletler Üçüncü Dünya Kadın Konferansı'nda, geleneksel eşitlik politikalarının kadınlık erkek eşitliğini hayata geçirmede yetersiz kaldığı düşüncesinden hareketle gündeme gelmiştir. Strateji, daha sonra 1995'teki 4. Dünya Kadın Konferansı sonucunda kabul edilen Pekin Eylem Platformu'nun temelini oluşturmuş ve Pekin+5 Sonuç Belgesi'nde de ana kavramlardan biri olarak geniş yer almıştır (Yılmaz, 2005: 86).

Strateji, Avrupa Birliği'nin gündemine ise, Avrupa Birliği Komisyonu'nun 1996 yılında kabul ettiği "Birliğin tüm politika ve faaliyetlerinin kadınlar ve erkekler için fırsat eşitliği anlayışı ile düzenlenmesi" [COM(96)67 final] bildirisiyle girmiştir (Url-6). Bu bildiride kavramın içi, "...eşitliği geliştirmek yönündeki çabaların yalnızca özgül önlemlerin yaşama geçirilmesiyle sınırlı olarak değil, aynı zamanda bütün genel politikalarla önlemlerin özel olarak eşitliği sağlama amacına ulaşılması yönünde harekete geçirilmesi" şeklinde doldurulmuştur (Alkan, 2005: 59). Stratejiye, Avrupa Birliği mevzuat ve politikalarında yasal temelini sağlanması ise, 2 Ekim 1997 tarihinde imzalanan ve 19 Aralık 1997'de resmen yürürlüğe giren Amsterdam Antlaşması'yla gerçekleşmiştir. Buna göre, antlaşmanın ikinci ve üçüncü maddelerinde, Birliğin amaçları ve görevleri arasında, eşitsizlikleri yok etmek kadın ve erkekler arasında eşitliği geliştirmek net bir ifade ile yer almıştır. Ek olarak, antlaşmanın üçüncü maddesinde; birliğe üye ülkelerin ticaret, rekabet, sosyal politika ve çevreden tüketici haklarına, tarımdan balıkçılığa kadar olan ortak politika alanları belirlenmiş ve Birliğin, belirtilen tüm bu alanlarda eşitsizliklerin kaldırılması ve kadın ve erkeklere eşit davranılması ilkesinin uygulanması için çalışmalar yapacağı taahhüt edilmiştir (Yılmaz, 2005: 86).

Avrupa Birliği Komisyonu, Amsterdam Anlaşması ile sağlanan yasal temelden hareketle, Birliğin 2001-2005 yıllarını kapsayan dönemi için Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Çerçeve Stratejisini hazırlamıştır. Bu Çerçeve Strateji belgesinde, demokrasinin AB'ye üye ülkeler ve aday ülkeler için temel değer olduğu ve Birliğin kalkınma politikalarında anahtar rol oynadığı ifade edilerek, AB'nin bu demokrasi anlayışının tam anlamıyla gerçekleşebilmesinin tüm vatandaşların, kadınların ve erkeklerin ekonomide, karar alma mekanizmalarında, sosyal, siyasal ve kültürel hayatın her alanında eşit olarak temsil edilebilmelerinden geçtiğinin altı çizilmiştir. Avrupa Birliği'nin, kadın sorununa yaklaşımıyla KA-DER'in kadın yaklaşımı bu

noktada benzerlik taşır. KA-DER’de eşitlikçi ve demokratik bir topluma ulaşmak için cinsiyet eşitsizliğinin ortadan kaldırılması gerektiğinin, kadınsız bir siyasette demokrasiden bahsetmenin mümkün olmadığını ve kadınlara karşı varolan ayrımcı uygulamaların insan hakları ihlali olduğunun altını çizmektedir (Sayın, 2007: 20, 24).

Çerçeve Stratejisi belgesinin devamında, hayatın her alanına eşit olarak katılım ve temsilin sağlanabilmesinin ise kadınların ve erkeklerin hayatlarını doğrudan ya da dolaylı olarak etkileyecek politikaların toplumsal cinsiyet eşitliğini hedeflemesi, politikalar oluşturulurken ve uygulanırken kadınların ilgi, ihtiyaç ve isteklerinin erkeklerinki ile aynı önemde olduğunun dikkate alınması gereği üzerinde durulmuştur. Belgede sürmekte olan eşitsizliklerin ortadan kaldırılması için, kadınların lehine özel önlemler alınması gerektiği konusu vurgulanmıştır. Bu noktada KA-DER de, özel önlem terimini, sonuçlarda eşitlik sağlanıncaya kadar alınacak olan politikalar olarak tanımlar ve özel önlem uygulamalarının, kadınlar lehine ayrımcılık yapmak olmadığını tersine varolan ayrımcılığı ortadan kaldırmanın yolu olarak nitelendirir. Bu bağlamda da, kadının siyasette eşitsiz temsiline önüne geçilmesi için alınacak özel önlem olarak kota uygulaması talebinde bulunur. KA-DER’e göre kota uygulaması, demokrasiye ulaşılması için geliştirilen bir seçim tekniğidir (Sayın, 2007: 23, 31).

Yine Çerçeve Stratejisi belgesinde, üye devletlerden toplumsal cinsiyet analizi yapmaları için bilgi toplamaları ve bilgileri işlemeleri istenmiş, toplumsal cinsiyet eşitliği anlayışı ile istihdam, bütçe, kalkınma politikalarını yapılandırmaları ve bu anlayışı uygulamaya geçirebilmek amacıyla eğitim yapmaları istenmiştir. Üye devletlerden sağlık ve eğitim alanlarında da Toplumsal Cinsiyet Eşitliği anlayışının yerleştirilmesi istenmiştir. Birliğe üye ülkelerde ve aday ülkelerde kadının insan haklarını vurgulayan ve destekleyen bilinç artırma kampanyaları yapmaları istenmiştir (Url-6).

Avrupa Birliği’nin kadın erkek eşitsizliği konusundaki bu yaklaşımı, Türkiye’nin AB’ye giriş sürecine doğal olarak yansımıştır. Türkiye, Avrupa Birliği’ne giriş için yerine getirilmesi koşullar kapsamında kadın erkek eşitsizliğini gözetken yasal düzenlemeler yapmaya başlamış ve yapmaktadır. Bu kapsamda, yapılan ilk atılım, Türkiye’nin 1985 yılında, kadın-erkek eşitliği alanında uluslararası düzeyde yasal açıdan bağlayıcı olan Birleşmiş Milletlerin Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesini (CEDAW) imzalayarak taraf olmasıdır. Sözleşme 1986

yılında yürürlüğe girmiştir. CEDAW'a taraf olan ülkelerdeki kadının insan hakları ihlallerini takip etme ve ihlal durumunda soruşturma açma ve yürütme imkanı sağlayan İhtiyari Protokolü'nü ise, Türkiye 2000 yılında imzalamış ancak Protokol yürürlüğe yaklaşık 3 senelik gecikmeyle girebilmiştir.

Bu doğrultuda, anayasal düzlemde de değişikliklere gidilmiştir. Türkiye, Anayasa'nın 10. maddesine, 2004 yılında, "Kadınlar ve erkekler eşit haklara sahiptir. Devlet, bu eşitliğin yaşama geçmesini sağlamakla yükümlüdür." fıkrası eklenmiştir. Böylece devlet, kadın ile erkeğin eşit hak ve imkanlara kavuşması için önlem ve tedbirler almakla yasal olarak yükümlü kılınmıştır. Bunun ötesinde, Türkiye Mayıs 2004'te, anayasanın 90. maddesine "Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası andlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası andlaşma hükümleri esas alınır" hükmünü ekleyerek; CEDAW da dahil olmak üzere, temel hak ve özgürlükleri hedef alan uluslararası anlaşmalar ulusal düzenlemeler karşısında öncelikli konuma getirilmiştir (KSGM, 2008: 18). Dolayısıyla, Türkiye kendini, kadın ile erkek arasındaki kalıplaşmış toplumsal cinsiyet rollerinden kaynaklanan eşitsizliklerin giderilmesinde uluslararası düzeyde anayasal olarak sorumlu kılmıştır. Bu önemli bir adımdır çünkü böylece kadına yönelik eşitsizliği gidermeye yönelik çalışan kadın örgütlerinin KA-DER örneğinde olduğu gibi bu konuda Türkiye'nin uluslararası düzeyde verdiği taahhütleri destek alarak baskı oluşturmaya zemin hazırlamıştır.

Türkiye'nin, Avrupa Birliği'ne girme sürecinde kadın erkek eşitsizliğine yönelik Birliğin toplumsal cinsiyeti ana politikalara yerleştirme yaklaşımını göz önüne alarak planlanan çalışmalar son olarak 2008 tarihli Bakanlar Kurulu Kararı ile kabul edilen "AB Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Program"ında belirlenmiştir. Kadın erkek eşitliğinin sağlanmasına yönelik taahhütler, anılan programın "Siyasi Kriterler ile Sosyal Politika ve İstihdam" başlığı altında da yer almıştır. Ulusal Program'ın Siyasi Kriterler bölümünün "Kadın Hakları" adlı 8. başlığının altında, Türkiye yapmayı planladığı çalışmaları şu şekilde planlamıştır:

1. Kadınların eğitimi, işgücü, siyasi ve sosyal hayata katılımları da dahil olmak üzere toplumdaki statüsü daha da güçlendirilecektir. Bu çerçevede kadın örgütlerinin desteklenmesine devam edilecektir.

2. Yürürlükteki mevzuata uygun olarak hâkim ve savcı, belediye, kolluk kuvvetleri ve ilgili diğer kurum ve kuruluşlara yönelik kadın hakları konusunda özel eğitimler verilecektir. Şiddet tehdidi altında olan kadınlar için belediyelerce sığınma evleri kurulması çalışmalarına devam edilecektir. Kolluk personeline ve sağlık çalışanlarına kadınlara yönelik şiddetle mücadeleyle ilişkin bilgilendirme ve bilinçlendirme amaçlı eğitimler verilmektedir.
3. Kadına yönelik şiddetin sebep ve sonuçlarının belirlenmesine yönelik faaliyetler gerçekleştirilecektir.
4. Kadınların işgücüne katılımını arttırmak amacıyla çeşitli illerdeki mikrokredi uygulamalarının diğer illeri de kapsayacak şekilde genişletilmesi sağlanacaktır.
5. Kadınlara yönelik şiddetin önüne geçmek için alınan önlemler, yoğun bir biçimde takip edilecek ve bu konudaki eğitim ve bilinçlendirme faaliyetlerine destek verilecektir. Toplumun, kadına yönelik şiddetle mücadele konusunda bilinçlendirilmesi için kapsamlı ve yaygın kampanyalar düzenlenmesine devam edilecek ve toplumun bütün kesimlerinin katılımı sağlanacaktır.
6. “Töre Cinayetleri ile Kadınlara ve Çocuklara Yönelik Şiddetin Sebeplerinin Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırma Komisyon Raporu” Hükümetimizce benimsenmiştir. 2006/17 sayılı Başbakanlık Genelgesi çerçevesinde, Raporda yer alan kadına yönelik şiddet ve töre-namus cinayetlerine ilişkin tavsiyeler hayata geçirilmektedir (Url-7).

Türkiye’nin AB’ye giriş süreci politikalarıyla bağlantılı olarak uluslararası ve anayasal düzlemde genel olarak kadın erkek eşitsizliğini önlemeye yönelik genel yeni düzenlemeler getirmiş; taahhütlerde bulunmuştur. Özelde ise, bu güne kadar sadece sosyal güvenlik ve istihdam alanında kadına yönelik eşitsizliklerin (doğum izinlerinin düzenlenmesi, işe alma sürecinde ayrımcılığın önlenmesi, eşit işe eşit ücret gibi) önüne geçilmesine dair düzenlemelere gitmiştir¹⁴. Ancak, yukarıdaki tabloyu değerlendirdiğimizde, çalışma programının kapsamının kadına yönelik şiddet

¹⁴ Türkiye’nin Sosyal Güvenlik ve İstihdam alanında getirdiği yeni düzenlemeler ve taraf olduğu uluslararası antlaşmalar hakkında ayrıntılı bilgi için bkz: KSGM, 2008.

ve töre cinayetleri gibi kadınların maruz kaldığı eşitsizliklerin spesifik olarak yer almasıyla genişlediğini görülmektedir. Bunun yanı sıra ilk maddede, üstü örtük bir biçimde de olsa kadınların eğitim, işgücü, siyasi ve sosyal hayata katılımları dahil olmak üzere toplumdaki statülerinin daha da güçlendirilmesi yer almış ve bu doğrultuda sivil toplum kuruluşlarına destek verileceği belirtilmiştir. Program, gerçekleştirilmesi öngörülen çalışmaları kapsamaktadır. Yani henüz tüm bunlar hayata geçirilmiş değildir. Ancak, yukarıda belirtildiği üzere Türkiye, bu konuda imzaladığı anlaşmalarla kendini sorumlu kılmıştır. Bu da özellikle sivil toplum örgütlerine bu taahhütlerin hayata geçirilmesi için uluslararası hukuksal düzlemde meşru bir baskı unsuru oluşturma alanı açmıştır. Bu nedenle bu ilk madde, KA-DER açısından özellikle kotanın yasallaşması konusunda baskı yapması yönünden önem taşır.

KA-DER kurulduğu yıl olan 1997'den bu yana kadınlar için karar alma mekanizmalarında “Olumlu Destek Politikaları”, yani “Kota” ve “Kota için yasal düzenlemeler” talebinde bulunmaktadır. Ancak, AB'nin kadına yönelik eşitliklerin önüne geçilmesine dair olan ve Türkiye'nin AB'ye giriş süreciyle devlet politikaları ve hukuksal düzlemde AB'nin bu stratejisini göz önüne alma zorunluluğuyla bağlantılı olarak KA-DER'in kota talebi güçlü bir zemin kazanmıştır. Bu doğrultuda, KA-DER Ankara şubesi tarafından, çeşitli sivil toplum kuruluşlarının ve Ankara Üniversitesi Kadın Sorunlarını Araştırma ve Uygulama Merkezi'nin katılımıyla “Siyasete Katılımda Kadın-Erkek Eşitliği İçin Siyasi Partiler Ve Seçim Yasalarında Değişiklik Paketi”¹⁵ hazırlanmıştır. Değişiklik paketinde dernek kota uygulamasını, kadınların “eşit olmayan” koşullarda yaşamaya mahkum edilmeleri nedeniyle, toplumsal ve yasal fırsatlardan eşit bir biçimde yararlanamadığına ve kadınların yüzlerce yıldır içinde bulunduğu ekonomik, toplumsal ve kültürel eşitsizliğin, ancak özel önlemler de getiren yasal düzenlemeler yapılması ve uygulanması koşulunda ortadan kaldırılacağıyla gerekçelendirmektedir. KA-DER, bu anlamda birçok ülkenin kota uygulaması getirdiğini, ancak Türkiye'nin bu konuda yeterli siyasi irade gösteremediğini ileri sürmektedir (Sayın, 2007: 41, 43). Bunun yanı sıra, dernek yukarıda belirtilen, Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası antlaşmalar ve AB'ye giriş sürecinde kadına yönelik eşitsizliğin ortadan kalkmasına yönelik verdiği taahhütlerin

¹⁵ Siyasete Katılımda Kadın-Erkek Eşitliği İçin Siyasi Partiler Ve Seçim Yasalarında Değişiklik Paketi'nin tam metni için bkz.: Ekler 2

altını çizerek kota uygulamasını bir an önce yasallaştırması gerektiğini öne sürmektedir. Yine KA-DER, Avrupa Birliği'ndeki en güçlü kadın örgütlenmelerinden olan Avrupa Kadın Lobisi¹⁶ ile özellikle kota politikalarının ve kadın-erkek eşitliğini ana plan ve programlara yerleştirme politikalarının uygulanması için işbirliği yapmakta, yurt içinde ve yurt dışında lobi faaliyetleri düzenlemektedir (Yılmaz, 2005: 110). Ayrıca KA-DER, Avrupa Kadın Lobisi Türkiye Koordinasyonu üyesidir (Url -12).

Kota uygulamasının yasallaşmasının yanı sıra KA-DER, 23 Eylül 2008'de gerçekleşen basın toplantısıyla parite veya tam denklik olarak adlandırılan "50/50 eşitlik" için imza kampanyası başlatmıştır. Kampanya, Avrupa Kadın Lobisi'nin, 16 Eylül 2008'te başlattığı imza kampanyası bünyesinde yer almaktadır. Parite/tam denklik, meclislerde, yerel yönetimlerde ve diğer karar mekanizmalarında kadınların eşit temsili için uygulanan bir yöntemdir. Son dönemlerde kotanın önüne geçemeye başlayan parite/tam denklik uygulaması, bütün seçilmiş meclislerde kadın ve erkeklerin eşit sayıda temsilini önermektedir. Parite/tam denklik uygulamasının kotadan farkı, kota anlayışının kadınları bir kategori, çıkar grubu, kırılgan/dayanılmaz bir grup olarak halinde algılanmasına açık olduğu bu nedenle paritenin kadınların farklılıklarını onların aşağı konumlarıyla özdeşleştirilmesinin önüne geçilmesi olarak nitelendirilmektedir. Bu anlamda, tam denklik bir ayrımın sebebi değil, bir paylaşımın meşrulaştırılması olarak tarif edilmektedir. Çünkü, devlet işleri ve bu işlerle ilgili sorumlulukların kadınlar ve erkekler arasında eşit bölüştürülmesini talep etmektedir. Parite/tam denklik, özellikle Fransa olmak üzere, demokrasinin toplumsal cinsiyet eşitliği gözetilerek tüm kurumlara yerleşmesi için çeşitli Avrupa ülkelerinde uygulanmaktadır. 1990 yılından itibaren kotadan parite uygulamasına geçilen Fransa'da, bu değişimin gerçekleşmesinde kota uygulamasının umulan adeleti sağlayamaması ve 1982'de Anayasa Konseyi'nin eşitlik ilkesine uymadığı gerekçesiyle olumlu ayrımcılık formülünü reddetmesi etkili olmuştur (Agacinski, 1998: 140; Çakır, 2001: 412; Url-12). Her ne kadar KA-DER tam denklik/parite uygulaması için imza kampanyası başlatmış olsa da ve nihai olarak %50 eşitlik hedefi olsa da; siyasal mekanizmalarda sayısal eşitlik önerisinde %30 kotanın

¹⁶ Avrupa Kadın Lobisi'nin bünyesinde, yaklaşık 4000 kadın örgütünün yer almaktadır. Lobi, dünya çapında kampanyalar yürütmenin yanı sıra Avrupa Birliği politikalarının oluşturulması ve uygulanması süreçlerine aktif olarak katılmakta ve yön vermektedir (Yılmaz, 2005).

yasallaşması talebi öne çıkmaktadır. Bunun sebebi olarak, henüz %30 kota talebinin bile resmi düzeyde yasallaşmamış olması düşünülebilir.

KA-DER; Türkiye'nin de taraf olduğu CEDAW'ın 4/1 maddesinde, kadın-erkek eşitliğini fiilen sağlamak ve hızlandırmak için anayasa ve yasalarla geçici özel önlemler alınmasını zorunlu kıldığını, 2000 Yılında Birleşmiş Milletlerin "PEKİN+5" özel oturumundan çıkan Türkiye'nin de imzaladığı, kadın-erkek eşitliği için eylem planı niteliğindeki sonuç bildirgesinde de, kadınların siyasi partilere ve parlamentolara katılımını arttırmaya yönelik özel önlemler alınması ve kotalar getirilmesi gerektiği kabul edildiğini ve Türkiye'nin hazırladığı Ulusal Programlarda, kısa vadede yapılması taahhüt edilen kadın-erkek eşitliğine ilişkin düzenlemelere dayanarak Türkiye'nin anayasa ve yasalarda kadınlar lehine özel önlemlerin bir an önce hayata geçirmesi gerektiği ifade edilmektedir (Sayın, 2007: 43). Bunun yanı sıra, müzakerelere başlamış bir ülke olarak artık Türkiye'nin de yükümlülüğü altına girdiği AB Kurucu Antlaşması 3. maddesi kadın-erkek eşitliğinin tüm sektörlerde yayılması; 141. maddesi dezavantajlı gruplara özel önlem politikaları uygulanması zorunluluğunu getirdiğinin altı çizilmektedir (Sayın, 2007: 43). Bu doğrultuda, dernek, Türkiye'nin Anayasa'nın 10. maddesine, 2004 yılında eklenen, "Kadınlar ve erkekler eşit haklara sahiptir. Devlet, bu eşitliğin yaşama geçmesini sağlamakla yükümlüdür." fıkrasına dayanarak bu eşitliği sağlamanın devletin görevi olduğunu ileri sürmektedir. Derneğe göre tüm nedenlerden dolayı, "Türkiye, artık karar alma mekanizmalarında, eşit ve demokratik temsil hakkı talebini gecikmeden hayata geçirebileceği anayasal zemini bulmuştur ve bu doğrultuda yasalarda da, özel önlemler içeren gerekli değişiklikleri gecikmeden çıkarmak zorundadır. Anayasanın 10. Maddesinde ve yasalarda eksik kalan, özel önlemleri de içeren gerekli değişiklikleri CEDAW yükümlülükleri de göz önünde bulundurularak ivedilikle çıkarmalıdır" (Sayın, 2007: 43).

KA-DER'in bu doğrultuda hazırladığı Siyasete Katılımda Kadın-Erkek Eşitliği İçin Siyasi Partiler Ve Seçim Yasalarında Değişiklik Paketi'nde; genel olarak Siyasi Partiler Kanunu ve Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun'daki değişiklikler ile her bir cinsiyetin siyasette en az %30 temsilinin ve katılımının zorunlu kılınması önerisi yer alır. Öneri paketini değerlendirdiğimizde, derneğin kotayı, yasalarda üç aşamada yer alacak şekilde önerdiğini görüyoruz. İlk aşamada, parti içi teşkilatlarda kadınların temsil eşitsizliğini gidermeye yönelik;

Siyasi Partiler Kanunu “Genel Esaslar” başlıklı 1. kısmının “Siyasi Partilerin Teşkilatları” başlıklı 7. maddesinin 1. fıkrasına; parti teşkilatlarında ve kongrelerde her bir cinsiyetin en az %30 oranında temsil edilmesi zorunluluğunun getirilmesi. Bunun yanı sıra yine aynı maddeye, parti tüzüklerinin, ve partilerin kadın kollarının görev ve yetkilerinin kadın erkek eşitliğini ve kadınların karar alma süreçlerine katılımını güçlendirecek şekilde düzenlenmesinin eklenmesini önerir. KA-DER böylece, genel olarak Türkiye’deki siyasi partilerin oy toplama aracı olarak gördükleri ve bu nedenle ciddi anlamda parti içindeki karar alma mekanizmalarında hiçbir yetki tanımadıkları kadın kollarının, işlevsel yapısını da değiştirmeyi amaçlamaktadır.

İkinci aşamada, dernek, partilerin seçime katılırken ve seçim listelerini belirlerken %30 kota uygulaması getirmesini önerir. Bu amaçla, Siyasi Partiler Kanunu “Siyasi Partilerin Seçimlere Katılması ve Adayların Tespiti” başlıklı 7. Bölümünün “Parti Adaylarının Tespiti” başlıklı 37. maddesinde ve “Son İşlemler” başlıklı 38. maddesinde değişiklik yapılmasını talep eder. Bu iki maddedeki değişiklik ile dernek, hem partilerin ön seçim ve seçimlere katılacağı tüm listelerin genel olarak her iki cinsiyetin %30 temsil ve katılımını gözetten bir şekilde hazırlanmasını hem de bu seçim listelerinin birbirini izleyen iki adayının aynı cinsiyetten olmaması esasına göre yerleştirilmesini yasal olarak güvence altına amaçlar. 1/3 oranında kadın kotasının yanı sıra kadınların listelerde seçilebilir yerlerde aday gösterilmesini yasal olarak güvence altına alarak dernek, kadınların siyasete katılımının parti başkanlarının keyfi iradelerinin kontrolüne kalmasının önüne geçilmesini sağlamaya çalışır.

Üçüncü aşamada ise dernek; Milletvekili Seçimi Kanunu’nun “Siyasi Partilerin Aday Listelerini Vermeleri” başlıklı 20. maddesinde yapılacak değişiklik ile il seçim kurullarını ve Yüksek Seçim Kurulu’nu, partilerin kota uygulamasını 37. ve 38. maddedeki esaslara uygun oluşturup oluşturmadıklarını denetlemekle yükümlü kılarak bu konuda partiler üstü bir denetleme mekanizması kurmayı amaçlar. Bunun yanı sıra seçim sonuçlarının kadınlar açısından 1/3’lük temsilin sağlanması için Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun’un Kanunun “Seçim Esasları” başlıklı 1. maddesine seçimlerin “her bir cinsiyetin en az %30 temsil ve katılımının gerçekleşmesi sağlanacak şekilde yapılacaktır.” ibaresini

ekleyerek seçim sonuçlarının kadınların lehine en az %30'luk temsiline gerçekleşmesini garanti altına alır.

Değişiklik paketinde, ayrıca devletin seçimler için partilere yaptıkları mali desteğinin en %20'sinin kadınlara yönelik araştırma, geliştirme, eğitim ve politika oluşturma amacıyla kullanılmak üzere kadın kollarına tahsis edilmesi gerektiğiyer alır. Böylece, dernek; kadınların siyasete katılım ve temsiline önündeki parti içi tüm keyfi uygulamalardan kaynaklanan engelleri yasalarda yapılacak bu değişikliklerle hiçbir boşluk kalmayacak şekilde bertaraf etme önerisini sunmaktadır. Bu anlamıyla, KA-DER'in kota için sunduğuy bu değişiklik paketi, güçlü hazırlanmış bir toplumsal cinsiyeti ana politikalara yerleştirme strateji örneğiy oluşturur.

KA-DER'in Mart 2007'de başlatılan Kadın Siyaseti Programı da, genel olarak Toplumsal Cinsiyet Politikasının yasallaşma yoluyla devlet politikalarına yerleştirilmesini amaçlayan bir dizi öneriy içerir. KA-DER'in 2007 genel seçimi için yürüttüğüy kampanyanın bir ayağı olan program, 24 Mayıs 2007'de seçim kampanyasının tanıtıldığiy bir basın toplantısıyla kamuoyuna duyurulur. Diğer kadın örgütlerinin desteğiy alınarak oluşturulduğuy söylenen programı hazırlayanlar arasında Nükhet Sirman, Gönül Dincer, Nazan Üstündağ, Şemsa Özar, Zülal Ayman, Nazik Işık, Aysun Sayın, Selen Yılmaz, İlknur Üstün ve Fatma Nevin Vargün, Zülal Kılıç, İpek İlkkaracan gibi isimler yer alır.

Kadın siyaseti programı, KA-DER'in toplumsal cinsiyet eşitliğiy politikasını pratikte nasıl uygulamaya koyduğunu göstermesinin yanı sıra seçilmiş bir kadın milletvekilinin çalışma programı niteliğini taşıması yönünden önemlidir. Buna ek olarak kadın bir milletvekiline, mecliste neler için mücadele etmesi gerektiğini ve nasıl bir bakış açısına sahip olması gerektiğini tanımlar bir niteliğey sahiptir. Yine, kadın siyaseti programı ve KA-DER'in anayasada talep ettiğiy değişiklik ve düzenlemeler derneğinin, mecliste ve yerel yönetimlerde kadın-erkek eşitliğini sayısal olarak sağlamayı amaçlamanın yanı sıra toplumsal cinsiyet eşitsizliğini ana politikalara yerleştirme gibi bir hedefinin de olduğunu ortaya koyar.

Programdaki öneriler; “Devlet Politikaları ve Kurumsal Yapıda Değişiklikler”, “Seçim ve Atamayla Belirlenen Karar Organlarında Eşit Temsil ve Katılım”, “Eğitim ve Öğretimde Fırsat Eşitliğiy”, “Kadın İstihdamı, Çalışma Yaşamında Fırsat Eşitliğiy” ve “Kadın Yoksulluğuy İle Mücadele”, “Sağlık Hizmetlerinden Yararlanmadaki

Mağduriyet ve Önlemleri”, “Yaygın Şiddetin Önlenmesi” olmak üzere 6 alanı kapsıyor. KA-DER, “Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi”ne, Avrupa Birliği Eşitlik Müktesebatı’na ve Anayasa’nın 10. maddesine dayandırarak, toplumsal cinsiyet ayrımcılığının önlenmesini devletin görev ve yükümlülüğü olarak tanımlamaktadır. Bu nedenle önerilerin tümü, işaret edilen alanlardaki kadın-erkek eşitsizliğini gidermek için devletin gerçekleştirmesi gereken anayasal veya yasal değişiklik ve alması gereken önlemlerden oluşmaktadır. Programda 6 başlık altında sunulan öneriler ise şunlardır:

1- Toplumsal cinsiyet eşitsizliğine duyarlı devlet politikaları geliştirmek için sunulan öneriler arasında; “T.B.M.M Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Daimi Komisyonu” kurulması, 5 yıllık “Türkiye Kadın Politikaları Eylem Programı” oluşturulması, “Eşitlik Çerçeve Yasası” çıkartılması ve “Toplumsal Cinsiyet Eşitlik Kurulu” kurulması yer almaktadır.

2 - Seçim ve Atamayla Belirlenen Karar Organlarında Eşit Temsil ve Katılımın sağlanması için “Toplumsal Cinsiyet Kotası” yasası çıkartılmasını ve Meclis iç tüzük değişikliği ile T.B.M.M başkan vekillerinden en az üçte birinin kadın olması koşulunun getirilmesi önerileri sunulmaktadır.

3 - Eğitim ve Öğretimde Fırsat Eşitliğinin sağlanması için sunulan öneriler arasında devlet tarafından ailelere maddi destek yapılması, kız çocuklarını okula göndermeyen aileler için caydırıcı ceza yasaları çıkartılması ve okul kitaplarında yer alan toplumsal cinsiyet ayrımcılığını pekiştiren ifade ve dilin değiştirilmesi yer almaktadır.

4 - Kadın İstihdamı, Çalışma Yaşamında Fırsat Eşitliği ve Kadın Yoksulluğu İle Mücadele için, Kadınların ağırlıklı olarak istihdam edildiği tarım sektörü için; Tarım İş Yasası çıkarılması, işe almada cinsiyet ayrımcılığını önlemek için İş Kanunu’nda iş ilişkisi “işe alma sürecini” kapsayacak şekilde tanımlanması, kamu kurumlarındaki işe almada, yükseltmelerde ve yönetim kademelerinde kadınlar lehine kota uygulanması, özel sektör için bu amaçla teşvik önlemleri alınması, geçici ve yevmiyeli olarak ev hizmetlerinde ve ev eksenli işlerde çalışan kadınlar kanun kapsamına alınması, Medeni Yasa’nın 10. yürütme yasası değiştirilerek boşanmada mal paylaşımı rejimi 2002 öncesi evlilikleri kapsamı ve kadınların üzerindeki

çocuk sorumluluğunun kaldırılmasını, bu hizmetlerin kamu ve özel sektör kaynaklarının seferberliği ile sağlanması gibi bir dizi öneri sunulmaktadır.

5 - Sağlık Hizmetlerinden Yararlanmadaki Mağduriyetine son vermek için aile planlaması ve cinsellik eğitimi konularında yasalardaki eksikliklerin giderilmesi, kadınların en çok kullandığı birinci basamak sağlık hizmetlerinin (sağlık ocağı gibi) ikamet ettikleri yerlere yakın ve yaygın olmalarının sağlanması, göç alan ve yoksul mahallelerde kolay ulaşılabilir hale getirilmeleri, personel açıklığının giderilmesi, daha fazla hemşire bulundurulması ve fiziksel koşullarının iyileştirilmesi, meme ve rahim kanseri taramaları yaygın ve ücretsiz yapılması ve Türkçe bilmeyen nüfusun yoğun olduğu yerlerde kadınların konuştukları dili bilen sağlık personeli ve/veya tercüman istihdam edilmesi gibi değişiklikler talep edilmektedir.

6 - Son olarak Kadınlara Yönelik Şiddetin önlenmesi için sunulan öneriler arasında, nüfusu 50.000'nin üzerinde olan belediyelere “Kadın Sığınma Evi” açma zorunluluğu getirilmesi, 24 saat hizmet veren bir “ALO ŞİDDET” hattı açılması, kadınları şiddete karşı koruyan tüm yasal düzenlemelerdeki eksikliklerin giderilmesi, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 12 No'lu Ek Protokolü'nün (İnsan Haklarının ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına Dair Sözleşmeye ek olan Ayrımcılığın Önlenmesi ve Eşit Hukuki Korumanın Sağlanması) onaylanması ve uygulanması, Temmuz 2006'da Başbakanlık tarafından ilan edilen “Çocuk ve Kadınlara Yönelik Şiddet Hareketleriyle Töre ve Namus Cinayetlerinin Önlenmesi için Alınacak Tedbirler” genelgesinde yer alan eylem planının uygulanması yer almaktadır (Url-3).

Birinci maddede yer alan önerilerden, T.B.M.M Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Daimi Komisyonu; aslında hem Türkiye'deki kadın hareketinin hem de KA-DER'in yaklaşık 10 yıldır dillendirdiği bir taleptir. Bu doğrultuda, kadın örgütleri Türkiye'nin AB'ye giriş süreciyle bağlantılı olarak Türkiye'deki kadın örgütlerinin yanı sıra KA-DER'in de üyesi olduğu CEDAW- Türkiye Yürütme Kurulu'nun 81 ilden 450'yi aşkın kadın temsilcinin katılımıyla hazırladığı 2004 tarihli CEDAW- Türkiye Gölge Raporu'nda da bu talep yer almıştır (Url -9). Komisyon için farklı senelerde farklı partilerden kadın milletvekilleri yasa teklifinde bulunmuştur. Komisyon talebi, ilk olarak 1998'de Oya Araslı ile Bilgen Keleş tarafından verilmiştir. Teklif sonucunda Kadın Erkek Eşitliğini Araştırma Komisyonu adlı bir komisyon kurulmuştur. Üç aylık bir çalışma zarfında komisyon, Türkiye'deki kadın erkek eşitsizliğini ortaya koyan bir rapor hazırlamanın yanı sıra aynı raporda mecliste

iç tüzük ile kurulmuş ve daimi olan bir Kadın Erkek Eşitliği Komisyonu oluşturulması önerisinde bulunmuşlardır. Daha sonra ise, Bilgen Keleş, Oya Araslı, Fatma Kurtulan, Jale Ağırbaş ve Gaye Erbatur farklı senelerde yasa teklifini tekrarlamışlardır (Url- 8). KA-DER de, 2008 yılında Haziran ve Temmuz aylarında “KA-DER Parlamentoda Kadın-Erkek Eşitliği Komisyonu kurulması için Ankara’da...” başlıklı bir çalışma yürütmüştür. Dernek, çalışma kapsamında milletvekilleri ve bakanlarla komisyon kurulması konusunda görüşmelerde bulunmuş (KA-DER, 2008b, 2008c, 2008d), son olarak verilen Kadın-Erkek Eşitliği Komisyonu yasa teklifi, 25 Şubat 2009 tarihinde kabul edilmiştir.

Kadın Siyaseti programının yine ilk maddesinde yer alan, 5 yıllık “Türkiye Kadın Politikaları Eylem Programı” hazırlanması önerisi de gerçekleşmiştir. KSGM, tarafından hazırlanan “Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı 2008 – 2013”, Kadın Siyaseti programının, 3, 4, 5 ve 6 maddelerindeki konuları kapsayan bir çalışma planı sunmaktadır.

3.4. KA-DER’in Genel ve Yerel Seçimlerde Yaptığı Çalışmalar

KA-DER’in kadının siyasette katılımının artması ve erkekler ile eşit temsiline sağlanması için yaptığı tüm çalışmalarının incelenmesinin ardından bu bölümde, bir anlamda bu çalışmalarının etkilerinin ne derece etkili olduğunu değerlendirmemize yarayacak olan genel ve yerel seçimlere yer verilecektir. Bu nedenden ötürü, incelenecek olan seçimler KA-DER’in seçim kampanyası ve çalışması yürüttüğü seçimlerle sınırlandırılmıştır.

1999 Erken Genel ve Yerel Seçimleri: 1999 Genel seçimi KA-DER’in açılışının ardından yaşadığı ilk büyük seçim deneyimidir. Dernek, yapacağı seçim çalışmasına, seçimlerin öne alınması nedeniyle kısa bir zamanın olması nedeniyle “Maraton” adını vermiştir. Amaç en az 55 milletvekilini meclise sokmaktır. Süre kısa olduğu için “siyasi parti temelli” (grassroots) bir örgütlenme yerine lobi çalışmasının ağırlıklı olduğu daha pragmatik bir yöntem benimsenmiştir. Bu nedenle bu seçim için temel çalışma yöntemleri “Lobi Çalışması”. Lobi çalışmasında hedefleri; siyasi parti liderleri, üst yönetimi, il ve ilçe başkanlarının yanı sıra etkin ve yaygın sivil toplum örgütleri, medya, kamuoyu önderleri, işadamları/kadınlarının KA-DER lehine karar vermesini sağlamaktır. Seçim kampanyası için kullandıkları anahtar

cümle ise: “Doğru adrese doğru kişilerle gidilmeli”dir. Lobi çalışmasında benimsenecek ilkeler arasından bütün siyasi partilere eşit mesafede durma, taraf olmama ve partilerin iç işlerine karışmama önemlidir. Çünkü KA-DER, siyasi partilere kadınları aday yapmak için baskı yapmanın iç işlere karışmama ilkesiyle çeliştiğini kabul etmektedir. Ancak siyasi partilere üye kadınlara eğitim verme, ortak panel, sempozyum ya da konferans düzenleme ve adaylara stratejik destek verme eylemlerinden oluşan bir çalışma yöntemiyle bu ikilemin aşılabileceğini öne sürmektedir.

Maraton Komitesi, yönetenler ve uygulayanlar olarak ikiye ayrılmaktadır. Koordinatörlük için profesyonel birini seçme kararı alınmıştır. Kimin nerede istihdam edileceği Merkez komite tarafından belirlenmiştir. Seçim çalışma programı, merkezi olarak yapılması gerekenler ve şubelerce yapılması gerekenler olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır. Programı uygulama takvimi ise; 1 – Hazırlıklar, bilgi toplama (Temmuz-Ağustos 1998) 2- Lobi çalışmalarıyla adayların seçim listelerinde yer almasını sağlama (Ağustos 1998 – Nisan 1999) 3- yeni hükümetin kurulmasıyla başlayacak sıcak seçim döneminde kadın adaylar için çalışma (Ocak-Şubat-Mart-Nisan) üç dönemli bir süreyi kapsamaktadır.

Kampanya döneminde merkezi olarak yapılması gerekenler de 3 aşamaya ayrılmaktadır. Hazırlık ve bilgi toplama adı verilen ilk dönemde; siyasi partiler ölçeğinde, seçimlere yönelik, adayların nitelikleri, kadın adayların nitelikleri ve oranları ve seçim bölgelerine göre başarı oranları gibi bilgilerin toplanmasının yanı sıra siyasi partiler, sivil toplum kuruluşları, medya ve kamuoyu önderleri, iş adamları/kadınlarının fax, e-mail ve telefonlarının listesini oluşturmak ve mektup örnekleri hazırlamak yer almaktadır. Lobi çalışması adı verilen ikinci dönemde, hazırlık döneminde iletişim bilgileri toplanan ilk madde de sayılan kişilere ulaşma ve destek isteme çalışmalarını gerçekleştirmek planlanmıştır. Programda bu bölümde yer alan dikkat çekici maddeler arasında, Dinç Bilgin ve Aydın Doğan’ı ziyaret ederek destek istemek, siyasi parti başkanlarının finansörlerinin desteğini almak ve Tony Blair’in Deniz Baykal’a, Clinton’un Mesut Yılmaz’a mektup göndermesini sağlamak gibi siyasi parti başkanlarının uluslararası platformda ilişkide oldukları örgüt ve partilerden destek almak bulunmaktadır. Adaylar içi çalışma adını verdikleri üçüncü dönem ise, genel olarak kadın adayları eğitmek için yapılacak çalışmaları

kapsamaktadır. Bu dönem çalışmalarının esas olarak şubelerce yapılacağı belirtilmektedir.

Maraton kampanyasında şubelerce yapılacak işler de benzer olarak 3 dönemi kapsamaktadır. İlk dönemde, KA-DER'in kamuoyuna tanıtılması, ikinci dönemde aday oluşturma ve üçüncü dönemde seçilebilir yerde kadın aday göstermeyen partileri kınama çalışmaları yer almaktadır. Ana hatları merkez tarafından çizilmiş çalışmanın her şube tarafından ayrıntılı planlanmasının yapılarak merkeze sunulması istenmiştir. Merkezce hazırlanan programın ilk bölümünde KA-DER şubelerinin kendilerini yerel kamuoyuna tanıtmak ve amaçlarının önemini anlamalarını sağlamak için yerel medya, dernekler, demokratik kitle örgütleri, kanaat önderleri ve yöneticilerle ile bağlantı kurulması gerektiği belirtilmiştir. Ayrıca yine merkezce şubelerin siyasi partilerle ilişki kurarken neler yapmaları gerektiği de belirlenmiştir. Belirlenen çalışmalar; partilerin kadın kollarına onlar için varolduğunu göstermek, siyasi partilerin envanterini çıkartmak, partilere kadın aday göstermeleri için baskı yapmak, parti faaliyetlerine katılıp kadın adaylar için oy istemek, her parti için ilişkiyi sağlayacak ve partiyi takip edecek KA-DER temsilcisi seçmek, siyasi parti temsilcilerini KA-DER toplantılarına çağırarak derneğe ısınmalarını sağlamaktan oluşmaktadır. Yine programda siyasi partileri ziyaretler esnasında yapılmaması gerekenler de belirtilmiştir: Partilerin iç işlerine karışmamak, partilerin kadın bakış açısını eleştirmekten ziyade KA-DER'in ne istediğini net olarak ortaya koymak, parti programlarını eleştirmemek, kadın adaylar arasında taraf olmamak, ziyaret ekiplerinde siyasi partilerle bağlantısı olmayanların çoğunlukta olmasına özen göstermek (KA-DER, 1998).

Seçim sonucunda meclise 22 kadın milletvekili girmiştir. Mecliste kadın milletvekili oranı %4 olarak kalmıştır.

2002 Genel Seçimi: Seçimlerin 1999'da olduğu gibi erkene alınması KA-DER'in yine hazırlıksız yakalanmasına ve geniş kapsamlı bir seçim kampanyası yürütememesine neden olmuştur. KA-DER'in Genel Yönetim Kurulu'nda, 2002 seçiminde kadınların temsil oranının yükselmesi için elverişli koşulların bulunmaması nedeniyle sadece KA-DER'in görüşlerinin, cinsiyet kotası zorunluluğu fikrinin yaygınlaştırılması ve bu amaçla kadın kuruluşlarının birliğinin sağlanması için çalışmalar yapma kararı alınmıştır.

Seçim için yapılan çalışmalar arasında, siyasi partilere kadın adayları seçilebilir sıralardan aday göstermeleri için basın toplantıları ve lobi çalışmaları, merkezi ve yerel basın-yayın organlarına demeçler verilmesi, yerli ve yabancı medya kuruluşlarıyla seçimlerin ve sonuçların kadınlar açısından ele alındığı röportajlar verilmesi, 77 kadın kuruluşundan oluşan Kadın Koalisyonu Girişimi'nin oluşmasına öncülük edilmesi yer almıştır.

Kadın Koalisyonu ile yapılan çalışmalar arasında, partilere ilk 3 sıraya en az 1 kadın aday yerleştirmeleri için çağrılar yapmak, partileri seçim programlarıyla kadın sorunlarının çözümü için taahhütte bulunmaya zorlamak amacıyla kadınlara dair en yakıcı sorunlara ilişkin 10 soru yöneltmek, partilerin seçim programlarında kadın sorunları için getirdikleri ve getirmediikleri çözümünün kamuoyuna duyurmak, aday listelerinin belli olmasının ardından seçimde yer alan tüm partilerdeki kadın adayların listelerdeki durumunu gösteren sayısal verileri medya yolu ile ilan etmek ve partilere oy verirken kadın adayların durumunun göz önüne alınması için ağrı yapmak yer almıştır. Bunların yanı sıra, bir önceki dönemde hazırlanmış olan “Kadın Adayların El Kitabı”nın güncelleştirilerek Metro Group’un katkılarıyla yayımlanmış ve aday kadınlar için değişik eğitim çalışmalarının hazırlanmıştır. Ancak, KA-DER’in 4. Olağan Genel Kurulu Faaliyet Raporu’nda adayların seçim kampanyasına çıktıkları döneme rastlayan eğitim çalışmalarına katılımın az olduğu; bu nedenle yerel seçimlerde eğitim çalışmalarına adaylar seçim kampanyasına geçmeden önce başlama kararı aldıkları belirtilmektedir.

Seçimler sonucunda 24 kadın milletvekili meclise girmiş ve kadınların meclisteki oranı %4,36’ya yükselmiştir. 4. Olağan Genel Kurulu’nda, kadın milletvekili sayısının yeterince artmamasının nedeni olarak: 1- seçimlerin öne alınması nedeniyle KA-DER’in hazırlıksız yakalanması 2- Seçime katılan partilerin halk desteğini kaybetmiş olması 3- Bölünmeler nedeniyle gündeme gelen ittifak beklentilerinin, oy hesap ve pazarlıklarının hem aday listelerine girebilen kadın sayısının az olmasına hem de az sayıdaki kadınların listelerin sonlarına konmalarına yol aması belirtilmiştir. Yine değerlendirmelerde KA-DER yapılan çalışmaların gelecek için sağladığı kazançlar arasında, 2002 seçiminde kadınların daha önce olmadıkları kadar çok sayıda aday olmaları, ilk defa bu seçimde kadın örgütlerinin bir araya gelerek ortak bir ses çıkartmaları yer almaktadır. Bunun yanı sıra yürütölen çalışmalar, %30 cinsiyet kotası zorunluluğunun öneminin partili/partisiz kadınların ve demokrat

kamuoyu kadınları tarafından önemin kavranmasına katkıda bulunmuştur. Yine partilerin seçim programlarına kadın sorunlarına önerdikleri çözümlerin kıstas olarak sorgulanmaya başlanması ve TBMM’de yer alan partilerin CEDAW’ı uygulama taahhüdünün izlemeye alınmasının bu seçim çalışmasının kazançları arasında yer aldığı ifade edilmiştir (KA-DER, 2003b).

2004 Yerel Seçimi: Bir önceki seçim deneyiminin etkisiyle KA-DER, 2004 yerel seçim çalışmalarına 1 yıl önceden başlamıştır. Yerel yönetimlerin kadın sorunlarının çözümü için önemli şeyleri gerçekleştirebilecek bir anahtar olarak değerlendiren KA-DER’in yerel seçim stratejisi 6 maddeden meydana gelmektedir:

- 1- Yerel yönetimlerin kadın sorunlarının çözümü ve siyasete kadın katılımı açısından önemini vurgulayan propaganda ve eğitim çalışmalarıyla çok sayıda kadının yerel yönetimlere ilgisini ve aday adayı olmasını sağlamak. Böylece siyasi partilerin “kadınlar istemiyor” demagojisini kırmak.
- 2- Aday adaylarını, genel olarak siyaset, özel olarak yerel yönetimlerde kadın sorunlarının çözüm yolları konusunda ve kadın bakış açısıyla güçlendirici eğitim ve yayın yapmak. Eğitimlerde temel alınacak ve kadın adaylar için seçildikten sonra da yol gösterici ve bağlayıcı olacak bir Yerel Yönetimler için Kadın Programı/Sözü hazırlamak.
- 3 – Siyasi partilere kadın adaylara yerel yönetim aday listelerinde cinsiyet kotası uygulamaları için ve yerel yönetim programlarında kadın sorunlarının çözümü doğrultusunda taahhütlerde bulunmaları için baskı ve lobi yapmak.
- 4- Kadın seçmenlerin oy verirken partilerin yerel düzeyde kadın sorunları için getirdikleri çözümleri ve kadın adayların varlığını ölçüt almasını sağlayıcı eğitim ve propaganda yapmak.
- 5 - Kadın adayların kamuoyuna tanıtımına, seçim ve propaganda çalışmalarının planlanması ve yürütülmesine mümkün olduğunca destek olmak.
- 6 – Tüm bu çalışmaları mahalle düzeyinden, ilçe, il, ve Türkiye düzeyinde kadın kuruluşları ve STK’ların katılacağı Platformlar, koalisyonlar oluşturarak gerçekleştirmeye çalışmak.

KA-DER, bu doğrultuda 5 – 6 Nisan 2003 tarihinde İstanbul’da Friedrich Ebert Vakfı desteği ile aynı eğitimi şubelerde verecek temsilcilere yönelik, yerel yönetim

birimlerinin yapısı ve görevlerinin yanı sıra yerel yönetimlerde kadın bakış açısı, özgüven geliştirme, adaylaşma ve kampanya yürütme konularını kapsayan eğitim çalışması gerçekleştirmiştir. Bunun yanı sıra, 3 Nisan 2003’de Ankara KA-DER şubesinde BM Türkiye temsilciliğinin desteği ile yerel seçimler için kadınların stratejisini belirlemeye yönelik iki günlük bir seminer düzenlenmiş; eğitim çalışmaları yapılmış; kadınları adaylığa çağıran radyo spotları ve el ilanları hazırlanmış; yerel yönetimlerle ilgili teknik bir broşürün basılmış; Temmuz 2003’de New York Belediye meclis üyesi Kathryn Freed’in deneyimlerini aktardığı bir toplantı düzenlenmiş; partilere kadınların katılımını ve temsil oranını arttırmak için yaptıkları çalışmalara dair hazırlanan soru formunun gönderilmiş ve Ağustos 2003’de Kadını Siyasette Güçlendirme Projesi için eğitim materyali hazırlanmıştır (KA-DER, 2003b).

2004 yerel seçimleri sonucunda, 18 kadın belediye başkanı seçilmiştir. Bu kadın belediye başkanlarından, 1’i il, 5’i ilçe, 12’si belde belediye başkanıdır. Oranlar ise şu şekildedir, kadın belediye başkan sayısı 18; oranı %0,56; erkek sayısı 3207, oranı %99,44’tür. Kadın belediye Meclis Üyesi sayısı 834, oranı %2,42; erkek sayısı 34477; oranı %97,58’tir. İl Genel Meclis üyesi kadın sayısı 58; oranı %1,81; erkek sayısı 3208; oranı 98,29’dur (Url-13). Görüldüğü üzere, oranlar yerel siyasete katılımı kadın-erkek eşitliğinin sağlanmasından çok uzaktadır.

2007 Genel Seçimi: KA-DER’in Adrena Reklam Ajansı’nın gönüllü desteği ile hazırladığı ve Bir TV’nin KA-DER tanıtım filminin yapımı ve iletişim stratejisini üstlendiği seçim kampanyasının üç ayağı bulunmaktadır. Bu üç aşamadan ilki: “Birinci adımda ‘Erkek Olmak Şart mı?’ ve ‘Haydi Kadınları Seçelim’ mesajları ile ‘uyandırma / farkındalık yaratmak’...”tır (KA-DER, 2007c). Kullanılan diğer sloganlar ise şöyle: “Parlamentoya Girmek İçin Erkek Olmak Şart mı?” “Hedef: Listelerde ilk 3” ve “Bu Meclise Kadın Şart”. Erken seçim olması nedeniyle, ilk iki aşama yani “farkındalık uyandırma” ve “bilgilendirme” beraber yapılmıştır. Kampanyanın 3. aşaması olan “ayaklandırma” ise gerçekleştirilememiştir. 15 Mart 2007’de düzenlenen basın toplantısıyla medyaya tanıtılan ardından ise 24 Mayıs 2007’de İstanbul’da düzenlenen basın toplantısında yeni seçim kampanyasıyla birlikte kamuoyuna tanıtılan ve ayrıntılarına yukarıda yer verilen “Kadın Siyaset Programı” seçim hazırlıklarının önemli bir parçasını oluşturmuştur. Dernek; basın toplantısında siyasi partileri ve kadın milletvekillerini “Kadın Siyaseti Programını”

benimseme ve uygulama için söz verme kıstasıyla değerlendireceğini açıklamıştır. Programda seçim döneminde öne çıkan önermeler arasında “Genel ve yerel seçimlerde tüm aday listelerindeki ilk 3 adaydan bir kişinin kadın olması” yer almıştır (KA-DER, 2007d). Bunun yanı sıra yine dernek tarafından siyasi partilere, kota uygulamasını başlatmaları ve kadın adaylardan başvuru parasının almamaları yönünde çağrı yapılmıştır.

Dönemin KA-DER Genel Başkanı Avukat Seyhan Ekşioğlu, seçim kampanyasının tanıtım ve iletişim mekanizmalarının dilini profesyonel bir biçimde kurduklarını belirtmiştir.

Derneğin yürüttüğü diğer seçim kampanyalarıyla karşılaştırıldığında 2007 seçim çalışmalarının; medya ve kamuoyunda daha çok yer aldığını ve KA-DER’in ve çalışmalarının Türkiye kamuoyunda yaygın olarak tanınır hale gelmesini sağlayan ilk seçim kampanyası olduğunu söylenebilir. Bunun nedeni olarak seçim kampanyasında kamuoyunun tanınır yüzlerinin kullanılması da etkili olmuştur. Örneğin; KA-DER’in billboard afişlerinde, kampanyanın ilk aşamasında Kadın Fonu YK Başkanı ve işkadını Ümit Boyner, oyuncu Meltem Cumbul, oyuncu Lale Mansur ve oyun yazarı-yayımcı Meral Okay bıyık takarak poz vermiş ve “Meclise Girmek İçin Erkek Olmak Şart mı?” diye seslenmiş; ikinci aşamada ise; Beyazıt Öztürk, Fatih Terim ve Yılmaz Erdoğan gibi kamuoyunun kabul ve saygı gören yüzleriyle birlikte yine Ümit Boyner, Lale Mansur ve Demet Akbağ “Bu Meclise Kadın Şart” sloganıyla derneğin gazete reklamlarında yer almışlardır (KA-DER, 2007c).

Genel seçim siyasi partilerin aday listelerini açıklamaları üzerine KA-DER, 5 Haziran 2007’de yine bir basın toplantısı düzenlemiştir. 2002’de seçim listelerinde yer alan kadın aday sayısına oranla bu kez kadın sayısının daha fazla olduğunu, bunun ise derneğin yürüttüğü çalışmaların sonucu olduğunu, ancak listelerde seçilebilir yerlerdeki kadın aday sayısının *kesinlikle yetersiz* olduğunu açıklamışlardır. Seçilebilir yerlerdeki kadın aday sayısının yetersiz olmasının partilerin tüzüklerine koydukları kota uygulaması oranlarına uymamalarına bağlanmıştır; bu nedenle de %30 kota uygulaması zorunluluğunun anayasa, seçim yasası ve siyasi parti yasasına entegre edilmesi gerektiği bir defa daha ifade edilmiştir (KA-DER, 2007b).

22 Temmuz 2007’de yapılan genel seçim sonucunda 50 kadın milletvekili olarak meclise girmiş ve Türkiye tarihinde bugüne kadar ilk defa meclisteki kadın temsil oranı %9.1’e yükselmiştir. KA-DER seçimler sonucunu değerlendirirken 50 kadının meclise girmesinde medyanın kendi yürüttükleri kampanyaya yoğun destek vermesinin ve kadın milletvekili adaylarına ilgi göstermesinin rol oynadığını ifade etmiştir. Aynı zamanda 2007 genel seçimleri için *başarılı* olduklarını ve dernek olarak gerekeni yaptıklarını belirtmişlerdir. Bu sayının yine de yetersiz olmasına bağlı olarak; yeni hükümeti “cinsiyet eşitliğine duyarlı devlet politikaları üretmeye” ve “eşit temsil için, Anayasa’da ve Siyasi Partiler yasasında değişiklik yapmaya” kadın milletvekillerini ise “Kadın Siyaseti Programı’nı yaşama geçirmeye çağırmışlardır (KA-DER, 2007b; 2007d).

KA-DER açısından seçim sonuçlarını değerlendirildiğinde, ilk kuruldukları 1997 yılında önlerindeki ilk seçimde yani 1999 yılında yapılan genel seçimde önlerine ilk aşamada %10 hedefini koymalarının ardından, ancak 10 sene sonra hedeflenen orana en yakın kadın milletvekili sayısını elde edebildikleri görülmektedir. Türkiye’deki Kadın hareketi tarihi göz önüne alındığında hedeflenen amacın gerçekleşmesinin sağlanması için geçen sürenin uzaması ve ancak 10 sene sonra hedeflenen duruma ulaşılması olağan bir durumdur. Kota uygulamasının yasallaşmasının gerekliliği de bir kez daha ortaya çıkmaktadır.

2009 Yerel Seçimi: 29 Mart 2009’da gerçekleşen yerel seçimler için 1930’da kadınlara seçme ve seçilme hakkı tanıyan Belediye Kanunu’nun çıkarıldığı gün olan 3 Nisan 2008’de yaptıkları basın açıklamasıyla çalışmaya başlayan dernek; yukarıda projeler başlığı altında ayrıntıları verilen Siyaset Okulları’nı başlatılacaklarını açıklamaktadır. Bunun yanı sıra yerel yönetimlerde kadın temsilcilerin yok denecek kadar az olduğuna vurgu yaparak; bir kez daha siyasi partileri ve hükümeti kota uygulamasını başlatmaya çağırılmaktadır (KA-DER, 2008f). Yine KA-DER, hükümette çoğunlukta yer alan AK Parti, Milliyetçi Hareket Partisi ve Cumhuriyet Halk Partisi başkanlarının fotomontajla yer aldığı ve kadınların yerel yönetimlerde %50 temsilinin gerekli olduğu konusunda aynı fikirde olduklarını belirten bir reklam filmi hazırlamıştır.

2009 yerel seçimlerinde; AKP 18, MHP 39, CHP 46, DTP 41, DSP 62, ANAP 26, DP 43, SP 39, LDP 19, HÖP 1, ÖDP 3, EMEP 3, TKP 37, BBP 6, Bağımsız 3, Ortak Platform 5 kadın aday göstermiştir. Seçimlerin sonucunda ise, 2’si il belediye

başkanı, 15'i ilçe belediye başkanı olmak üzere sadece 17 kadın seçilmiştir. 81'i il olmak üzere 2946 ilçe ve belde belediye başkanlığı adaylık koltukları göz önüne alındığında kadınların yerel siyasette temsil oranı %0.56'da kalmış, 2004 yerel seçimlerinden bu yana yerel siyasette kadın erkek temsil eşitliğinin sağlanması adına önemli bir gelişme kaydedilmediği görülmektedir (Url-14).

Genel olarak KA-DER'in yürüttüğü seçim kampanyalarını değerlendirildiğinde, öncelikle Türkiye'de seçim tarihlerinin öne alınmasının KA-DER'in çalışmalarını aksattığını söylenebilir. Bu nedenle KA-DER, planlanan seçim çalışmalarının bir kısmını yapamamıştır. Bu da KA-DER'in seçim çalışmalarının verimliliğini azaltan bir unsurdur. Yine, KA-DER'in seçim çalışmalarında izlenen yolun deneme yanılma ile çizildiğini söyleyebiliriz. Her yaptığı seçim çalışması sonucunda elde edilen deneyimlerin olumlu ve olumsuz yönleri, bir dahaki seçim kampanyasının oluşturulmasında göz önüne alınmıştır.

Sonuçlar açısından genel seçimler değerlendirildiğinde ise, KA-DER'in seçim kampanyası gerçekleştirdiği 1999 yılından bu yana kadın parlamenterlerin sayılarında küçük oranlarda ama düzenli bir yükseliş olmuştur. Bu artışta KA-DER'in, partilere baskı oluşturması, kadınları aday olmak için teşvik etmesi ve eğitmesi ve kamuoyunda farkındalık yaratmasının etkisi olduğu söylenebilir. Yerel seçimler açısından ise, 2004 ve 2009 yıllarının sonuçlarına bakarak pek fark yaratılmadığı görülmektedir.

4. SONUÇ

Bu çalışmada genel olarak Türkiye'deki kadın hareketinin, kadınların siyasal yaşama katılımındaki nicel ve nitel eşitsizlik sorununa yaklaşımı incelenmeye ve yaklaşımdaki değişimin yapısı ve nedenleri analiz edilmeye çalışılmıştır. Bu amaçla, dönüşümün özelliklerini bünyesinde barındıran KA-DER, çalışmanın üzerine yoğunlaştığı örnek deneyim olarak ele alınmıştır.

Kadınların siyasete katılımındaki eşitsizlik sorunu, kadın hareketinin kadın sorununu, yurttaşlık hakları veya insan hakları bağlamında ele aldığı dönemlerde gündeme

girdiği görülmektedir. Türkiye’de kadınların siyasal hakları sorununa, odaklanan ilk kadın örgütü TKB, Avrupa ve Amerika’daki liberal feminist yaklaşımın yansımalarını taşıyan Osmanlı dönemindeki kadın hareketinin mirasçısıdır. Liberal feminist teörinin temel bakış açısını taşıması nedeniyle TKB, kadınların seçme ve seçilme haklarına biçimsel eşitlik anlayışı temelinde ele almıştır. Yani kamusal alanın, yasaların ve siyasal alanın eril yapısını sorgulamaksızın, birebir eşitlik talebinde bulunmuştur. Bu nedenle de, ataerkil söylemin erkek değerlerini temel alarak şekillendirdiği kamusal alanda veya siyasal alanda erkek değerleri temelinde yer almayı hedeflemiştir.

TKB’nin kadınlara seçme ve seçilme hakkının tanınması sonucu kendini feshetmesinin ardından ise, Türkiye’de kadınların Kemalist modernleşme projesinin simgeleri ve taşıyıcıları olarak konumlandırılmaları nedeniyle bir devlet feminizmi söylemi etkin olmuştur. Kadınların hak arayışlarının kadınların ellerinden alındığı ve reformlarla kadınların kamusal alana teşvik edildikleri devlet feminizmi söylemini benimseyen kadın örgütleri ise, kadın hakları ve eşitliğini modernleşme sürecinin bir bileşeni olarak algıladıkları için varolan nicel temsil eşitsizliği sorununa eğilmek yerine, kadınları eğitmek ve çağdaş seviyeye getirmek için çalışmışlardır. Kamusal ve siyasal alanın ataerkil yapısının neden olduğu temel eşitsizliği görememeleri, biçimsel eşitliğin sağlanmasının yeterli olduğu kanısına sahip olmalarına neden olmuştur.

60’lardaki öğrenci ve sol hareket içinde ortaya çıkan kadın örgütleri, Marksist ideolojinin kadın sorununu kapitalist sistemin sonucu olarak gören anlayışa bağlı kalmışlardır. Dolayısıyla kadın sorununu, kadın emeğinin sömürülmesi çerçevesinde ele almışlardır. Marksist ideolojinin çerçevesi içinden, kadın-erkek eşitsizliğinin nedenlerine dair özgün bir bakış açısı geliştirmemişlerdir. Ancak bu dönem, kadınların resmi siyasal kurumlarda olmasa da aktif olarak politikleştikleri bir dönem olmasıyla önem taşımaktadır. Özellikle, 80 dönemi feminist hareketin muhalif politik mücadele biçiminde, bu dönemde kazanılan deneyimlerin etkisi olduğu söylenebilir.

80 dönemi feminist hareket, kadın sorununu milliyetçilik, liberalizm veya Marksizm gibi tüm politik ideolojilerin etkisinden bağımsızlaştırarak, kadının özgül sorunlarını politikleştirmiştir. Yani, kadınların cinsiyete dayalı ezilişlerinin, ataerkil veya erkek egemen sistemin kadına yüklediği toplumsal cinsiyet rollerinden kaynaklandığı tahlilini temel almışlardır. Kadınların özel alanda yaşadıkları toplumsal cinsiyet

rolleri eşitsizliklerinden kaynaklanan sorunları, politikleştirerek kamusal alana taşımışlardır. Bu dönemde, kadın hareketi siyasal/kamusal alandaki kadın-erkek eşitsizlikleri sorunundan uzak durmuşlardır. Bunun nedeni, Türkiye’deki ilk dönem kadın hareketinin elde ettiği yasal eşitlik kazanımlarının gündelik yaşamda eşitliği sağlayamaması ve siyasal/kamusal alanın ataerkil değerlerin yüklü olduğu bir alan olarak görülmesidir. 80’ler feminist hareketi siyasal/kamusal alandaki kadın sorunlarından uzak dursa da; toplumsal cinsiyet farklılıkları ve eşitsizliklerini bilinir hale getirmesiyle, bugün içinde KA-DER’in de yer aldığı kadın hareketinin kamusal alandaki kadın-erkek eşitsizliklerini temellendirmelerinde önemli bir role sahiptir.

Tarihsel sürece baktığımızda 1990’lar sonrası feminizmin, hem dünyada hem de Türkiye’de kuramsal ve yapısal olarak dönüşümüne tanık olunduğu söylenebilir. Feminist hareket ne artık ilk dönemdeki gibi eril değerlerle şekillendirilmiş kamusal alanı olduğu gibi kabul edip, orada erkek değerleriyle eşitlik ve yer alma talebinde bulunmakta; ne de ataerkil değerlerin yüklü olduğu bu alandan uzak durup, sadece özel alanda kadınların toplumsal cinsiyet rollerinden özgürleşmesini talep etmekte veya özel alanın sorunlarını politikleştirmektedir. Bugünkü dönüşüm içinde feminizm, kamusal alanın ataerkil yapısını toplumsal cinsiyet farklılıklarını gözetken bir şekilde reforme edilmesini ve kadınların ancak bu şekilde erkeklerle eşit bir biçimde yer alabileceğini savunmaktadır. Dünya’da, 60’lardaki Türkiye’de 80’lerdeki feminist hareket tarafından önemsenmeyen kamusal alan feminizmin gündemine yeniden girmiş durumdadır. Bu anlamda feminizm bugün, hem birinci dalganın hem de ikinci dalganın boşluklarını doldurarak kendinde birleştiriyor denilebilir. Günümüzdeki feminizm, özel alanda toplumsal cinsiyet farklılığından kaynaklanan sorunların resmi düzeyde önleyici ve engelleyici yasalarla giderilmesini talep etmektedir. Dolayısıyla, bugünkü 90’lar sonrası kadın hareketinin, kadın ile erkek arasındaki toplumsal cinsiyet rollerinden kaynaklı eşitsizliği sadece kadınların sorunu olarak değil aynı zamanda kadınların yurttaş olmasına bağlı olarak devletin de sorunu olarak gördüğü söylenebilir.

KA-DER’in kurulmasında, bu feminist anlayışının etkisi vardır. Aynı zamanda KA-DER’in üstlendiği misyon, kamusal alanın toplumsal cinsiyet farklılığını gözeterek bir şekilde dönüştürülmesi talebini dile getiren günümüz feminist hareketi içinde kilit bir öneme sahiptir. Çünkü feminizm açısından, kamusal alanın ve eril değerlere göre düzenlenen yasaların ve hakların dönüştürülmesi, ona şekil veren siyasette daha çok

kadının yer almasıyla gerçekleşebilecek bir olgu olarak nitelendirilmektedir. Bu durum ancak, kadın milletvekillerinin kadınların sorunlarını meclis gündemine taşıması ve kadın politikası yapmasıyla gerçekleşebilir. Bu noktada KA-DER teorik olarak, toplumun her alanında cinsiyete dayalı ayrımcılıktan kaynaklanan kadın sorununun çözümü için, kadınların politikada yer alması gerektiğini savunmaktadır. Yani, KA-DER kadınlara hizmet etmek için kadınların politikaya atılmasını ve mecliste kadın politikaları oluşturulmasını önermektedir. KA-DER'in çalışmaları değerlendirildiğinde ise, adaylara verdiği eğitimlerle ve desteklediği adaylardan bağlı kalınmasını istediği ilkelerle kadın milletvekillerinde mecliste kadın politikası oluşturmaları açısından bilinç ve farkındalık yaratmaya çalışmasına karşın, öncelikle mecliste kadın dayanışması yapabilecek kadar sayıda kadın milletvekilinin yer almasını hedeflediği görülmektedir. Ayrıca KA-DER'in çalışmalarından yola çıkarak, seçilmiş kadın milletvekilleriyle iletişim halinde olmaya çalıştığı ve hatta baskı unsuru oluşturmaya çalıştığı da söylenebilir. Ancak, siyasal karar mekanizmalarındaki kadın sayısının hâlâ az olması KA-DER'in, mecliste kadın politikası oluşturulması talebinin gerçekleştirilmesinin önünde büyük bir engel yaratmaktadır. Bunun yanı sıra, KA-DER'in (2009) 2007 seçimleriyle meclise giren kadın milletvekillerinden 17'si ile gerçekleştirdiği profil çalışmasında ortaya konduğu üzere, kadın milletvekillerinin önemli bir bölümü açısından kadınların politik alana katılımları sürecinde parti kimliğinin ve parti liderinin yaklaşımı belirleyici olması da, mecliste kadınların ortak bir kadın politikası oluşturması ve bu politikanın etrafında birleşmeleri önünde engel teşkil etmektedir.

Toplumsal cinsiyet farklılıklarının ana politikalara yerleştirilmesi talebini öne çıkarmasıyla KA-DER, toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamanın devletin görevi olarak görmektedir. Bu nedenle, özel alanda toplumsal cinsiyet rollerinden kaynaklı eşitsizlikleri politikleştirilmesi temeline dayanan bir mücadele biçimini benimseyen 80'lerdeki feminist hareketten ayrılmaktadır. Ancak, KA-DER, tüm politikaların oluşturulmaları sürecinde devletin kadın örgütlerinin taleplerini ve görüşlerini alması gerekliliğinin de altını çizmektedir. Bu nedenle, kadın hareketini pasifleştiren bir devlet feminizmi anlayışının yerine, kadınların yurttaş olarak özgül taleplerinin ve sorunlarının devlet katında temsil edildiği, dikkate alındığı demokratik bir anlayışa işaret ettiğini söyleyebiliriz.

KA-DER, çalışmada ayrıntılı olarak bahsedildiği üzere toplumsal cinsiyet farklılıklarını gözetmeyen bir demokrasinin gerçek anlamda bir demokrasi olamayacağı önermesiyle, Türkiye’deki kadın hareketi içinde önemli bir dönüşüm gerçekleştiğinin örneğini oluşturmaktadır. Yasalar önünde birebir eşitlik anlayışının erkekler ve kadınlar arasındaki bireysel farklılıkları ve toplumsal konumları gzetmemesinden dolayı uygulamada eşitsizliklerin sürdüğü saptamasını yapan KA-DER’in bu anlamda, yasaların soyut evrensel birey kategorilerine göre tasarlandığıının ve siyasal alanın ataerkil yapısının bilincinde olarak hareket ettiği söylenebilir. Yani, KA-DER’in siyasette kadın erkek eşitliğini sayısal bir eşitlikten öte demokratik sistemin yapısındaki nitel bir temsil eşitliği olarak algıladığını gösterir. Bu noktada da, özel önlem ve kota uygulamaları gibi toplumsal cinsiyet farklılıklarını gözetken bir eşitlik talebini ne çıkarmasıyla Türkiye’de kadın erkek eşitliğinin sağlanması için yeni olasılık sunmaktadır.

Son dönemlerde hem Avrupa Birliği hem de Türkiye’deki demokratikleşme eğilimleri, sivil toplum kuruluşlarının devlet ile olan ilişkilerinin yeniden konumlanmasına yol açmıştır. Özellikle, Avrupa Birliği’nin katılımcı demokrasiyi geliştirmek ve yaygınlaştırmak için sivil toplum kuruluşlarının taleplerini politika üretme süreçlerine katma eğilimi önemli bir gelişmedir. Bu alışma kapsamı ve sonucunda Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne giriş sürecinde bulunması nedeniyle, KA-DER’in sivil toplum kuruluşu olarak konumunun derneğin gücünü ve etkinliliğini arttırmasında önemli bir unsur olarak görülmektedir. Her ne kadar Türkiye’nin, politika üretme süreçlerinde sivil toplum kuruluşlarının taleplerini ve görüşlerini dikkate alma konusunda kat edeceği uzun bir yol olsa da, en azından birliğe girme sürecindeki ykmlkleriyle kendini bağlı kılmıştır. Bu da KA-DER gibi sivil toplum örgütlerine taleplerini dile getirirken meşru bir baskı unsuru oluşturabilme zemini sağlamaktadır. Diğer taraftan, KA-DER’in 12 senedir dile getirdiği %30 kotanın yasallaşma talebinin gerçekleştirilmemiş olması Türkiye’nin kat edeceği uzun yola bir örnek oluşturmaktadır.

Sonuç olarak, KA-DER’in benimsediği anlayış ve bu doğrultudaki mücadele, kadın hareketi tarihi göz önüne alındığında çok yenidir. Bu nedenle, toplumsal cinsiyet farklılıklarının yasalar ve kamusal kurumlarda temsili anlayışının kadınlara hem özel hem de kamusal alanda eşitliği sağlayıp sağlamayacağı hâlâ soru işaretidir.

KAYNAKLAR

- Abadan – Unat, N.**, 1998. Söylemden Protestoya: Türkiye’de Kadın Hareketlerinin Dönüşümü, *75 Yılda Kadınlar ve Erkekler*, s. 323 - 336, Ed. Berktaç Hacimirzaoğlu, A., Bilanço 98 Yayın Dizisi, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Acuner, S.**, 2002. 90’lı Yıllar ve resmi Düzeyde Kurumsallaşmanın Doğuş Aşamaları, *90’larda Türkiye’de Feminizm*, Bora, A., Günal, A., s. 125- 158, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Agacinski, S.** 1998. *Cinsiyetler Siyaseti*, Çev. Yergüz, İ., Dost Kitabevi, Ankara.
- Ağduk Gevrek, M. ve Timisi, N.**, 2002. 1980’ler Türkiye’sinde Feminist Hareket: Ankara Çevresi, *90’larda Türkiye’de Feminizm*, Bora, A., Günal, A., s. 13 -39, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Akal Aslan, E.**, 2001, Kadın ve Siyaset Aykırı Bir örnek: İKD, *Yerli Bir Feminizme Doğru*, s. 455 – 484, Yay. Haz. Akgökçe, N. ve İlyasoğlu, A., Sel Yayıncılık, İstanbul.
- Akkoç, N.**, 2002. Diyarbakır Ka-Mer’in Kuruluş Hikayesi ve Yürüttüğü Çalışmalar, *90’larda Türkiye’de Feminizm*, Bora, A., Günal, A., s. 205-216, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Akşit, E. E.**, 2005. *Kızların Sessizliği Kız Enstitülerinin Uzun Tarihi*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Alkan, A.**, 2005. Yerel Yönetimler ve Cinsiyet, Dipnot Yayınları, Ankara.
- Arat, Y.**, 1998. Türkiye’de Kadın Milletvekillerinin Değişen Siyasal Roller, 1934 - 1980, *75 Yılda Kadınlar ve Erkekler*, s. 249 - 266, Ed. Berktaç Hacimirzaoğlu, A., Bilanço 98 Yayın Dizisi, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Arat, Z. F.**, 1998. Kemalizm ve Türk Kadını, *75 Yılda Kadınlar ve Erkekler*, s. 51 - 70, Ed. Berktaç Hacimirzaoğlu, A., Bilanço 98 Yayın Dizisi, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Atakul, S.**, 2002. Kadın Çalışmaları Öğrencisi Olmak, *90’larda Türkiye’de Feminizm*, Bora, A., Günal, A., s. 307-321, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Baykan, A.**, 1999. Nezihe Muhittin’de Feminizmin Düşünsel Kökenleri, *Nezihe Muhittin ve Türk Kadını 1931*, Yay. Haz. Baykan, A. ve Ötüş-Baskett, B., s. 15 – 38, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Bensadon, N.** 1994. Başlangıcından Günümüze Kadın Hakları, Çev. Tekeli,Ş., İletişim Yayınları, Cep Üniversitesi 8, 1994, İstanbul
- Berktaç, F.**, 1995. Türkiye Solu’nun Kadına Bakışı: Değişen Bir Şey Var mı?, *1980’ler Türkiye’sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar*, s. 313 - 326, Yay. Haz. Tekeli, Ş., İletişim Yayınları, İstanbul.

- Berktaş, F.**, 1998. Cumhuriyet'in 75 Yıllık Serüvenine Kadınlar Açısından Bakmak, *75 Yılda Kadınlar ve Erkekler*, s. 1-12, Ed. Berktaş, F. ve Hacımiraçoğlu, A., Bilanço 98 Yayın Dizisi, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Berktaş, F.**, 2004. Kadınların İnsan Haklarının Gelişimi ve Türkiye, Sivil Toplum ve Demokrasi Konferans Yazıları No 7, Alındığı tarih, 10 Mayıs, 2008, http://stk.bilgi.edu.tr/docs/berktay_std_7.pdf
- Berktaş, F.**, 2006. *Tarihin Cinsiyeti*, s. 88 – 111, Metis Yayınları, İstanbul.
- Bock, G.**, 2004. *Avrupa Tarihinde Kadınlar*, Çev. Yılmaz, Z., A., Literatür Yayınları, Avrupa'yı Kurmak Dizisi: 7, İstanbul.
- Bora, A.**, 2002. Bir Yapılabilirlik Olarak Ka-Der, *90'larda Türkiye'de Feminizm*, Der. Bora, A., Günel, A., s.109 -124, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Boryczka, J. M.**, 2008. Democracy, *The Oxford Encyclopedia of Women In World History*, Vol. 1, s. 30 – 34, Ed. Smith, B. G., Oxford University Press, Oxford.
- Bozkır, G.**, 2000. Türk Kadının Siyasi Haklarını Kazanması Ve Türk Kadınlar Birliği, *Toplumsal Tarih*, **75 /13**, 21 – 26.
- Çağatay, N. ve Soysal, Y. N.**, 1995. Uluslaşma Süreci ve Feminizm Üzerine Karşılaştırmalı Düşünceler, *1980'ler Türkiye'sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar*, s. 327 - 338, Yay. Haz. Tekeli, Ş., İletişim Yayınları, İstanbul.
- Çakır, S.**, 1996. *Osmanlı Kadın Hareketi*, Metis Yayınları, İstanbul.
- Çakır, S.**, 2001. Bir'in Nostaljisinden Kurtulmak: Siyaset Teorisine ve Pratiğine Cinsiyet Açısından Bakış, *Yerli Bir Feminizme Doğru*, s. 385 – 422, Yay. Haz. Akgökçe, N. ve İlyasoğlu, A., Sel Yayıncılık, İstanbul.
- Davaz Mardin, A.**, 2002. Görünmezlikten Görünürlüğe: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı, *90'larda Türkiye'de Feminizm*, Der. Bora, A., Günel, A., s.183-204, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Davidoff, L.**, 2002. Bazı 'Eski Koca Masalları'na Dair: Feminist Tarihte Kamusal ve Özel, *Feminist Tarih yazımında Sınıf ve Cinsiyet*, Yay. Haz. Durakbaşı, A., Çev. Ateşer, Z. ve Somuncuoğlu, S., s. 189 – 264, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Diken, Ş.**, 2006. *Türkiye'de Sivil Hayat ve Demokrasi /Sivil Toplum Sorunlarını Tartışıyor*, Dipnot Yayınları, Ankara.
- Donovan, J.**, 1997. *Feminist Teori*, Çev. Bora, A., Gevrek, A., M. ve Sayılan, F., İletişim Yayınları, İstanbul.
- Doyran, A.**, 1997. 1934'te Basındaki Tartışmalar Kadınlar Milletvekili Seçilirken..., *Toplumsal Tarih*, **39**, 27-34.
- Durakbaşı, A.**, 1998. Cumhuriyet Döneminde Modern Kadın Ve Erkek Kimliklerinin Oluşumu: Kemalist kadın kimliği ve 'Münevver Erkekler', *75 Yılda Kadınlar ve Erkekler*, s. 29-50, Ed. Berktaş, F. ve Hacımiraçoğlu, A., Bilanço 98 Yayın Dizisi, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul.

- Eroğlu Üstün, N. ve diğ.**, 2002. 1990 Sonrası Antalya Kadın Hareketi Tarihi, *90'larda Türkiye'de Feminizm*, Bora, A., Günal, A., s. 217-237, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Ersanlı, B. ve Mazlum, İ.**, 2008. *Her Zaman, Her Yerde Siyaset! / Türkiye'de Siyasal Kültür, Siyasal Sistem ve Kadın*, KA-DER Yayınları, İstanbul.
- Göle, N.**, 1998. *Modern Mahrem Medeniyet ve Örtünme*, Metis Yayınları, İstanbul.
- Gözaydın, İ.**, 2008. Turkey, *The Oxford Encyclopedia of Women In World History*, Vol. 4, s. 255 – 258, Ed. Smith, B. G., Oxford University Press, Oxford.
- Green, J.**, 2000, Public/Private, *Encyclopedia of Feminist Theories*, s. 412, Ed. Code, L., Routledge, Londra.
- Gümüsoğlu, F.**, 1998. Cumhuriyet Döneminde Ders Kitaplarında Cinsiyet Roller (1928 -1998), *75 Yılda Kadınlar ve Erkekler*, s. 101 - 128, Ed. Berktaş Hacımırzaoğlu, A., Bilanço 98 Yayın Dizisi, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Güneş-Ayata, A.**, Türkiyede'de Kadının Siyasete Katılımı, *1980'ler Türkiye'sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar*, s. 293 - 312, Yay. Haz. Tekeli, Ş., İletişim Yayınları, İstanbul.
- Güneş-Ayata, A.**, 1998. Laiklik, Güç ve Katılım Üçgeninde Türkiye'de Kadın Ve Siyaset, *75 Yılda Kadınlar ve Erkekler*, s. 237 - 248, Ed. Berktaş Hacımırzaoğlu, A., Bilanço 98 Yayın Dizisi, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Habermas, J.**, 2000. *Kamusal Yaşamın Yapısal Dönüşümü*, Çev. Bora, T. Ve Sancar, M., İletişim Yayınları, İstanbul.
- Hançerlioğlu, O.**, 1996. *Toplumbilim Sözlüğü*, Remzi Kitapevi, İstanbul.
- İfşat, C.**, 2006. Türk Kadınlar Birliğinde Devlet Ve Sınıf İlişkileri, *Yüksek Lisans Tezi*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kadın Çalışmaları Anabilim Dalı, Ankara.
- Jones, J. M.**, 2008. Enlightenment, *The Oxford Encyclopedia of Women In World History*, Vol. 2, s. 178 – 185, Ed. Smith, B. G., Oxford University Press, Oxford.
- KA-DER**, 1997. KA-DER Bülten, 1 Ağustos 1997, 3
- KA-DER**, 1998. Seçime Doğru KA-DER 1998
- KA-DER**, 2003a. KA-DER Rapor Taslağı, Kadın Sorunlarına Çözüm Arayışı Kurultayı: Siyasette Ve Karar Alma Süreçlerinde Kadın Çalışma Grubu, Rapor, İstanbul, 14 –15 Haziran 2003, <<http://www.ka-der.org.tr>>, alındığı tarih 10.08.2008
- KA-DER**, 2003b. KA-DER 4. Olağan Genel Kurul Toplantısına Sunulan Faaliyet Raporu
- KA-DER**, 2007a. KA-DER 6. Dönem (20 Ekim 2005– 26 Ocak 2007) Faaliyet Raporu
- KA-DER**, 2007b, KA-DER Basın Bülteni - 05.06.2007, <<http://www.ka-der.org.tr>>, alındığı tarih 10.08.2008

- KA-DER**, 2007c, KA-DER Basın Bülteni - 15.03.2007, <<http://www.ka-der.org.tr>>, alındığı tarih 10.08.2008
- KA-DER**, 2007d, KA-DER Basın Bülteni - 24.05.2007, <<http://www.ka-der.org.tr>>, alındığı tarih 10.08.2008
- KA-DER**, 2008a. *Kadın Adayları Destekleme ve Eğitim Derneği Tanıtım Kitapçığı*
- KA-DER**, 2008b. *Basın Bülteni*, 30 Haziran 2008.
- KA-DER**, 2008c. *Basın Bülteni*, 14 Temmuz 2008.
- KA-DER**, 2008d. *Basın Bülteni*, 28 Temmuz 2008.
- KA-DER**, 2008e. KA-DER Değerlendirme Raporu Kadınlar İçin Siyaset Okulu 28 Nisan – 2 Mayıs, İstanbul. <<http://www.ka-der.org.tr>>, alındığı tarih 11.02.2009
- KA-DER**, 2008f. *KA-DER Basın Açıklaması* 3 Nisan 2008, <<http://www.ka-der.org.tr>>, alındığı tarih 10.08.2008
- KA-DER**, 2009. *Eril Siyasetle Kadınlık Halleri Arasında: Türkiye’de 23. Dönem Kadın Milletvekilleri*, Alındığı tarih 10 Aralık 2009, İstanbul. <http://www.ka-der.org.tr/dosyalar/yayin-090630-8408.pdf>
- KA-DER Üyeleri**, 2009. Kişisel Görüşme.
- Kadioğlu, A.**, 1998. Cinselliğin İnkarı: Büyük Toplumsal Projelerin Nesnesi Olarak Türk Kadınları, *75 Yılda Kadınlar ve Erkekler*, s. 89-100, Ed. Berktaş Hacımiraçoğlu, A., Bilanço 98 Yayın Dizisi, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Kandiyoti, D.**, 1995. Ataerkil Örüntüler: Türk Toplumunda Erkek Egemenliğinin Çözümlemesine Yönelik Notlar, *1980’ler Türkiye’sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar*, s. 367-382, Yay. Haz. Tekeli, Ş., İletişim Yayınları, İstanbul.
- Kant, I.**, 2000. “Aydınlanma Nedir?” Sorusuna Yanıt (1784), *Toplumbilim, Aydınlanma Özel Sayısı*, **11**, s. 17 – 21, Ed. Dellaloğlu, B., Çev. Bozkurt, N., Bağlam Yayınları, İstanbul.
- Kardam, F. ve Ecevit, Y.**, 2002. 90’ların Sonunda Bir Kadın İletişim Kuruluşu: Uçan Süpürge, *90’larda Türkiye’de Feminizm*, Bora, A., Günel, A., s.87-108, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Kılıç, Z.**, 1998. Cumhuriyet Türkiye’si’nde Kadın Hareketine genel Bir Bakış, *75 Yılda Kadınlar ve Erkekler*, s. 347-360, Ed. Berktaş Hacımiraçoğlu, A., Bilanço 98 Yayın Dizisi, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Kırkpınar, L.**, 1998. Türkiye’de Toplumsal Değişme Sürecinde Kadın, *75 Yılda Kadınlar ve Erkekler*, s. 13-28, Ed. Berktaş Hacımiraçoğlu, A., Bilanço 98 Yayın Dizisi, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Kingsley Kent, S.**, 2008. Gender Theory, *The Oxford Encyclopedia of Women In World History*, Vol. **1**, s. 362 – 364, Ed. Smith, B. G., Oxford University Press, Oxford.
- Kili, S.**, 1996. Modernleşme ve Kadın, *Türkiye’de Kadın Olmak*, s. 9-20, Yay. Haz. Arat, N., Say Yayınları, İstanbul.

- Koray, M.**, 1991. Günümüzdeki Yaklaşımlar Işığında Kadın ve Siyaset, *Devlet-Kadın-Siyaset*, s. 81-156, *Koray, M. ve Tekeli, Ş.*, TÜSES Vakfı Yayınevi, İstanbul.
- Kovanlıkaya, Ç.**, 2001. Erkek Parlamentonun Kadın Siyasetçileri, *Yerli Bir Feminizme Doğru*, s. 423 – 453, Yay. Haz. Akgökçe, N. ve İlyasoğlu, A., Sel Yayıncılık, İstanbul.
- KSGM**, 2008. Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı 2008 - 2013, Alındığı tarih 8 Mayıs, 2009, İstanbul.
<http://www.huksam.hacettepe.edu.tr/Turkce/SayfaDosya/TCEUlusaleylemplani.pdf>
- Millet, K.**, 1973. *Cinsel Politika*, Çev. Selvi, S., Payel Yayınevi, İstanbul.
- Muhiddin, N.**, 1999. Türk Kadını, *Nezihe Muhiddin ve Türk Kadını 1931*, Yay. Haz. Baykan, A. ve Ötüş-Baskett, B., s. 63 – 169, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Muhiddin, N.**, 2006a. Hitabe, *Nezihe Muhiddin / Bütün Eserleri 4. Cilt*, Yay. Haz. Zihnioğlu, Y., s. 153 – 162, Mor Kitaplık Kadın Tarihi ve Eserleri, Kitapyayınevi, İstanbul.
- Muhiddin, N.**, 2006b. Konferans, *Nezihe Muhiddin / Bütün Eserleri 4. Cilt*, Yay. Haz. Zihnioğlu, Y., s. 163 – 168, Mor Kitaplık Kadın Tarihi ve Eserleri, Kitapyayınevi, İstanbul.
- Muhiddin, N.**, 2006c. Türk Ocağı'nda İlk Kadın İçtimanda Nezihe Muhiddin Hanımefendi Tarafından İrat Edilen Hitabe Aynen, *Nezihe Muhiddin / Bütün Eserleri 4. Cilt*, Yay. Haz. Zihnioğlu, Y., s. 211 – 215, Mor Kitaplık Kadın Tarihi ve Eserleri, Kitapyayınevi, İstanbul.
- Muhiddin, N.**, 2006d. Kadın Yolu'nun Şiarı, *Nezihe Muhiddin / Bütün Eserleri 4. Cilt*, Yay. Haz. Zihnioğlu, Y., s. 217 – 223, Mor Kitaplık Kadın Tarihi ve Eserleri, Kitapyayınevi, İstanbul.
- Muhiddin, N.** 2006e, Türk Kadınının Hakkı, *Nezihe Muhiddin / Bütün Eserleri 4. Cilt*, Yay. Haz. Zihnioğlu, Y., s. 205 – 207, Mor Kitaplık Kadın Tarihi ve Eserleri, Kitapyayınevi, İstanbul.
- Nazik Işık, S.**, 2002. 1990'larda Kadına Yönelik Aile İçi Şiddetle Mücadele Hareketi İçinde Oluşmuş Bazı Gözlem ve Düşünceler, *90'larda Türkiye'de Feminizm*, Bora, A., Günel, A., s. 41 - 72, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Okçu, M.**, 2007. Yönetişim Tartışmalarına Katkı: Avrupa Birliği İçin Yönetişim Ne Anlama Geliyor?, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 12/3, s. 299-312, Alındığı tarih 04 Aralık 2009, <http://iibf.sdu.edu.tr/dergi/files/2007-3-17.pdf>
- Pateman, C.** 1980. Women and Consent, *Political Theory*, 8/2, s. 149-168. Alındığı Tarih 03 Aralık 2009, <http://www.jstor.org/stable/190792>
- Phillips, A.**, 1995. *Demokrasinin Cinsiyeti*, Çev. Türker, A., Metis Yayınları, İstanbul.
- Rullmann, M. ve diğ.**, 1996. *Kadın Filazoflar Antikçağ'dan Aydınlamaya Kadar*, Çev. Mengüşoğlu, T., Kabalcı Yayınevi, İstanbul.

- Sapiro, V.**, 1981. When Are Interests Interesting? The Problem of Political Representation of Women, *The American Political Science Review*, 74/3, 701-716. Alındığı tarih 3 Mart 2009, <http://jstor.org/stable/1960962>
- Sayın, A.**, 2007. Kota El Kitabı ‘Geçici Özel Önlem Politikası: Kota’, KA-DER Yayınları, İstanbul.
- Sayın, A.**, 2009. Kişisel Görüşme.
- STGM**, 2007. AB ve Aday Ülkeler arasında Sivil Toplum Diyalogu, Komisyon Tarafından Konsey, Avrupa Parlamentosu, Avrupa Ekonomik Ve Sosyal Komite Ve Bölgeler Komitesi’ne Gönderilen Tebliğ, Alındığı tarih 7 Aralık 2009, <http://www.stgm.org.tr/muzakere.php>
- STGM**, 2008. Avrupa Komisyonu Türkiye 2008 İlerleme Raporu, Alındığı tarih 7 Aralık 2009, <http://www.stgm.org.tr/muzakere.php>
- Taşkıran, T.**, 1973. *Cumhuriyet’in 50. yılında Türk Kadın Hakları*, Başbakanlık Basımevi, Ankara.
- Talay Keşoğlu, B.**, 2007. Socialist Women’s Organizations In Turkey Between The Years 1975 – 1980, *PhD Thesis*, Boğaziçi University Atatürk Institute for Modern Turkish History, İstanbul.
- Tekeli, Ş.**, 1982. *Kadınlar ve Siyasal Toplumsal Hayat*, Birikim Yayınları, İstanbul.
- Tekeli, Ş.**, 1989. 80’lerde Türkiye’de Kadınların Kurtuluşu Hareketinin Gelişmesi, *Birikim*, 3, 34-41, İstanbul.
- Tekeli, Ş.**, 1990. Women in the Changing Political Associations of the 1980’s, *Turkish State, Turkish Society*, Ed. Finkel, A. ve Sirman, N., Türkçeden Çeviren Sirman, N., ve Finkel, A., s. 259 – 287, Routledge, London and New York.
- Tekeli, Ş.**, 1991. Kadın –Erkek Eşitliği Politikaları ve Devlet, *Devlet-Kadın-Siyaset*, s. 1-78, Koray, M. ve Tekeli, Ş., TÜSES Vakfı Yayınevi, İstanbul.
- Tekeli, Ş.**, 1995. 1980’ler Türkiye’inde Kadınlar, *1980’ler Türkiye’inde Kadın Bakış Açısından Kadınlar*, s. 15 -50, Yay. Haz. Tekeli, Ş., İletişim Yayınları, İstanbul.
- Tekeli, Ş.**, 1996. 2000’den Önce T.B.M.M.’ne En Az 55 Kadın Milletvekili Sokma Projesi Taslağı
- Tekeli, Ş.**, 1998. Birinci ve İkinci Dalga Feminist Hareketlerin Karşılaştırmalı İncelenmesi Üzerine Bir Deneme, *75 Yılda Kadınlar ve Erkekler*, s. 337-346, Ed. Berkay Hacımırzaoğlu, A., Bilanço 98 Yayın Dizisi, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Tekeli, Ş.**, 1999a. Egemen Kültürün Eleştirisi Olarak Kadın Hareketi / Otoritarizm X Demokrasi
- Tekeli, Ş.**, 1999b. Kadınları Siyasete Taşımak İçin Kurulmuş Bir Dernek: KA-DER,
- Timuçin, A.**, 1992. *Düşünce Tarihi*, BDS Yayınları, İstanbul.
- Timuçin, A.**, 2000. Aydınlanma Düşüncesi, *Toplumbilim, Aydınlanma Özel Sayısı*, 11, s. 51 – 56, Ed. Dellaloğlu, B., Çev. Bozkurt, N., Bağlam Yayınları, İstanbul.

- TOBB**, 200. AB ile ilişkilerde Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü, Türkiye İktisat Kongresi Çalışma Grubu Kapsamında Hazırlanan Rapor, Alındığı Tarih, 04 Aralık 2009, <http://www.tobb.org.tr/abm/raporlaryayinlar.php>
- Toska, Z.**, 1998. Cumhuriyet'in Kadın İdeali: Eşiği Aşanlar ve Aşamayanlar, 75 Yılda Kadınlar ve Erkekler, s. 71 - 88, Ed. Berkay Hacımirzaoglu, A., Bilanço 98 Yayın Dizisi, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Türcke, C.**, 1997. *Cinsiyet ve Akıl Cinsiyetlerarası Savaşımında Felsefe*, Çev. Tüzel, M., Kabalcı Yayınevi, İstanbul.
- Türe, D. F.**, 2007. Images of Istanbul Women in the 1920s, *PhD Thesis*, Boğaziçi University Atatürk Institute for Modern Turkish History, İstanbul.
- Url-1** Inter-Parliamentary Union,
<<http://www.ipu.org/wmn-e/arc/world280209.htm>>, alındığı tarih 02.03.2009
- Url-2** KA-DER, <<http://www.ka-der.org.tr/index.php?p=tuzuk>>, alındığı tarih 10.08.2008
- Url-3** KA-DER, <<http://www.ka-der.org.tr/index.php?p=projeler-devam>>, alındığı tarih 10.08.2008
- Url-4** KA-DER, <<http://www.ka-der.org.tr/index.php?p=kader-kim>>, alındığı tarih 10.08.2008
- Url-5** Gender Mainstreaming Community of Practice,
<<http://www.gendermainstreaming-cop.eu/home>>, alındığı tarih 09.05.2009
- Url-6** KSGM, <http://www.ksgm.gov.tr/uluslararasi_kuruluslarAB.php>, alındığı tarih 09.05.2009
- Url-7** Avrupa Birliği Genel Sekreterliği,
<<http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=42260&l=1>> alındığı tarih 10.05.2009
- Url-8** Tümgazeteler, <<http://www.tumgazeteler.com/?a=4656149>> alındığı tarih 12.05.2009
- Url-9** Uçansüpürge,
<http://www.ucansupurge.org/index.php?option=com_content&task=view&id=1344&Itemid=87> alındığı tarih 12.05.2009
- Url-10** Türk Kadınlar Birliği, <<http://www.turkkadinlاربirligi.org/index.htm>> alındığı tarih 20.08.2009
- Url-11** Avrupa Birliği Genel Sekreterliği,
<<http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=14&l=1>> alındığı tarih 10.11.2009
- Url-12** Uçansüpürge,
<http://www.ucansupurge.org/arsiv/www.ucansupurge.org/indexdda6.html?option=com_content&task=view&id=4454&Itemid=72> alındığı tarih 20.12.2009

- Url -13** KA-DER, <<http://www.ka-der.org.tr/?p=istatistik>> alındığı tarih 05.12.2009
- Url-14** Uçansüpürge, <http://www.ucansupurge.org/arsiv/www.ucansupurge.org/index4fe2.html?option=com_content&task=view&id=4749&Itemid=72> alındığı tarih 20.12.2009
- Yaraman, A.**, 1999. *Türkiye’de Kadınların Siyasal Temsili*, Bağlam Yayınları İstanbul.
- Yaraman, A.**, 2001. *Resmi Tarihten Kadın Tarihine*, Bağlam Yayınları, İstanbul.
- Yılmaz, T.**, 2005. Avrupa Birliği Sürecinde Kadın Örgütlenmelerinin Rolü Ve Faaliyetleri: Kadın Adayları Destekleme Ve Eğitim Derneği (Kader) Örneği, *Yüksek Lisans Tezi*, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Isparta.
- Yurtsever Ateş, N.** 2009. Fırka Ya da Cemiyet (Türk Kadın Birliği), *Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı 20. Yıl Sempozyumu / Kadın Belliğini Oluşturmada Kaynak Sorunu*, Kadir Has Üniversitesi, İstanbul, 17-19 Nisan 2009, s. 456-461.
- Yüksel, Ş.**, 1995. Eş Dayacağı ve Dayacağı Karşı Dayanışma Kampanyası, *1980’ler Türkiye’sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar*, s. 341 -349, Yay. Haz. Tekeli, Ş., İletişim Yayınları, İstanbul.
- Zihnioğlu, Y.**, 2003. *Kadınsız İnkılap*, Metis Yayınları, İstanbul.
- Zürcher, E. J.**, 2005. *Modernleşen Türkiye’nin Tarihi*, İletişim Yayınları, □ İstanbul.

EKLER 1

KADIN BİRLİĞİ NİZAMNAMESİDİR

Madde 1 – 7 Şubat 1340 tarihinde İstanbul’da Kadın Birliği namıyla bir cemiyet teşkil edilmiştir.

Madde 2 – Birliğin maksadı: kadınlığı fikri ve içtimai sahalarda yükselterek asri ve mütekmil bir mevkiye eriştirmektir. Birlik bu gayeye vusul için: Genç kızları hakiki valide yetiştirmek, kadınlık alemindeki feci içtimai yaraları tasfiye etmek, dul bokes ailelere ve tahsil-i iptidaiyedeki çocuklarına yardım etmek, kadınlık alemindeki feci içtimai yaraları tasfiye etmek, haric-i hayat mesaiyeye teşvik ve müstahsil bir hale getirmek, sanayi ve mamulat-ı dahiliyeye karşı rağbete teşvik etmek için sarf-ı mesai ederek konferanslar tertip, müsareler ihzar, serbest halk dersleri küşad ve eserler neşr edilecektir.

Madde 3 – Birliğin siyasetle ilgisi yoktur.

Madde 4 – Birliğin aza-i tabiyesi kadınlardan müteşekkildir.

Madde 5 – Kadınlığın tealisini arzu eden her Türk ve Müslüman hanımı cemiyete aza olabilir.

Madde 6 – Birliğe aza olmak isteyen hanımlar azadan herhangi birinin delaletli ve heyet-i idaresinin kararıyla kayıd ve kabul olunur. Her azanın aidat-ı şehriyesi asgari on kuruştur. Aidat-ı seneviye 24 lirayı tecavüz edemeyecektir.

Madde 7 – Erkekler Birlik’e aza-i müzahere sıfatıyla dahil olabilirler. İçmalara hakk-ı iştirakleri ve reyleri yoktur. Ancak heyet-i idare tarafından davet ve vukuunda müzekerata iştirak edebilirler. Aidat-ı şehriyeleri asgari on kuruluştur. Ve aza-i müzaherenin kaydı ve kabulü de heyet-i idarenin kararına vabestedir. Aidat-ı şehriye senevi 24 lirayı tecavüz etmez.

Madde 8 – Azalık sıfatı istifa etmek suretiyle azil olup, azalık için icap eden şeraiti ifada kusur edenlerin heyet-i idarenin kararıyla azalıktan kaydı terkin olunur.

Madde 9 – Birliğin heyet-i idare, heyet-i merkeziye ve heyet-i umumiyesi vardır.

Madde 10 – Heyet-i umumiye senede bir kere temmuz iptidasında aza-i tabiyenin sulusan-ı bir ekseriyetiyle içtima eder. Bu miktar aza toplanamadığı takdirde bir hafta sonra tekrar içtima edip bu defa azasının miktarı ne olursa olsun müzakerata ibtidar eder.

Madde 11 – Heyet-i Umumiye: Kongre reisi ve katiplerini intihap, Heyet-i idare raporuyla içtima ve müzakere, azanın vereceği takrirleri müzakere, Birliğin heyet-i merkeziyesini rey-i rafi ile intihap eder.

Madde 12 – Heyet-i Merkeziye: heyet-i umumiyenin rey-i rafi ile intihap ettiği otuz kişiden mürekkep bir heyettir.

Madde 13 – Heyet-i idare: Heyet-i merkeziyenin aralarından rey-i hafi ile intihap ettikleri on bir kişiden mürekkep bir heyettir.

Madde 14 – Heyet-i Merkeziye: Ayda bir defa Heyet-i idare ile içtima eder. O günkü mükarrerat için reyleri mevcuttur. Diğer haftalar zarfındaki icraati hakkında heyet-i idare, heyet-i merkeziyeye karşı mesul değildir.

Madde 15 – Heyet-i Merkeziye azaları: Birlik'in menfaatine ait hususat hakkında Heyet-i İdareye her zaman için teklifat yapabilirler.

Madde 16 – Heyet-i İdare onbir kişiden mürekkep olup bir reis, katip-i umumi, katip-i umumi muavini, murahassı mesul, muhasib-i mesul, bir erkek müşavir azalardan müteşekkildir.

Madde 17 – Erkek müşavir Heyet-i idare kararıyla aza-i müzahire arasından intihap olunur. Her içtima hakk-ı iştirak ve reyi vardır.

Madde 18 – Birliğin bir de riyaset-i fahriyesi vardır. Reis-i fahri arzu ettiği zaman, Heyet-i içtimaya iştirak eder, o günkü içtimayı idare eder ve her zaman sahib-i reydir.

Madde 19 – Heyet-i İdare haftada bir defa içtima eder. İhtiyaca göre birden fazla içtimada akt olunabilir.

Madde 20 – Heyet-i İdare azasının nısfından bir fazlasıyla karar ittihaz olunabilir.

Madde 21 – Heyet-i idare içtimasında bilamazeret dört defa bulunmayanlar müstafi addedilir.

Madde 22 – Birliğin bilumum muhaberatına reis ve katib-i umumi, muamelat-ı maliyeye ait evraka ise reis ile muhasib-i mesul va'z-ı imza eder.

Madde 23 – Heyet-i idarenin murakabesi altında kadın ve erkek azadan mürekkep ilmi, edebi, sıhhi, terbiyevi encümenler teşkil edecektir.

Madde 24 – Birliğin varidatı şunlardır: azanın taahudatı şehriyesi hükümetin müsadisiyle erbab-ı hayır tarafından edilen teberrular, tertip edilen müsamere, sergi hasılatıdır.

Madde 25 – Birlik'in kasasında yüz lira kadar kalabilir. Yüz liradan fazlası birlik namına hesab-ı cari suretiyle muteber bir bankaya tevdi olunur.

Madde 26 – Bilumum sarfiyat heyet-i idare kararıyla yapılır. Heyet-i İdarece tasdik edilmeyen hiçbir masraf kabul olunamaz.

Madde 27 – İşbu nizamname-i esasi icabında heyeti umumiye'nin ekseriyetiyle tadil olunabilir. Birliğin muvakkat merkezi: Sultan Ahmed'de parkın karşısında 40 numaralı daire-i mahsusadır.

EKLER 2

SİYASETE KATILIMDA KADIN-ERKEK EŞİTLİĞİ İÇİN SİYASİ PARTİLER VE SEÇİM YASALARINDA DEĞİŞİKLİK PAKETİ

Siyasi Partiler Kanunu “Genel Esaslar” başlıklı 1. kısmının “Siyasi Partilerin Teşkilatları” başlıklı 7. maddesinin 1. fıkrasına eklenmesi gerekenler;

- Siyasi partilerin her derecedeki teşkilatı ile grupları her bir cinsiyetin en az %30 oranında temsili ve katılımı esaslarına uygun olarak oluşturulur. Siyasi partilerin her derecedeki teşkilatının kongrelerine katılacak seçilmiş üyeler, her bir cinsiyetin en az %30 temsil ve katılımı esasına bağlı kalınarak, bu yasanın o teşkilatla ilgili maddelerinde gösterilen şekil ve sayıda belirlenir.

Önerinin Gerekçesi: Delegelerin bileşiminde de her bir cinsiyetin en az 1/3 düzeyinde temsil edileceği biçimde oluşturulması kadınların her düzeyde parti yönetiminde temsil ve katılımını sağlamanın ilk ve en önemli gereğidir.

- Siyasi partiler kadınların siyasal yaşama eşit katılımı ve temsili amacına hizmet etmek üzere, kadın kollarını kurarlar. Kadın kollarının görev ve yetkileri, kadın erkek eşitliğini ve kadınların karar alma süreçlerine katılımını güçlendirecek şekilde, siyasi partilerin tüzük ve yönetmelikleriyle belirlenir.

Önerinin Gerekçesi: Kadın erkek eşitsizliğini aşmak için, kadınların kendilerinin belirleyeceği politikaların benimsenmesini ve kadınları partilere kazandıracak, parti içinde güçlenmelerini, seslerini topluma duyurmalarını sağlayacak parti kadın örgütlenmeleri gereklidir.

Siyasi Partiler Kanunu “Siyasi Partilerin Seçimlere Katılması ve Adayların Tespiti” başlıklı 7. Bölümünün “Parti Adaylarının Tespiti” başlıklı 37. maddesinde değişiklik yapılması gerekenler;

- Milletvekili genel veya ara seçimlerinde, siyasi partilerin bir seçim çevresindeki adaylarının listesi ve bunların listedeki sırası, adaylığını koymuş olanlar arasından, kadın ve erkeklerin ayrı listelerle katılacağı bir ön seçimle *ve her bir cinsiyetin en az*

%30 temsil ve katılımını gözeterek tespit edilir. (37. maddede italik yazılan eklenmelidir)

- Kadın ve erkek aday adayların listeleri ayrı-ayrı, ön seçimde aldıkları oy büyüklüğüne göre düzenlenir. En çok oy alan aday adayı 1. sıraya, diğer cinsiyetten en çok oy alan aday adayı 2. sıraya yerleştirildikten sonra, iki liste birbirini izleyen üç adayın aynı cinsiyetten olmaması esasına göre karıştırılarak, o seçim çevresinden çıkacak milletvekili sayısı kadar aday tespit edilir. (37. maddeye aynen eklenmelidir)

- Merkez adayları toplamında herhangi bir cinsiyetin en az %30 temsil ve katılımı esasına bağlı kalınır. Merkez adayları her seçim çevresinin aday listelerindeki ilk iki adayın ayrı cinsiyetlerden olması ve birbirini izleyen iki adayın aynı cinsiyetten olmaması esasına göre yerleştirilir. (37. maddede merkez aday gösterme ile ilgili bölüme bu paragraf eklenmelidir.)

- Siyasi partilerin bir seçim çevresinde teşkilatı bulunmaz veya gösterilmesi gereken sayıda aday adayı veya *kadın aday adayı* olmasa, o seçim çevresine ait aday listesi, *merkez adayları için belirtilen esaslara göre*, o seçim çevresinde çıkacak milletvekili sayısı kadar, parti tüzüğündeki esaslara göre merkez karar ve yönetim kurulunca belirlenir. (37. maddedeki bu cümleye italik yazılanlar eklenmelidir.)

Önerinin Gerekçesi: Kadınların TBMM, Belediye Meclisleri, İl Genel Meclislerinde en az 1/3 oranında temsil edilebilmeleri için, mevcut seçim sistemine göre önce partilerin aday listelerinde ve seçilebilecek yerlerde, yani listelerin başından itibaren 1/3 oranında yerleştirilmeleri gerekir. Kadın ve erkek adaylarının ayrı listelerle ön seçime katılmaları, parti üyelerinin kadın ve erkek aday adaylarının parti aday listesindeki sıralamasında söz sahibi olmasını sağlarken, getirilen kadın ve erkek adayların listeye yerleştirme yöntemiyle kadınların en az 1/3 oranında temsili büyük ölçüde garanti edilmiş olmaktadır.

Siyasi Partiler Kanunu “Siyasi Partilerin Seçimlere Katılması ve Adayların Tespiti” başlıklı 7. Bölümünün “Son İşlemler” başlıklı 38. maddesinde değişiklik yapılması gerekenler;

- Parti aday cetvelleri, her bir cinsiyetin en az %30 temsil ve katılımı, ilk iki sıradaki adayların farklı cinsiyetten olması ve birbirini izleyen üç adayın aynı cinsiyetten olmaması esasına bağlı kalınarak düzenlenir. (37. maddeye eklenmelidir.)

Önerinin Gerekçesi: Yüksek Seçim Kuruluna parti genel merkezlerince verilecek nihai parti aday listelerinde kadın adayların en az 1/3 oranında seçilebilmesini sağlayacak yöntemle belirlenmiş olması zorunluluğu getirilmektedir.

Siyasi Partiler Kanunu “Siyasi Partilerin Seçimlere Katılması ve Adayların Tespiti” başlıklı 7. Bölümünün “Ön Seçim Tutanağı ve Tutanağın İptali” başlıklı 51. maddesi aşağıdaki gibi değiştirilmelidir.

- Bir seçim çevresinde önseçimin, ön seçim işlemleri sebebiyle iptaline karar verildiği takdirde, önseçim yenilenemez ve bu seçim çevresi için bütün adaylar parti tüzüğüne belli ettiği ve Madde 48’de belirtilen esaslara göre, merkez karar ve yönetim kurulunca verilir. (Ön seçim işlemlerindeki usulsüzlüklerin kadınların parlamentoda en az 2/3 oranında temsil edilmesini engellemesini önlemek için)

Önerinin Gerekçesi: Ön seçimlerin kurallara uygun olmayan seçim işlemleri nedeniyle iptal edilmeleri halinde, parti merkez karar ve yönetim organlarınca belirlenecek aday listelerinin kadın ve erkek aday sıralaması için ön seçim sonucunda yapılması gereken sıralama yöntemiyle yapılmasını garanti etmek gerekmektedir. Böylece, ön seçim işlemlerindeki usulsüzlüklerinin kadınların parlamentoda en az 1/3 oranında temsilini engellemesi önlenmektedir.

Siyasi Partiler Kanunu “Devletçe Yardım” başlıklı Ek Madde 1’e aşağıdaki fıkra eklenmelidir.

- Partilere devletçe yapılacak para yardımının en az %20’si, kadınlara yönelik araştırma, geliştirme, eğitim ve politika oluşturma çalışmalarında kullanılır ve bu amaçla parti kadın kollarına tahsis edilir.

Önerinin Gerekçesi: Partilere devletçe yapılacak her türlü para yardımının en az %20’sinin, ülkedeki, partilerdeki ve siyasi temsil ve katılımındaki kadın-erkek eşitsizliğini gidermek, partilere kadın üyeler kazanmak, partili kadınları ve parti kadın örgütlenmesini güçlendirmek ve partilerin etkili kadın politikaları oluşturmalarını sağlamak için parti kadın örgütlerine tahsis edilmesi gerekmektedir. Partilerin parti kadın kollarını partiye mali kaynak sağlayan örgütlenme olarak gören bakış açısı tümüyle tersine çevrilmekte, partiler devletten aldıkları yardımın bir bölümünü kadın örgütlenmesine tahsis ederek, partiler kadınların siyasete ilgisizliğinden şikayet etmek yerine, kadınların siyasete ve siyasi partilere katılımını, parlamentoda temsilini sağlamaya ve kadın politikaları belirlemeye zorlanmış olacaktır.

Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun’da yapılması gerekenler

Kanunun “Seçim Esasları” başlıklı 1. maddesine aşağıdaki italik yazılan ifade eklenmelidir.

- Seçimler serbest, eşit, tek dereceli genel oy esaslarına göre ve *her bir cinsiyetin en az %30 temsil ve katılımının gerçekleşmesi sağlanacak şekilde* yapılır.

Önerinin Gerekçesi: Seçimlerin ve sonuçlarının kadınların en az 1/3 temsil ve katılımını sağlaması zorunluluğu getirilmektedir ve anayasanın temsilde adalet ilkesinin nüfusun yarısını oluşturan kadınlar açısından seçimlerde uygulanması zorunluluğu vurgulanmaktadır.

Milletvekili Seçimi Kanununda “Siyasi Partilerin Aday Listelerini Vermeleri” başlıklı 20. maddesine aşağıdaki ifade eklenmelidir. Bu ifade yukarıda belirtilen siyasi partiler kanunun 37. ve 38. madde değişikliklerinin bu kanunca da garanti altına alınmasını sağlamaktadır.

- İl seçim kurulları kendi seçim çevrelerine ait aday listelerinde yaptıkları inceleme sonucunda, siyasi partiler kanunun aday listelerinin belirlenme esaslarını gösteren 37. ve 38. maddelerine bağlı kalınarak düzenlenmesinde noksanlık veya aykırılık bulunduğunu görürlerse, durumu geçici ilan tarihinden itibaren iki gün içinde, ilgili siyasi partilerin il başkanlarına ve yüksek seçim kuruluna bildirirler.

Önerinin Gerekçesi: İl seçim kurulları ve Yüksek Seçim Kurulu partilerin nihai aday listelerindeki kadın ve erkek aday sıralama ve sayısının, seçim sonuçlarında kadınların en az 1/3 temsil ve katılımını sağlayacak yönetime göre belirlenmesini denetlemek ve sağlamakla yükümlü kılmaktadır.

ÖZGEÇMİŞ

Ad Soyad: Nuray Göl

Doğum Yeri ve Tarihi: Oberhausen/Almanya 17.02.1980

Adres: Kartaltepe Mahallesi Piyalepaşa Sokak No: 4/2 Bakırköy İstanbul

Lisans Üniversite: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi
Sosyoloji Bölümü